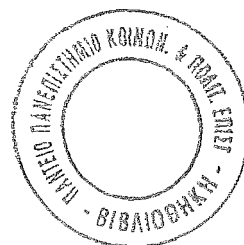

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΗΜΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΡΑΤΟΣ, ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΕ ΜΙΑ ΤΑΧΕΡΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1996

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

-ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΡΟΔΙΑΪΡΑΦΕΣ.....	3
-Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (ΜΠ).....	11
-ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ.....	17
-ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ.....	23
-ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ.....	43
-ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.....	46
-ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	52
-τυπολογία των προγραμμάτων δράσης για την παγκόσμια ανάπτυξη (μεταβατικές στρατηγικές).....	63
-Τα διεθνή δεδομένα της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.....	69
-Περιφερειακή πολιτική και πολυεθνικές επιχειρήσεις (ΜΝΕς).....	73
-Τα στοιχεία πολιτικής που διαμορφώνουν τις ελκυστικότητες στις περιφέρειες. Σκοποί της πολιτικής.....	77
-Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	86
-ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	96
-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	101
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ.....	110
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	111
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΡΙΤΟ.....	112
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	113
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟ.....	114
-ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΚΤΟ.....	115

ΚΡΑΤΟΣ , ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΕ ΜΙΑ ΤΑΧΕΩΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ.

Τη διανομή του εισοδήματος και του πλούτου μιας κοινωνίας την αντιμετωπίζουμε ως εσωτερικώς συνδεδεμένο στοιχείο με την ανάπτυξη. Το ένα στοιχείο σχετίζεται άμεσα με το άλλο εφόσον η διανομή μπορεί υπό προϋποθέσεις να παρωθήσει την μεγέθυνση και κατάκολουθίαν τον ποιοτικό στόχο της ανάπτυξης, ενώ κάθε επίπεδο ανάπτυξης συναρτάται με τρόπους και τύπους διανομής των αντίστοιχων εισοδημάτων. Δύο πλευρές της διανομής είναι παρούσες στην πορεία της ανάλυσης. α. διανομή του εισοδήματος που κατατείνει στην άμεση μεγέθυνση. β. διανομή και αναδιανομή που ευνοεί την κοινωνική ισότητα και την εισοδηματική δικαιοσύνη, ενισχύοντας τα χαμηλότερα εισοδήματα. Κατ'αντιστοιχίαν αναφύονται δύο ουσιώδη ερωτήματα: Πρώτον, κατά ποιόν τρόπο η επιδίωξη της άμεσης μεγέθυνσης κατανέμει τα αποτελέσματά της με ικανοποιητικό βαθμό ισομέρειας και δεύτερον, εάν η αρχή της ανάπτυξης μέσω της ισότητας (της μεγαλύτερης ισοκατανομής) είναι αποτελεσματική.

Ακολουθώς, θα πρέπει να εξετάσουμε δύο ευρύτερες διαστάσεις του θέματος: α. Αν η υπαινισσόμενη παρέμβαση του κράτους και οι τρεις βασικές λειτουργίες του - της κατανομής των μέσων

παραγωγής, της διανομής και αυτής της σταθεροποίησης είναι απαραίτητη και σε ποιά έκταση μπορεί να συμβαίνει. β. Της διεθνούς και της υπερεθνικής διαστάσεως με την έννοια του πώς η διάρθρωση και οι εξελίξεις της διεθνούς αγοράς, των υπερεθνικών μορφωμάτων και σχέσεων υπεισέρχονται και κατευθύνουν τις εγχώριες αποφάσεις από την μία, και από την άλλη ποιά είναι τα άμεσα διανεμητικά αποτελέσματα της διεθνούς αγοράς σχετικά με το εισόδημα είτε αναφερόμαστε στο προσωπικό, είτε στο περιφερειακό, είτε στο συνολικό εισόδημα μιας κοινωνίας.

Το βάρος που επιμερίζεται στην πλευρά της διεθνούς αγοράς, προϊούσης της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειοποίησης, καταλαμβάνει σημαντική έκταση στο σύνολο της ανάλυσης καθώς αναζητείται η διαλεκτική σχέση εθνικού - υπερεθνικού. Το πλαίσιο που δημιουργείται είναι πολυσύνθετο. Οι αρχές - κρατικές, περιφερειακές, υπερεθνικές ή παγκόσμιες - αναμιγνύονται σε ένα κράμα καθοριστικό για την δράση των επιμέρους υποκειμένων: κράτος, επιχείρηση, εργασία, μη κυβερνητικοί οργανισμοί. Για το κείμενο της εργασίας γίνεται η προσπάθεια όλα αυτά να μην παρατεθούν συμβατικά - απομονωμένα κατά κεφάλαιο, αλλά η διαλεκτικότητα των σχέσεών τους να εκδηλώνεται αν είναι δυνατόν, από κάθε σημείο της ανάλυσης και κάθε αντίστοιχο κεφάλαιο να διαποτίζεται ρητά ή υπαινικτικά από τα περιεχόμενα των υπολοίπων.

Τα παραπάνω είναι ένας κατευθυντήριος οδηγός στον οποίο στηρίζεται η ανάλυση, που ακολουθεί σε γενικές γραμμές ένα σχέδιο μετάβασης από ένα επίπεδο σχέσεων που άπτεται της εθνικής ολοκλήρωσης, σε αυτό της υπερεθνικής και της παγκόσμιας ολοκλήρωσης που διαμορφώνει νέες συστηματικές

σχέσεις μεταξύ των υποκειμένων της παγκόσμιας οικονομίας και κοινωνίας.

Αρχικά, βλέπουμε την **κατανομή των μέσων παραγωγής** να είναι καθοριστικός παράγοντας του εισοδήματος που αποκτά ο καθένας στην πορεία της παραγωγικής διαδικασίας. Αποτελεί επίσης ένα είδος ιστορικού προηγούμενου αρκετά διαφωτιστικού για τις παρακάτω πλευρές της κοινωνικοοικονομικής συγκρότησης μιας κοινωνίας: - για τον τρόπο που παράγεται το εθνικό εισόδημα μέσα από την διαπλοκή των ποικίλων κλάδων της οικονομίας. - για τον τρόπο και την μέθοδο που κατανέμονται τα αποτελέσματα της παραγωγής και της ανάπτυξης. - για τον τρόπο και τον τύπο της ευημερίας που προκύπτει και κατανέμεται στους κατόχους των μέσων παραγωγής. - για τον τρόπο που το κράτος δραστηριοποιείται και επλαμβάνεται των θεμάτων διανομής και αναπαραγωγής του κοινωνικοοικονομικού status.

Η παραδοχή που γίνεται είναι πως στους δυναμικούς καπιταλιστικούς σχηματισμούς, το κράτος δεν είναι αξιολογικά ουδέτερο ούτε κατά τη σύνθεση και σύστασή του, ούτε στο κατά πώς παρεμβαίνει και ποιούς ευνοεί, και δεν θα μπορούσε να είναι ως ιστορικό φαινόμενο με ιστορικές διαστάσεις και όρια.

Στην συνέχεια του κεφαλαίου παρακολουθείται η διαδικασία σχηματισμού και παρεμβάσεων του σύγχρονου καπιταλιστικού κράτους και της διανεμητικής λειτουργίας του δημοσίου, φτάνοντας στο πρόσφατο κράτος με τις εκτεταμένες αρμοδιότητες, το οποίο για να ασκήσει την πολιτική της παρέμβασης χρειάζεται έσοδα και είναι σε θέση να κατανέμει δαπάνες. Έσοδα και δαπάνες του δημοσίου δημιουργούν και επηρεάζουν εισοδήματα σε προσωπικό ή περιφερειακό επίπεδο, ενέχουν μια δυναμική που είναι καθοριστική.

Σύμφωνα με την παρεμβατική οικονομική θεωρία της ετημερίας, το κράτος πρέπει να ρυθμίζει συστηματικά και προγραμματισμένα την διανομή του εθνικού εισοδήματος για να αντισταθμίζει τις εγγενείς τάσεις του συστήματος για τη διεύρυνση της οικονομικής ανισότητας. Παρατίθενται οι πηγές των δημοσίων εσόδων και οι αγωγοί απαγωγής των δημοσίων δαπανών για να πιστοποιηθεί και μέσω ερμηνειών η ικανότητα και ο βαθμός αποτελεσματικότητας των λειτουργιών του δημοσίου.

Στη συνέχεια, εξετάζουμε τις κυριότερες θεωρίες της διανομής που περιλαμβάνουν ή όχι την ανάγκη παρέμβασης του δημοσίου.

Τούτο είναι ένα από τα κεντρικά σημεία της μελέτης. Εδώ παρατίθεται ο προβληματισμός γύρω από την διανομή σε πιο αφηρημένη θεωρητική μορφή, γίνονται πιο ξεκάθαρες οι απόψεις της κλασικής οικονομικής σκέψης, της μαρξιστικής θεωρίας και της νεοφιλελεύθερης οικονομικής σχολής. Επίσης γίνονται αναφορές στις σύγχρονες απόψεις αντιμετώπισης της διανομής και τα διάφορα υποδείγματα διανομής του εισοδήματος και του πλούτου.

Οι περιφερειακές ανισότητες είναι το επόμενο βήμα. Στα πρώιμα στάδια της εθνικής ανάπτυξης γεννώνται αναπτυσσόμενες περιφερειακές και εισοδηματικές διαφορές, οι οποίες για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στεγάστηκαν στον όρο "αναπτυγμένος βορράς - υπανάπτυκτος νότος". Οι διαφορές αυτές συμβαίνει να αναπτύσσονται άλλες φορές αυθόρμητα μέσα από την λειτουργία της αγοράς και άλλες φορές να είναι επιδιωκόμενες ως υιοθετημένη στάση προώθησης και επιτάχυνσης της ανάπτυξης μέσω της παρεμβατικής πολιτικής του κράτους. Με αυτό συνδέεται άμεσα και η περιφερειακή πολιτική των "πόλων" και

των "σημείων" ανάπτυξης μιας περιφέρειας και γίνονται αναφορές σε σύγχρονες εξελίξεις διεύρυνσης του οικείου προβληματισμού που συνδέονται με το κεφάλαιο που ακολουθεί, και αναφέρεται στη **διεθνή διάσταση** του θέματος.

Η θέση της χώρας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, παρουσιάζεται ως παράγοντας που παίζει σοβαρό ρόλο στην διανομή του εισοδήματος. Το άνοιγμα στις διεθνείς αγορές, μπορεί να επιφέρει διάβρωση της παλιάς παραγωγικής βάσης, καταστροφή δυναμικών τομέων και κλάδων, εκτεταμένη ανεργία. Άλλες φορές πάλι, το άνοιγμα συνδέεται άμεσα με αδυναμία ανταπόκρισης στη διεθνή ζήτηση. Η μετακίνηση της εργασίας παίζει και εδώ έναν σπουδαίο ρόλο και η κατανομή των πηγών και των συντελεστών δεν γίνεται αυτόματα. Σπουδαίος αναδιανεμητικός παράγοντας είναι οι διεθνείς κρίσεις και τα αποτελέσματα από τη συνομολόγηση των διαφόρων συμφωνιών διεθνούς χαρακτήρος.

Αλλά τι είναι ανάπτυξη ως επιδιωκόμενος στόχος διαφορετικών εκκινήσεων θα απαντηθεί στο επόμενο κεφάλαιο με περιεχόμενο τις **διάφορες πλευρές της ανάπτυξης**

Εδώ ξεκαθαρίζεται το περιεχόμενο του όρου "ανάπτυξη" και γίνεται η προσπάθεια να εισέλθουν περισσότερο συστηματικά στοιχεία σε σχέση με αυτόν και σε σχέση με την εξελισσόμενη παγκοσμιοποίηση που θα είναι το κυρίως θέμα προβληματισμού του επόμενου κεφαλαίου, με περιεχόμενο την **τυπολογία των προγραμμάτων δράσης για την παγκόσμια ανάπτυξη** και τις μεταβατικές στρατηγικές.

Η κατανόηση των στρατηγικών ως καθοριστικών και περιεκτικών αντιλήψεων και του ορισμού τους ως "μεταβατικών" πραγματοποιείται εντός ενός πλαισίου στο οποίο τα προγράμματα

δράσης επιζητούν να μετακινήσουν τον κόσμο από μια παρούσα κατάσταση - καθεστώς σχέσεων σε μια προτιμότερη μελλοντική. Για την κατασκευή μιας τέτοιας τοπολογίας μεταβατικών στρατηγικών χρειάστηκε η συνδρομή των σπουδών της ανάπτυξης, των οικονομικών, των σπουδών του περιβάλλοντος, της κοινωνιολογίας και του διεθνούς δικαίου, με ευκρινή επιδίωξη οι περιγραφές των στρατηγικών να ικανοποιούν το κριτήριο της παγκόσμιας εφαρμοσιμότητας. Εδώ εμπλέκονται κράτη, περιφερειακές ομάδες κρατών και παγκόσμιοι μη κυβερνητικοί οργανισμοί.

Αναζητώντας τις αιτίες στην διαμόρφωση των σχέσεων στις διεθνείς οικουμενικές συνθήκες εντός των οποίων λαμβάνουν χώρα δραματικές αλλαγές, δεν είναι δυνατόν να αφήσουμε κατά μέρος τις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Οι εν λόγω εταιρείες μεταφέρουν ασύλληπτου ύψους ποσά από την μία χώρα στην άλλη με μεγάλη ευκολία και τα διανεμητικά αποτελέσματα σε παγκόσμιο επίπεδο είναι προφανή.

Θέλουμε όμως να απαντήσουμε και στο ερώτημα της επάρκειας της **περιφερειακής πολιτικής** εντός της κρατικής ή της υπερεθνικής δικαιοδοσίας, που περιέχει την έννοια της παρεμβάσεως ως ακρογωνιαίο λίθο.

Ξεκινάμε με μια παραδοχή ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν εκ των πραγμάτων να κατέχουν την δυνατότητα να προσφέρουν στατικά και δυναμικά ωφέλη στην διεθνή οικονομία και συνεχίζουμε με τα στοιχεία που διαμορφώνουν τις ελκυστικότητες των κεφαλαίων για τις περιφέρειες εντός της κρατικής ή υπερεθνικής δικαιοδοσίας.

Αφού εξετάσαμε τις διεθνείς κινήσεις και τάσεις του κεφαλαίου, μοιραία πρέπει να αναφερθούμε και στις κινήσεις και απαιτήσεις

από την πλευρά της εργασίας, που την συναντάμε ως καθοριστικό συντελεστή στις θεωρίες της διανομής.

Σε αυτό το τμήμα αναπτύσσεται η προβληματική από την πλευρά του συντελεστή της εργασίας, τα διανεμητικά αποτελέσματα που την αφορούν, η συμμετοχή της στο εισόδημα και προβλήματα θεωρητικά που σχετίζονται με αυτή ως δυναμικό στοιχείο της ανάπτυξης που πολλές φορές αγνοείται σε μια αντίληψη συνεχούς άντλησης ή εφέλκυσης κεφαλαίων.

Σύνοψη όλων των παραπάνω είναι η προσπάθεια να καταδειχθεί η ανάγκη της παρεμβάσεως στα διάφορα επίπεδα, ως στοιχείο μιας αποτελεσματικής πολιτικής.

Σκοπός μας βασικός είναι να μην μας καταλάβει η γενική ευφορία από το άνοιγμα των διεθνών αγορών, αλλά να δούμε αυτό το άνοιγμα από την δυναμική του πλευρά, την ανάγκη για τις προσαρμογές της κρατικής και περιφερειακής πολιτικής που θα βελτιώσουν την κατανομή του συνολικού εισοδήματος σε όλα τα επίπεδα.

Ταυτοχρόνως, θέλουμε να δείξουμε ότι η έκταση στα δύο άκρα (υπερεθνικό - περιφέρεια ή και πόλη), βάζει τη μικρή περιφέρεια ή την πόλη σε ένα σύστημα αδιάλειπτης συνεχούς παρακολούθησης των διεθνώς τεκταινομένων και προκαλεί την ανάγκη για μια νέα παρεμβατική πολιτική στις περιφέρειες, που δεν πρέπει να γίνουν αθύρματα στις διακυμάνσεις ενός ρευστού διεθνούς οικονομικοκοινωνικού τοπίου.

Ακόμη περισσότερο, θέλουμε να δείξουμε την ανάγκη διεθνούς παρεμβατικής δραστηριοποίησης όπως και σε υπερεθνικό ή διακυβερνητικό επίπεδο για τα προβλήματα της διανομής, που πρέπει να είναι το κέντρο της προσοχής καθώς μπορεί να

αποδειχθούν καθοριστικά στην αμοιβαία σχέση αποτελεσματικότητας και ισότητας.

Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (ΜΠ).

Η απόπειρα της εξέτασης των θεμάτων διανομής θα έχει πιο ολοκληρωμένη δομή, αν προηγουμένως ρίξουμε έστω και μια σύντομη ματιά στο θέμα της κατανομής των ΜΠ. Η κατανομή των ΜΠ αποτελεί ένα είδος ιστορικού προηγούμενου διαφωτιστικού για τις παρακάτω πλευρές της κοινωνικοοικονομικής συγκρότησης μιας κοινωνίας:

- για τον τρόπο που παράγεται το εθνικό εισόδημα μέσα από τη σύνθετη διαπλοκή των ποικίλων κλάδων της οικονομίας. Σε τούτο το σημείο τίθεται το θέμα του καταμερισμού της εργασίας και της δυναμικής πλευράς της αναπτυξιακής διαδικασίας, στα πλαίσια του αποκεντρωτικού καπιταλιστικού συστήματος. "Η σχέση καταμερισμού - ανάπτυξης είναι αμφίδρομη. Ο καταμερισμός προωθεί την ανάπτυξη και η ανάπτυξη τον καταμερισμό. Σχηματικά η σχέση ανάμεσα στον καταμερισμό της αγοράς και στην ανάπτυξη θα μπορούσε να περιγραφεί ως εξής: όσο ο καταμερισμός επεκτείνεται, τόσο αυξάνει ο αριθμός των ξεχωριστών ατόμων που αποκτούν τα αναγκαία για τη ζωή τους αγαθά μέσω ανταλλαγών στην αγορά. Καθώς δε αυξάνουν ο αριθμός των συναλλασσομένων στις διάφορες αγορές και ο όγκος των εμπορευμάτων, τα οποία πωλούνται και αγοράζονται, δημιουργούνται νέες προϋποθέσεις και δυνατότητες επέκτασης του καταμερισμού και εμφάνισης νέων εξειδικεύσεων και νέων "τεχνών". Η διαδικασία αυτή είναι αυτοτροφοδοτούμενη με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και του πλούτου των εθνών" (ΠΑΚΟΣ, 1992, σ. 90).

- για τον τρόπο και την μέθοδο που κατανέμονται τα αποτελέσματα της παραγωγής και της ανάπτυξης.
- για τον τρόπο και τον τύπο της ευημερίας (ευπορίας) που προκύπτει και κατανέμεται στους κατόχους των ΜΠ.
- για τον τρόπο που το κράτος δραστηριοποιείται και επιλαμβάνεται των θεμάτων διανομής και αναπαραγωγής του κοινωνικοοικονομικού status. Το κράτος δεν είναι αξιολογικά ουδέτερο ούτε κατά τη σύνθεση και σύστασή του, ούτε στο καίά πως παρεμβαίνει και ποιούς ευνοεί και δεν θα μπορούσε να είναι ως ιστορικό φαινόμενο με ιστορικές διαστάσεις και όρια.

Η κατανομή των ΜΠ είναι καθοριστικός παράγοντας του εισοδήματος που αποκτά ο καθένας στην πορεία της παραγωγικής διαδικασίας, μέσω του συστήματος του καταμερισμού που χαρακτηρίζει την κοινωνία σε μια ιστορική περίοδο. Άλλου ύψους εισοδήματα έχει ο κάτοχος κεφαλαιουχικών αγαθών και άλλου αυτός που εισέρχεται στην παραγωγική διαδικασία εισφέροντας την εργατική του δύναμη. Ο κάτοχος κεφαλαιουχικών αγαθών φροντίζει για την αναπαραγωγή τους και την απόσπαση υπεραξίας ώστε μέσω της συσσώρευσης και της επανεπένδυσης να μεγαλώσει το κεφάλαιό του. Κρίσιμος παράγοντας επ' αυτού είναι η ρυθμιστική λειτουργία του κράτους και πως το τελευταίο αντιλαμβάνεται το ρόλο του κεφαλαίου στην ανάπτυξη. Συνήθως, στους καπιταλιστικούς σχηματισμούς, ενυπάρχει η απαραβίαστη αντίληψη της συστηματικής ενίσχυσης του κεφαλαίου ώστε μέσω της συνεχούς και αδιάλειπτης συσσώρευσης, που χαρακτηρίζει την ύπαρξη και αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος, να προκύψει η επιθυμητή μεγέθυνση - η διευρυμένη αναπαραγωγή όλης της κοινωνικής

παραγωγής που αναπαράγει ταυτόχρονα και τις κοινωνικές σχέσεις, απαύγασμα των οποίων είναι το καπιταλιστικό κράτος. Στην καρδιά αυτής της αντίληψης φωλιάζει η μεταφυσική πίστη στις ικανότητες του κεφαλαίου και των κατόχων του να φέρουν σε πέρας την παραγωγική διαδικασία συντονίζοντας κατά τέτοιο τρόπο τις δραστηριότητές τους, ώστε τα ευεργετικά αποτελέσματα να διαχέονται στο σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας. Έτσι θεωρείται αυτονόητο ότι για να προκύψει ανάπτυξη είναι απαραίτητη η με διάφορους τρόπους εύνοια προς το κεφάλαιο επειδή μπορούμε να εμπιστευθούμε στην ανισότητα το έργο να ανυψώσει πολύ και σύντομα το σύνολο της παραγωγής που πρόκειται να κατανεμηθεί.

Η επέμβαση του κράτους έχει την ιστορία της. Δεν ήταν πάντα στον ίδιο βαθμό παρούσα και δεν λειτούργησε με την ίδια ένταση. Στη φάση της πρωταρχικής συσώρευσης βοηθά την νεόκοπη αστική τάξη να σχηματίσει το πρώτο βιομηχανικό και χρηματιστικό κεφάλαιο και να επιβληθεί, με τις κρατικές παραγγελίες πολεμικού υλικού, την παραχώρηση προνομίων στις αποικίες, την στρατιωτική προστασία, τα δάνεια και τις ενισχύσεις, τη φορολογία των υπολοίπων τάξεων, τον κεφαλικό φόρο στον πληθυσμό των αγροτικών περιοχών (Καράγιωργας-Πάκος, 1994). Στην επόμενη φάση του ανταγωνιστικού καπιταλισμού το κράτος περιορίζει στο ελάχιστο την παρέμβασή του "... φροντίζει για την κατοχύρωση και προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, της ελεύθερης συναλλαγής και των άλλων θεομών" (ο. π, σ. 338). Στη φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού, η παρέμβαση γίνεται και πάλι σημαντική, επεκτείνεται και, συν τοις άλλοις, το κράτος αναλαμβάνει και τον

ενδεικτικό προγραμματισμό της οικονομίας. Η επέμβαση υπαγορεύεται από τα αδιέξοδα και τις κρίσεις της καπιταλιστικής παραγωγής. Στην πορεία των καπιταλιστικών κοινωνιών η ανταγωνιστική αγορά δε μπορεί από μόνη της να δώσει λύσεις στο πρόβλημα της άριστης κατανομής των ΜΠ. Οι όροι και οι συνθήκες του τέλει ανταγωνισμού είναι ένας ιδεότυπος που συστηματικά απομακρύνεται από το εμπειρικό πεδίο και στην πράξη οι μονοπωλιακές ή άλλες παρεκκλίσεις που λαμβάνουν χώρα διαχέονται σε τέτοια έκταση και με τέτοια ένταση που περισφίγγουν ασφυκτικά το κοινωνικοοικονομικό πλέγμα. Η κατανομή των ΜΠ γίνεται ο βασικός όρος της ανισότητας, της ανισοτιμίας με την οποία τα άτομα εισέρχονται στο κοινωνικό και παραγωγικό ανταγωνιστικό πεδίο και εν τέλει αποτελεί την βάση για την εκτεταμένη ανισοκατανομή του εισοδήματος που βρίσκεται πανταχού παρούσα στις σύγχρονες κοινωνίες: "Η διανομή του εισοδήματος προσδιορίζεται από την ποσότητα των ΜΠ που κατέχει και προσφέρει ο καθένας και από τις τιμές των υπηρεσιών τους που διαμορφώνονται στην αγορά"(Δ. Π. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ. 1979, σ. 83). Σε πείσμα των θεωριών του άκρατου οικονομικού φιλελευθερισμού φαίνεται να είναι απαραίτητη μια κρατική παρέμβαση, για την διόρθωση των παρεκκλίσεων ή για την σχετικοποίηση των δυσμενών επιπτώσεων στις λιγότερο ευνοημένες ομάδες της κοινωνίας. Η κρατική παρέμβαση και η εν δυνάμει αναδιανεμητική δραστηριότητα του δημοσίου συνιστά αλλαγή μέσα στην συνέχεια του τρόπου της κρατικής οικονομικής παρέμβασης η οποία είναι δυνατόν να συντελεστεί όταν "παίζει το ρόλο του το φαινόμενο που οι μαρξιστές ονομάζουν σχετική αυτονομία του καπιταλιστικού κράτους... Το αστικό κράτος οφείλει να εμφανίζεται ως δημόσιος

θεσμός ικανός να διατυπώνει γενικούς κανόνες (εφαρμόσιμους από όλους) και να παίρνει αποφάσεις εκτελεστικού χαρακτήρα" (ΜΠΡΙΝΟΦ.Σ. 1983, σ. 144.). Με τους εισπρακτικούς και διανεμητικούς μηχανισμούς του ή με τις άμεσες επενδύσεις μπορεί εν ευρεία έννοια να θεωρηθεί και ως ανακατανομητής των ΜΠ καθόσον (συμπυκνωμένοι ή μετασχηματισμένοι) συντελεστές παραγωγής μεταβιβάζονται μέσω της δράσης του δημοσίου σε ομάδες της κοινωνίας παρά τον μονοπροσανατολισμό (ή και εξ αιτίας αυτού) προς την διευκόλυνση της συσσώρευσης. Κάτι τέτοιο είναι περισσότερο εμφανές στις κοινωνίες του ευρωπαϊκού νότου ή σε αναπτυσσόμενες χώρες όπου το κράτος επιτελεί μια πιο ειδική παρεμβατική λειτουργία. "Το γεγονός ότι το κράτος αναλαμβάνει ολοένα και εμφανέστερα να διανεμίζει σοβαρότατο μέρος των κοινωνικών πόρων σε ορισμένες επιλεγμένες κοινωνικές κατηγορίες είτε με τη μορφή του εργοδότη είτε με τη μορφή του άμεσου δημιουργού εισοδημάτων, οδηγεί άφευκτα σε ένα σοβαρό ερώτημα: ασκώντας τη λειτουργία του αυτή το κράτος από τη μιά μεριά παρεμβαίνει ενεργά στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας, κατασκευάζοντας μια κατηγορία ειδικών δικαιούχων ή συμφεροντούχων πολιτών, ενώ από την άλλη μεριά συμμετέχει επίσης ενεργά στη διαδικασία επιμερισμού των κοινωνικών πόρων. Με την έννοια αυτή το κράτος μετέχει (ταυτόχρονα με άλλους μηχανισμούς ή έστω επικουρικά σε σχέση με αυτούς) στην παραγωγή , αναπαραγωγή και κρυστάλωση των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής"(Κ.ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ. 1987, σ. 72,73).

Οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες δεν διαθέτουν την ποιοτική και τεχνική υποδομή καθώς και την κατάλληλη κουλτούρα να

ανταποκριθούν στις νέες ποιοτικές διαφοροποιήσεις του κόσμου. Η οικονομία της αγοράς με την "αίγλη" και την αυταρέσκεια που απέκτησε τελευταία είναι επιλογή που διαχέεται ταχέως, αξιώνει την γενική εφαρμοσιμότητα και στο βάθος αναγορεύει τις αρχές και τις λειτουργίες της πάνω από τους στόχους που ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα έχει.

ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ.

Σύμφωνα με την παρεμβατική οικονομική θεωρία της ευημερίας, το κράτος πρέπει να ρυθμίζει συστηματικά και προγραμματισμένα τη διανομή του εθνικού εισοδήματος για να αντισταθμίζει τις εγγενείς τάσεις του συστήματος για την διεύρυνση της οικονομικής ανισότητας. Ας δούμε ποιές είναι οι πηγές των δημοσίων εσόδων και ποιοί οι αγωγοί μέσω των οποίων διαχέονται οι δημόσιες δαπάνες.

ι) Δημόσια έσοδα

Οι σημαντικότερες πηγές των δημοσίων εσόδων είναι οι διαφορετικοί τύποι των φόρων που επιβάλλονται στην οικονομία. Αυτούς τους φόρους μπορούμε να τους κατατάξουμε σε τρεις ευρείες κατηγορίες:

-*Φόρους εισοδήματος* που επιβάλλονται στα άτομα και τις επιχειρήσεις, περιλαμβάνοντας και τους φόρους της κοινωνικής ασφάλισης που επιβάλλονται στα κέρδη και τους μισθούς.

-*Φόρους κατανάλωσης*. Περιλαμβάνουν φόρους επί των πωλήσεων, καταναλωτικούς φόρους και φόρους επί των εισαγωγών και

-*Φόρους ιδιοκτησίας*, που περιλαμβάνουν μια μεγάλη πικοιλία φόρων επί των οικιών, κτισμάτων, επί της γης και των κληρονομιών.

Οι παραπάνω κατηγορίες φόρων μπορούν να καταταγούν σε δύο ευρύτερες κατηγορίες, *άμεσους* (επί ατόμων και υπηρεσιών) και *έμμεσους* (επί αγαθών και υπηρεσιών).

- Μια άλλη πηγή δημοσίων εσόδων είναι τα κέρδη από τη *δημόσια επιχειρηματική δραστηριότητα*. Οι δημόσιες επιχειρήσεις παίζουν διαφορετικό ρόλο και η σημασία τους είναι διαφορετική για διαφορετικές χώρες. "Ενώ οι δημόσιες επιχειρήσεις έχουν μικρή ποσοτική σημασία στις ΗΠΑ, έχουν μεγαλύτερη στη Δυτική Ευρώπη και ακόμη μεγαλύτερη στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες που στηρίζονται στις εγχώριες πλουτοπαραγωγικές πηγές (resource rich developing countries), τα έσοδα από τις επιχειρήσεις κρατικής ιδιοκτησίας συνιστούν μια μεγάλη αναλογία των συνολικών δημοσίων εσόδων. Για παράδειγμα, στη Βενεζουέλα ο πετρελαιοκός τομέας που αποτελεί δημόσια κτήση εισέφερε ένα εντυπωσιακό 77 τοις εκατό των δημοσίων εσόδων στις αρχές της δεκαετίας του 1980" (SACHS-LARRAIN, 1993).

- Τέλος μια πρόσθετη πηγή εσόδων είναι οι *ιδιωτικοποιήσεις* δημοσίων επιχειρήσεων.

Από τον πίνακα του *πρώτου παραρτήματος* επίσης, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες τείνουν να έχουν διαφορετικές δομές φορολογίας. Στις ανεπτυγμένες, η μεγαλύτερη αναλογία εσόδων προέρχεται από τους άμεσους φόρους. Αντιθέτως, στις αναπτυσσόμενες η αναλογία ρέπει σημαντικά προς την πλευρά των εμμέσων φόρων που είναι πιο απλό να συλλεγούν και αυτό συνιστά μια αρνητική προοδευτικότητα όπου οι πιο φτωχοί καταβάλλουν μεγαλύτερη αναλογία του εισοδήματός τους σε φόρους, έναντι των πλουσίων.

iii) Δημόσιες δαπάνες

Οι Δημόσιες δαπάνες (*παράρτημα δεύτερο*) μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες:

- *Κατανάλωση του Δημοσίου τομέα*. Περιλαμβάνει τους μισθούς των υπαλλήλων που δουλεύουν για το δημόσιο και τις πληρωμές για αγαθά και υπηρεσίες που σφοδρούν την τρέχουσα κατανάλωση του δημοσίου.

- *Δημόσια επένδυση*. Είναι η δαπάνη κεφαλαίου για δημόσιες επενδύσεις όπως κατασκευή δρόμων, δημοσίων κτηρίων κ.τ.λ.

- *Μεταβιβαστικές πληρωμές* όπως συντάξεις, κοινωνική ασφάλιση και άλλες πληρωμές κοινωνικής πρόνοιας και τέλος

- *Τόκοι* που καταβάλλονται επί του δημοσίου χρέους.

Μερικές φορές η δημοσιονομική δαπάνη είναι δυνατόν να χωριστεί σε δύο κατηγορίες: - *τρέχουσες δαπάνες* (μισθοί, αγορές αγαθών και υπηρεσιών, πληρωμές τόκων και μεταβιβαστικές πληρωμές) και - *δημόσια επένδυση* (δαπάνες κεφαλαίου).

"Σε όλον τον κόσμο η συνολική δημόσια δαπάνη μεγαλώνει συνεχώς σε σχέση με το ΑΕΠ από τις αρχές του εικοστού αιώνα. Όπως βλέπουμε στο *τρίτο παράρτημα*, πολλές βιομηχανικές χώρες έχουν διπλασιάσει - ή έχουν κάνει ακόμη μεγαλύτερη - την αναλογία της δημόσιας δαπάνης προς το ΑΕΠ από το 1938 με μόνες εξαιρέσεις τη Γερμανία και την Ιαπωνία." (SACHS-LARRAIN. 1993, σ.192).

Απ' όσα έχουμε παραθέσει παρατηρούμε τον αυξανόμενο ρόλο του κράτους στην συνολική λειτουργία της οικονομίας και κυρίως στη διανομή του εισοδήματος. Η δημοσιονομική πολιτική με τα εργαλεία που έχει στα χέρια της είναι σε θέση να σταθεροποιήσει,

να επιταχύνει ή να επιβραδύνει τους ρυθμούς της οικονομίας, να σχεδιάζει και να πραγματοποιεί μεταφορές εισοδήματος. Για να έχουμε ένα παράδειγμα αυτής της λειτουργίας παραθέτουμε το σχήμα του *τέταρτου παραρτήματος* και τον σχολιασμό του, που βασίζεται σε μια καθαρή κεϋνσιανή ανάλυση για την παρεμβατική πολιτική του δημοσίου. "Αντιμέτωπη με τις προοπτικές της ανεργίας, η κυβέρνηση θα μπορούσε πιθανόν να υιοθετήσει μια πολιτική σχεδιασμένη να φέρει τη συνολική δαπάνη πιο κοντά στο ΟΕφ με στόχο να απορροφήσει τους μη απασχολούμενους συντελεστές. Αυτή η αύξηση της δημόσιας δαπάνης θα μπορούσε να επιτευχθεί με έναν από τους παρακάτω τρόπους. Πρώτον, η κυβέρνηση θα μπορούσε να συμβάλει σε μια αύξηση της συνολικής δαπάνης αυξάνοντας τη δική της δαπάνη. Αυτό θα οδηγούσε, μέσω του μηχανισμού του επιταχυντή και του πολλαπλασιαστή, σε μια αύξηση της κατανάλωσης και της επένδυσης. Εναλλακτικώς, η κυβέρνηση θα μπορούσε να ελαττώσει τη φορολογία. Μια μείωση της φορολογίας στις επιχειρήσεις συνήθως ενθαρρύνει τις επενδύσεις και ακολούθως μέσω του πολλαπλασιαστή την κατανάλωση. Μια μείωση της ατομικής φορολογίας συνήθως τονώνει την κατανάλωση και μέσω του επιταχυντή την επένδυση." (LIVESLEY, F, 1979, σ. 180).

Η δημοσιονομική πολιτική συνήθως έχει ένα αναδιανεμητικό αποτέλεσμα μεταφέροντας εισόδημα από τις υψηλότερες στις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις. Και καθώς η οριακή ροπή για κατανάλωση των τελευταίων είναι πάνω από την μέση ΟΡΚ (και των πρώτων κάτω από την μέση ΟΡΚ) η αναδιανομή του εισοδήματος μπορεί να προκαλέσει αύξηση της συνολικής δαπάνης. "Αυτή η ροπή εντείνεται καθώς οι πολίτες συναντούν τις υψηλότερες φορολογικές τους υποχρεώσεις μειώνοντας μάλλον

την αποταμίευση παρά την κατανάλωση, όπως συμβαίνει τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα." (LIVESLY. F, ο.π. σ. 181).

Η δημοσιονομική πολιτική επιδρά σοβαρά στην μεγέθυνση της οικονομίας. Υπενθυμίζοντας την ανάγκη των επενδύσεων κοινωνικού κεφαλαίου που επιταχύνουν μέσω του συνδυασμού τους με τις άμεσα παραγωγικές επενδύσεις το σύνολο της οικονομίας (πχ Hirschman, στο ΡΕΠΠΑΣ, 1991), μπορούμε να έχουμε ένα πρώτο παράδειγμα αυτής της λειτουργίας.

Θέτοντας το ερώτημα ποιά είναι η αποφασιστική μεταβλητή της μεγέθυνσης - ανάπτυξης, καθιστάμεθα αυτομάτως αναβάτες ενός ιστορικού οχήματος το οποίο διέρχεται τους σταθμούς της αύξησης του πληθυσμού και βελτίωσης του καταμερισμού εργασίας, της νέας τεχνολογικής προόδου και της αύξησης της παραγωγικότητας κεφαλαίου και εργασίας, της υποκαταστασιμότητας μεταξύ των συντελεστών της παραγωγής και τις θετικές εξωτερικότητες των οικονομιών, φτάνοντας μέχρι το ταυτολογικό μονοπάτι της ανάπτυξης του οποίου τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι ο συντομότερος δρόμος προς την οικονομική μεγέθυνση είναι ο επιτυχημένος συνδυασμός της αύξησης του κεφαλαιακού αποθέματος, των εισροών εργασίας και της τεχνολογικής εξέλιξης. Εν τωιαύτη περιπτώσει δεν χρειάζεται να αναρωτηθούμε αν οι δημοσιονομικές πολιτικές μπορούν να προάγουν την μεγέθυνση δια της αυξήσεως - ενισχύσεως των αποταμιεύσεων και του δείκτη επενδύσεων, την ενίσχυση της αποικιοκρατικότητας της εργασίας και του γοργότερου τεχνολογικού βηματισμού (δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη). Ανάμεσα σε αυτές τις πολιτικές του δημοσιονομικού παράγοντα μπορούμε να ενθέσουμε και κάποιες μικροοικονομικές φροντίδες όπως η προστασία των ιδιωτικών συμφερόντων, η δημιουργία

ενός σταθερού περιβάλλοντος οικονομικής δραστηριότητας και η εναργής παρακολούθηση των εξελίξεων των τάσεων της διεθνούς ολοκληρώσεως και των πολιτικών του διεθνούς εμπορίου.

Για τη δημοσιονομική λειτουργία του κράτους θα μπορούσαμε να κάνουμε την αφελή παρατήρηση ότι ένα "ουδέτερο" κράτος θα διένειμε το συνολικό εισόδημα κατά τέτοιο τρόπο που να εξασφαλίζει την ισοδυναμία και την ισοκατανομή. Αλλά το κράτος και οι μηχανισμοί του είναι δέσμιοι αξιολογικών, παραγωγικών και ανσπαραγωγικών προτύπων και στερεοτύπων σε κάθε ιστορική φάση.

Για τις ανάγκες της ανάλυσής μας θα διαγράψουμε ένα αφηρημένο θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα στις πιο γενικές του μορφές ο προβληματισμός περί την διανομή του εισοδήματος και των αποτελεσμάτων της παραγωγικής διαδικασίας.

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ.

Θα δούμε εν συντομία και με τον αφαιρετικό τρόπο προσέγγισης, κάποια στοιχεία της κλασικής οικονομικής σκέψης, της μαρξιστικής θεωρίας, και της νεοφιλελεύθερης οικονομικής σχολής.

Για την **κλασική σχολή**, το κεφάλαιο είναι το απόθεμα των μισθών που καλύπτει τις ανάγκες συντήρησης των εργατών όσο διαρκεί η διαδικασία της παραγωγής. Το προϊόν που παράγεται μοιράζεται ως εξής: η εργατική τάξη παίρνει μισθούς που κυμαίνονται γύρω από το όριο επιβίωσης (αναπαραγωγής) της εργατικής δύναμης. Το προϊόν που απομένει μετά την πληρωμή των μισθών είναι το πλεόνασμα που παίρνουν οι κεφαλαιοκράτες με τη μορφή κερδών και το διαθέτουν για επιπρόσθετη συσσώρευση κεφαλαίου απαραίτητη για την απασχόληση του αυξανόμενου εργατικού πληθυσμού.

Ας δούμε όμως μερικά στοιχεία πιο ολοκληρωμένα σε συμπυκνωμένη μορφή.

Στην κλασική θεωρία (RICARDO & MILL.), η διανομή είναι ο καταμερισμός δυνάμεως και εισοδήματος ανάμεσα στις τάξεις που ορίζονται με βάση την κατοχή στον κυριότερο συντελεστή παραγωγής στην αστική και αγροτική περιοχή: τους πλούσιους αγρότες από την μία, και τους ανερχόμενους αστούς από την άλλη. Ο RICARDO είχε και την μεγαλύτερη επιρροή στις μεταγενέστερες θεωρίες της ανάπτυξης. Διέκρινε ανάμεσα στην τιμή του μισθού στην αγορά, η οποία ποικίλει ανάλογα με την προσφορά και ζήτηση της εργασίας και στην φυσική τιμή του μισθού, η οποία είναι το μακροπρόθεσμο σημείο ισορροπίας

γύρω από το οποίο η τιμή της αγοράς διακυμαίνεται. Ο φυσικός μισθός τείνει προς το σημείο της επιβίωσης αλλά τούτο είναι σχετικό στην αντίληψή του. Το κόστος της δέσμης που συγκροτεί τα απαραίτητα προς την επιβίωση καθορίζεται από την οριακή παραγωγικότητα της γης και το περιεχόμενό της καθορίζεται από κοινωνικούς - πολιτισμικούς όρους καθώς και από θεσμούς - συνήθειες. Η αύξηση του πληθυσμού, αντιστοιχώντας στο όριο μεταξύ του αγοραίου και του φυσικού μισθού, λειτουργεί και συμβάλλει ώστε να κρατούνται οι αγοραίοι μισθοί κοντά στο φυσικό μισθό (ο πληθυσμός είναι ενδογενής μεταβλητή).

Η απασχόληση της εργασίας εξαρτάται από τον ρυθμό κεφαλαιακής συσσώρευσης. Αντιστοίχως, η συσσώρευση είναι μια συνάρτηση του πλεονάσματος μετά τις πληρωμές των μισθών και της διαφοράς ανάμεσα στην ενεστώσα αναλογία κέρδους και την κοινωνικώς καθορισμένη ελάχιστη αναλογία αποζημίωσης για το επιχειρηματικό ρίσκο. Η αναλογία του κέρδους επίσης είναι στενά συνδεδεμένη με την αναλογία του φυσικού μισθού και ποικίλει σε συνάρτηση με αυτόν. Μειούμενες αποδόσεις στην γεωργία, οδηγούν φυσικώς στην πτώση των κερδών. Η μείωση μπορεί περιοδικά να αντισταθμιστεί από την εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών στην γεωργία και στις επιχειρήσεις εντάσεως εργασίας, αλλά κατά την άποψη του RICARDO, καθώς και αυτά υπόκεινται στο νόμο των μειούμενων αποδόσεων, είναι παροδικό φαινόμενο.

Το σύνολο του εδάφους είναι δεδομένο, ποικίλει στην ποιότητα και καλλιεργείται τοιουτοτρόπως ώστε οριακά η τελευταία μονάδα δεν αποφέρει ενοίκιο (εξίσωση απόδοσης - ενοικίου). Ευρύτερα επίσης, πληρωμές μισθών πάνω από την τιμή του φυσικού μισθού, είναι μέρος του κέρδους. Κατά αυτόν τον τρόπο το

μερίδιο του κέρδους αποφασίζεται ως το υπόλοιπο πάνω και πέρα από τους φυσικούς μισθούς, στο τμήμα του εδάφους το οποίο δεν αποφέρει ενοίκιο. Σε μία σταθερή κατάσταση, τα κέρδη οδεύουν προς το μηδέν, ο μισθός στην επιβίωση και τα κέρδη πηγαίνουν στο ενοίκιο - ο σταθερός συντελεστής απολαύει όλο το κλεόνασμα. Ο RICARDO θεωρούσε τους γεωκτήμονες ως τους μόνους πραγματικά ωφελημένους από την οικονομική πρόοδο, δεδομένου ότι με ένα περιορισμένο μέγεθος καλλιεργήσιμης γης και ένα αυξανόμενο πληθυσμό με ανάγκη για σίτιση, το εισόδημα από τα ενοίκια που εισέπρατταν οι γεωκτήμονες θα αυξανόταν και η αξία της γης τους θα ανέβαινε. Τα αυξημένα ενοίκια θα σνέβαζαν το κόστος των παραγόμενων ειδών διατροφής και οι εργαζόμενοι θα χρειάζονταν υψηλότερες αμοιβές για να πληρώνουν τα τρόφιμα, προκαλώντας διάβρωση στα κέρδη των καπιταλιστών.

Από δυναμική σκοπιά, οι κλασικοί οικονομολόγοι συζητούσαν ότι η επιτάχυνση της προσέγγισης μιας σταθερής κατάστασης (επιπέδου ισορροπίας) ενέχει μια ανταλλαγή ανάμεσα στην ανάπτυξη και την διανομή, δεδομένου ότι το επίπεδο επιβίωσης αποφασίζεται από κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες και η συσσώρευση δεν περιλαμβάνει κέρδη.

Δεν υπάρχει ανάδραση στο κλασικό σύστημα ανάμεσα στην διανομή του εισοδήματος μεταξύ των συντελεστών και στην ζήτηση για αγαθά. Η διανομή είναι απλώς ένα τεχνολογικό και κοινωνικοπολιτισμικό φαινόμενο. "Σε μια οικονομία στην οποία όλα τα αγαθά είναι διεθνώς ανταλλασσόμενα και πάντα υπάρχει πλήρης απασχόληση, αυτή η άποψη της διανομής είναι θεωρητικώς συνεπής. Αλλά αυτές οι υποθέσεις δεν είναι εφαρμόσιμες στην τυπική αναπτυσσόμενη χώρα στην οποία ευυπάρχουν εμφανής (καταγεγραμμένη) και κρυφή ανεργία, και

στην οποία μη εμπορεύσιμα αγαθά παίζουν σημαντικό ρόλο. Επιπροσθέτως, στο μεσοδιάστημα πολιτικές δυνάμεις επηρεάζουν και την επιλογή της αναπτυξιακής στρατηγικής και την πορεία της θεσμικής δομής της οικονομίας. Οι αναλογίες που εσοδεύουν οι συντελεστές, τα μοντέλα συσσώρευσης και κατ'ακολουθίαν τα μερίδια των συντελεστών, εξαρτώνται από πολιτικές όπως ακριβώς από οικονομικές επιλογές και όχι τόσο από την τεχνολογία και τις επιθυμίες" (ADELMAN - ROBINSON, 1989, σ. 966 -967).

-ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΔΥΑΔΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

Εδώ κυρίως αναφερόμαστε στον LEWIS. Η βασική διαφορά ανάμεσα στον RICARDO και τον LEWIS, βρίσκεται στην υπόθεση του τελευταίου ότι υπάρχει σταθερή προσφορά πλεονασματικής εργασίας στον αγροτικό τομέα μιας αναπτυσσόμενης χώρας. Ως αποτέλεσμα, ο αγοραίος και ο φυσικός μισθός είναι πάντα ίσοι και η εργασία στον βιομηχανικό τομέα αποζημιώνεται πάντα κατά τρόπο ώστε να αποτελεί ένα σταθερό πολλαπλάσιο του αγροτικού μισθού επιβίωσης. Περαιτέρω, ο μισθός επιβίωσης είναι πάντα σταθερός σε πραγματικούς όρους. Η απασχόληση στον εξελεγμένο τομέα καθορίζεται από την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας που είναι μια συνάρτηση του κεφαλαιακού αποθέματος του εν λόγω τομέα. Κατά τούτα, το μερίδιο των μισθών επί του εθνικού εισοδήματος αποφασίζεται από την παραγωγικότητα στον αγροτικό τομέα και από την συσσώρευση του κεφαλαίου στην βιομηχανία. Καθώς απεριόριστες ποσότητες εργασίας προσφέρονται σε σταθερό μισθό, η επανεπένδυση κάθε μέρους των κερδών, θα μεγαλώσει το μερίδιο των κερδών στο εθνικό εισόδημα. Η διανομή του εισοδήματος μεταξύ των συντελεστών

κινείται εις βάρος των μισθών, παίρνει από την αρχή μια συγκεκριμένη μορφή και δεν υπάρχει ανταλλαγή - βελτίωση ανάμεσα στην ανάπτυξη και την διανομή.

Το ενοίκιο ως μέρος της εθνικής παραγωγής εξαρτάται από την αναλογία πληθυσμού - εδάφους και την τεχνολογία στον αγροτικό τομέα. Σε χώρες με υπερπληθυσμό, ο ανταγωνισμός για έδαφος μεταξύ των καλλιεργητών εγκαθιστά ένα ενοίκιο ίσον με το πλεόνασμα πάνω από το επίπεδο επιβίωσης στην γεωργία. "Και καθώς συνεχίζει να υπάρχει πλεόνασμα εργασίας στην γεωργία, τα οφέλη από την εκμηχάνιση της γεωργίας συγκεντρώνονται στους κατόχους της γής και τους κατόχους κεφαλαιακών αγαθών στον βιομηχανικό τομέα. Είναι δε αδιευκρίνιστο εάν ο LEWIS εκθέτει την άποψη ότι οι ιδιοκτήτες καλλιεργήσιμων εκτάσεων δεν έχουν ενδιαφέρον για την αύξηση της τεχνολογίας στην γεωργία. Επίσης, ενώ οι καπιταλιστές έχουν ενδιαφέρον για την συγκράτηση του μισθού επιβίωσης στην γεωργία, είναι εναντίον της τεχνολογικής εξέλιξης σε αυτόν τον τομέα. Αλλά τούτο αντιβαίνει την άποψή του ότι η τεχνολογική πρόοδος δεν μεγαλώνει το επίπεδο επιβίωσης των κατόχων γης και ότι το κόστος της επιβίωσης μειώνεται με την τεχνολογική πρόοδο," (ο.π, σ.967).

Βελτίωση του υποδείγματος φαίνεται να επέρχεται με την νεοκλασικής εμμενέσεως συμβολή των FEI & RANIS που επικέντρωσαν την προβληματική τους στην απορρόφηση της εργασίας και στο "σημείο στροφής" όταν όλο το πλεόνασμα στον γεωργικό τομέα έχει μεταναστεύσει και οι μισθοί στον αστικό αρχίζουν να ανέρχονται. Κατά συνέπεια η διανομή μεταξύ των συντελεστών αρχίζει να καλυτερεύει. Είναι μια λιγότερο

απαισιόδοξη θεώρηση καθώς δεν υπάρχουν ομάδες του πληθυσμού που χάνουν απολύτως.

Το αντικείμενο της διανομής του εισοδήματος ήταν η καρδιά της συμβολής του RICARDO στην ανάπτυξη της κλασικής Αγγλικής Οικονομικής και παρέμεινε το υπόβαθρο των σύγχρονων σπουδών και αναλύσεων. Αλλά οι δύο επαναστάσεις του '30, ο μονοπωλιακός καπιταλισμός και η Κεϋνσιανή επανάσταση, προκάλεσαν τον αυξανόμενο σκεπτικισμό έναντι των παραδοσιακών θεωριών για την διανομή και αμφισβήτησαν την δυνατότητα επιτυχούς συμβολής των παραδοσιακών εργαλείων στην ανάλυση. Η θεωρία του μονοπωλιακού ανταγωνισμού, ιδιαίτερα στον κλάδο της περί τον ατελή ανταγωνισμό, έσπειρε αμφιβολίες γύρω από την αποτελεσματικότητα και την ισότητα κάτω από τις νέες συνθήκες ανταγωνισμού. Εν τω μεταξύ, μιλώντας πάλι για την περίοδο του '30, η άνοδος της μακροοικονομικής θεωρίας σε βάρος της μικροοικονομικής μαζί με την Κεϋνσιανή επανάσταση, έδωσαν λαβή σε μια εκτεταμένη ποικιλία προσπαθειών προς επανατοποθέτηση των θεωριών της διανομής με βάση την οριακή παραγωγικότητα - μια σειρά υποδείγματα που έλκουν την καταγωγή τους άλλα από τον Μάρξ και άλλα από τον Κέυνς.

Η **μαρξιστική θεωρία** ερμηνεύει την διανομή με βάση τις κοινωνικές σχέσεις εκμετάλλευσης που κυριαρχούν στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Ύστερα από τη φάση της αρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου, τεχνολογικών και θεσμικών μεταβολών, η εξουσία διάθεσης και ο έλεγχος χρήσης των μέσων παραγωγής περιέρχεται στους κεφαλαιοκράτες και οι άμεσοι

παραγωγοί βρίσκονται ξεκομμένοι από τους φυσικούς όρους της εργασίας τους, αναγκασμένοι να πωλούν την εργατική τους δύναμη για να ζήσουν. Το "εμπόρευμα" εργατική δύναμη παράγει αξία μεγαλύτερη από εκείνη της αναπαραγωγής του και ο κεφαλαιοκράτης πληρώνοντας μόνο την αναπαραγωγική αξία έχει τη δυνατότητα να προσπορίζεται την υπεραξία που είναι η πηγή του κέρδους του.

Ας δούμε όμως μερικά πιο αναλυτικά στοιχεία της μαρξιστικής θεώρησης. Για τον Μάρξ, όπως και για τους άλλους κλασικούς, το κεφάλαιο είναι αποκρυσταλλωμένη εργασία. Βασισμένος πάνω στην άποψή του περί την αξία, ότι η εργασία οφείλει να έχει την κατοχή του παραγωγικού της αποτελέσματος, ο Μάρξ έλεγε ότι ο τόκος για το κεφάλαιο, αμοιβές - μισθοί ανοίκουν στην εργασία.

Η εργασία δεν απολαύει την αμοιβή που αντιστοιχεί στην οριακή της συμβολή επί του παραγωγικού αποτελέσματος. "Όταν η εργατική δύναμη ξοδεύεται στη διαδικασία παραγωγής προσθέτει περισσότερη αξία στα εμπορεύματα που παράγει από όση έχει η ίδια" (Θ. Β ΠΑΚΟΣ, 1992, σ. 115). Αυτό είναι κοινωνικά ορισμένο υπό την παρακάτω έννοια: "Μόνο επειδή έχουν προϋποτεθεί η εργασία με τη μορφή της μισθωτής εργασίας και τα μέσα παραγωγής με τη μορφή κεφαλαίου - μόνο σαν συνέπεια αυτής της ειδικής κοινωνικής μορφής αυτών των δύο ουσιαστών κοινωνικών παραγόντων της παραγωγής - ένα μέρος της αξίας (του προϊόντος) παρασταίνεται σαν υπεραξία και η υπεραξία αυτή σαν κέρδος (πρόσδοδος), σαν κέρδος του κεφαλαιοκράτη, σαν πρόσθετος διαθέσιμος πλούτος που του ανήκει. Αλλά μόνο επειδή ένα μέρος της αξίας παρασταίνεται έτσι σαν κέρδος του, παρασταίνονται τα πρόσθετα μέσα παραγωγής που προορίζονται για την διεύρυνση της αναπαραγωγής και που αποτελούν μέρος

του κέρδους, σαν νέο πρόσθετο κεφάλαιο, και η διεύρυνση του προτούς αναπαραγωγής γενικά σαν κεφαλαιοκρατικό προτούς συσσώρευσης.... Το κεφάλαιο παράγει στην ουσία κεφάλαιο, και το κάνει αυτό μόνο εφόσον παράγει υπεραξία" (Κ. ΜΑΡΞ. ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. 1978. τ. 3, σ. 1081,1082).

Οι μισθοί διακυμαίνονται κυκλικώς γύρω από το κοινωνικοπολιτισμικώς οριζόμενο επίπεδο επιβίωσης. Το πλεόνασμα μετέρχεται στους κατόχους του κεφαλαίου. Η διαφορά μεταξύ του μισθού που απολαύει ο εργαζόμενος και της συνολικής παραγωγικής του συμβολής συνθέτει την πλεονάζουσα αξία. Η αναλογία της πλεονάζουσας αξίας προς την ονομαστική αμοιβή είναι ο βαθμός εκμετάλλευσης της εργασίας.

Η μακροπρόθεσμη δυναμική της καπιταλιστικής ανάπτυξης προκύπτει εις βάρος της εργατικής τάξης. Υπάρχει μια τάση για αύξηση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου και της αναλογίας κεφαλαίου - εργασίας να ανέρχεται και να επιφέρει σημαντικά διανεμητικά αποτελέσματα. "Πώς εξηγείται το γεγονός ότι η διαδικασία της καπιταλιστικής ανάπτυξης συνοδεύεται από τις τάσεις για μύωση του ποσοστού κέρδους και μείωση του εργατικού μισθού; Το μονοπώλιο του κεφαλαίου, το οποίο κατέχει η καπιταλιστική τάξη και η όλη διάρθρωση της απασχόλησης (π.χ. εφεδρικός στρατός ανέργων) συγκρατούν την αμοιβή της εργασίας στο επίπεδο της επιβίωσης (αναπαραγωγής) και καθορίζουν το μερίδιο της εργασίας στο συνολικό εισόδημα. Τώρα, καθώς η συσσώρευση συνεχίζεται, αυξάνει το συνολικό κεφάλαιο που διεκδικεί μέσο ποσοστό κέρδους. Όμως μόνο το μεταβλητό κεφάλαιο δημιουργεί υπεραξία. Με αμετάβλητο το μεταβλητό κεφάλαιο και αμετάβλητο το βαθμό εκμετάλλευσης, το ίδιο απόλυτο ποσοστό υπεραξίας θα αντιστοιχούσε σε μεγαλύτερο

όγκο κεφαλαίου και, κατά συνέπεια, θα είχαμε μικρότερο ποσοστό κέρδους. Από την άλλη μεριά, η καινοτομική δραστηριότητα ενισχύει ακόμη περισσότερο την τάση μια και συνοδεύεται και από μείωση της απασχολούμενης εργασίας. Είναι ακριβώς αυτή η τάση να μειώνεται η απασχολούμενη ζωντανή εργασία που προκαλεί τη μείωση του μεριδίου της εργασίας στο συνολικό εισόδημα της οικονομίας" (Θ. Β. ΠΑΚΟΣ ο.π. σ.121,122). Αντίθετα με τον RICARDO, ο Μαρξ πιστεύει ότι η αύξηση του πληθυσμού δίδεται εξωγενώς και αναπτύσσεται μια υπερβάλλουσα προσφορά εργατικού δυναμικού (ο στρατός εφεδρείας) με μειούμενο κατά κεφαλήν εισόδημα.

Στο Μαρξιανό μοντέλο ο ρυθμός συσσώρευσης βασίζεται στην διανομή μεταξύ των κατόχων της εργατικής δύναμης και των κατόχων κεφαλαιακών αγαθών, με δεδομένο ότι οι εργαζόμενοι δεν αποταμιεύουν. Αντιθέτως, ο ρυθμός συσσώρευσης καθορίζει την αναλογία της τεχνολογικής αλλαγής, την απασχόληση της εργασίας και ακολούθως τα μερίδια από την διανομή στην επόμενη περίοδο. Η εξέλιξη της μαρξιανής οικονομίας είναι γενικώς καθορισμένη από τους αρχικούς όρους του συστήματος (αρχικοί πόροι, τεχνολογία και θεσμοί) και από τις δομικές του παραμέτρους που αντανakλούν την τεχνολογία και τις επιθυμίες."Οι σχέσεις διανομής ανταποκρίνονται σε ιστορικά καθορισμένες, ειδικά κοινωνικές μορφές του προτσές παραγωγής και στις σχέσεις, στις οποίες έρχονται οι άνθρωποι μεταξύ τους στο προτσές αναπαραγωγής της ανθρώπινης ζωής τους και πηγάζουν από αυτές τις μορφές και τις σχέσεις.... Η κεφαλαιοκρατική διανομή είναι διαφορετική από τις μορφές διανομής που πηγάζουν από άλλους τρόπους παραγωγής.... Η καθορισμένη σχέση διανομής είναι απλώς έκφραση της ιστορικά

καθορισμένης σχέσης παραγωγής " (ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ο.π, ο.1083,1084).

Η νεοκλασική οικονομική σχολή, υποστηρίζει την ικανότητα που έχουν οι μηχανισμοί της αγοράς να ρυθμίζουν την οικονομία ώστε να διασφαλίζεται μια διαρκής ισορροπία σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης των κεφαλαίων και της εργατικής δύναμης. Οι τιμές ισορροπίας που σχηματίζονται στην ανταγωνιστική οικονομία συμβάλλουν στην άριστη κατανομή των μέσων παραγωγής στις διάφορες χρήσεις τους. Ο επιχειρηματίας μεγιστοποιεί το κέρδος του όταν πληρώνει αμοιβή στον κάθε συντελεστή ίση με την αξία του οριακού του προϊόντος. Η αμοιβή αυτή επί την ποσότητα του απασχολούμενου συντελεστή προσδιορίζει το μερίδιό του στη διανομή του εισοδήματος.

Οι πλευρές γενικά της νεοκλασικής θεωρίας έχουν όπως θα τις παραθέσουμε στην συνέχεια.

Τα υποκείμενα της οικονομίας πραγματοποιούν εκλογικευμένες επιλογές και δεν υφίσταται ιστορικός - ντετερμινιστικός καθορισμός της δράσης τους, η δε αναγνώριση ιστορικής - κοινωνικής υπαγόρευσης των επιλογών τους δεν λογαριάζεται στο υπόδειγμα. Το υποκείμενο κινείται από την επιδίωξη της ευχαρίστησης και των στόχων(οι παραγωγοί επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του κέρδους, οι δε καταναλωτές συμπεριφέρονται βάσει της μεγιστοποίησης της ευημερίας τους). Το πώς οι στόχοι και η ευχαρίστηση αναδύονται δεν περιέρχονται στην αναλυτική φροντίδα της θεωρίας. Αντίθετα, όπως είδαμε για την μαρξιανή θεώρηση, η πρωταρχική και καθοριστική διάκριση εδραιώνεται επί των κοινωνικών σχέσεων, η διάκριση και η εξέλιξη γίνεται στη

βάση της σύγκρουσης παραγωγικών δυνάμεων - παραγωγικών σχέσεων.

Οι συσχετίσεις μεταξύ των υποκειμένων αντανακλώνται και εξειδικεύονται σε όρους προσφοράς και ζήτησης και οι τιμές των συντελεστών εξηγούνται στους όρους αυτής της λογικής (με τροποποιήσεις βεβαίως όταν αναφερόμαστε σε μή τέλει ανταγωνισμό). Μια μαρξιστής χροιάς κριτική επί του συγκεκριμένου, είναι ότι το επιδιωκόμενο σημείο ισορροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης δε μπορεί να εξηγήσει την τιμή της εργασίας, γιατί τότε είναι η φυσική τιμή, ανεξάρτητα από τη σχέση της προσφοράς και της ζήτησης.

Τα παραπάνω υποδηλούν ότι η νεοκλασική θεωρία είναι μικροοικονομική - τα οικονομικά φαινόμενα εξηγούνται από τις επιμέρους δράσεις και τα συνολικά μεγέθη προκύπτουν με κάποιο τρόπο άθροισης.

Βάσει αυτής της λογικής οι θεωρίες για την διανομή δεν αντιλαμβάνονται την διανομή ως τέτοια αλλά πραγματεύονται την διανομή κατά την ισορροπία προσφοράς και ζήτησης στην αγορά εργασίας. Η υπόθεση της ισορροπίας είναι μια υπόθεση ευκολίας - χρησιμότητας: έξω από το περιβάλλον της ισορροπίας, μεταξύ των υποκειμένων δεν υπάρχουν αντισταθμιστικές αμοιβαιότητες στη διανομή.

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα της εν λόγω θεωρίας είναι η μεταπήδηση από την μερική ισορροπία στην γενική - το σύνολο της οικονομίας. Πολύπλοκοι και δυναμικοί αλληλοκαθορισμοί και σχέσεις δυναμικές υπάρχουν μεταξύ των ιδιαίτερων αγορών και αναφύονται δικαιολογημένοι προβληματισμοί για τα αποτελέσματα που διαχέει μια αλλαγή μικροεπιπέδου στο περιβάλλον της. Επι παραδείγματι, εάν υπάρξει μια αλλαγή στη

ζήτηση σε μια ιδιαίτερη αγορά εργασίας, πώς αυτή επιδρά στο μισθό ισορροπίας στην εν λόγω αγορά, στις τιμές ισορροπίας στους άλλους τύπους εργασίας και σε αυτές τις τιμές των άλλων αγαθών; Ή εάν μεταστραφεί η ζήτηση για ένα προϊόν αυτή θά είναι άνευ σημασίας για τις συναρτήσεις ζήτησεως και προσφοράς που αναφέρονται στο σύνολο της αγοράς;

Έτσι, η μετάβαση στη θεωρία γενικής ισορροπίας σχετίζεται με τους όρους υπό τους οποίους μπορεί να εγκατασταθεί μια ισορροπία προσφοράς και ζήτησεως στο σύνολο της οικονομίας. Ιδεατά, η μέθοδος της γενικής ισορροπίας απαιτεί την ισορροπία να είναι γενική και καθαυτό σταθερή. Μια καπιταλιστική οικονομία να λειτουργεί σε μια κατάσταση σειράς και τούτο είναι μια λογική παρά μια εμπειρική παραδοχή, αδύναμη να αναπαραστήσει μια πραγματική οικονομία. Στο πεδίο της πραγματικότητας, ο μηχανισμός των τιμών δε μπορεί να επιφέρει την ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησεως και χρειάζεται η κεντρική ρύθμιση. Όταν επίσης η οικονομία εκτρέπεται της ισορροπίας η υποτιθέμενη συμπεριφορά των υποκειμένων είναι τέτοια που να την επαναφέρουν. Όμως στην πράξη μάλλον οι επιθυμίες του καταναλωτή και η τεχνολογική αλλαγή διαβρώνουν την ισορροπία.

Το υπόδειγμα δέχεται αρκετές κριτικές, πέραν αυτών που υπονοήθηκαν, που εστιάζονται σε μερικά καθοριστικά σημεία.

- Πάσχει από έλλειψη ρεαλισμού (δεν περιλαμβάνει τις πολυπλοκότητες του πραγματικού κόσμου), δεν επιθυμεί να καθοριστεί ως αντανάκλαση του πραγματικού κόσμου αλλά να τον εξηγήσει δια γενικευμένων αιτιοτήτων που φαίνονται ουσιώδεις.

- Τα υποκείμενα (οι υποθέσεις περί αυτών) προϋποθέτουν την κατοχή γνώσης και πληροφορίας περί των καταναλωτικών

ουσιάζων προϊόντων και τιμών καθώς και γνώση των μελλοντικών αγορών.

- Οι καταναλωτές "γνωρίζουν" τις επιθυμίες τους για όλα τα δυνατά προϊόντα, όχι μόνο για την τρεχούμενη περίοδο.

- Επίσης, τα υποκείμενα κατέχουν τη γνώση του πώς η τεχνολογική εξέλιξη θα αλλάζει τις σχέσεις εισροών - εκροών. "Όταν οι μελλοντικές αγορές δεν είναι ολοκληρωμένες - συγκροτημένες δεν υπάρχει τρόπος κατά τον οποίο οι δράσεις μπορούν να λάβουν χώρα με μια απόφαση του παρόντος. Αντ'αυτού, πρέπει να επισυμβαίνει μια διαδοχή από αποφάσεις επί των διαδοχικών σημείων του χρόνου" (HOWARD, M. 1979, σ. 65).

- Στην προχωρημένη καπιταλιστική αγορά αναπτύσσονται απειράριθμες μονοπωλιακές και олиγοπωλιακές σχέσεις που δεν συνάδουν με το υπόδειγμα.

Η απάντηση σε πολλά από αυτά τα προβλήματα ήρθε από τον Κέυνς, με την βασική υπόθεση της πιθανότητας η αγορά να μην βρίσκεται σε αρμονία - ισορροπία και το σύστημα των δημοσίων οικονομικών να διαλαμβάνει στη ρύθμιση της ανεργίας.

Ο Κέυνς εισήγαγε την έννοια της λειτουργίας ενός συστήματος παγίων αντιμωθίων (ενός σχετικά ανελαστικού ονομαστικού μισθού), σε μια προσπάθεια να εξηγήσει κάτι που ήταν ασύλληπτο από τους κλασικούς και νεοκλασικούς οικονομολόγους, δηλαδή την επίτευξη μιας γενικής εξισορρόπησης της οικονομίας χωρίς να επιτευχθεί μια πλήρης απασχόληση. Υποστήριξε ότι το εισόδημα εξαρτάται από το μέγεθος της απασχόλησης και η σχέση μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης ορίζεται από τη ροπή για κατανάλωση. Επομένως, η κατανάλωση εξαρτάται από τις εσωτερικώς διασυνδεόμενες

συναρτήσεις του εισοδήματος και της απασχόλησης. Μια αναμενόμενη δαπάνη σε κατανάλωση και επένδυση ορίζεται ως πραγματική ζήτηση και σε μια κατάσταση εξισορρόπησης το μέγεθος της απασχόλησης εξαρτάται από τη συνάρτηση της συνολικής ζήτησης, από τη ροπή για κατανάλωση και από το μέγεθος της επένδυσης. Μια μεγαλύτερη ζήτηση για καταναλωτικά και παραγωγικά αγαθά, οδηγεί σε αύξηση της προσφοράς. Η αυξανόμενη προσφορά έχει την τάση να οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης.

Η συνολική ζήτηση μπορεί να αυξηθεί με την εφαρμογή της οικονομικής ή της νομισματικής πολιτικής. Ο Κέυνς έδωσε βάρος στην οικονομική πολιτική μέσω της οποίας το κράτος δαπανά περισσότερο σε επενδύσεις από όσο εισπράτει από τους φόρους. Αυτή η τακτική της ελλειμματικής χρηματοδότησης ωθεί την συνολική ζήτηση με όλα τα παρεπόμενα, όταν η οικονομία βρίσκεται σε κατάσταση ύφεσης.

Εδώ το χρήμα παίζει καθοριστικό ρόλο. "Μια οικονομία μεσολαβούμενη από το χρήμα είναι ουσιαστικά διαφορετική από μια που δεν παρουσιάζει αυτή την ιδιότητα. Στις νεοκλασικές θεωρήσεις π.χ των ARROW - DEBRAW δεν υπάρχει το χρήμα σαν γενικό ανταλλακτικό ισοδύναμο. Εάν όλες οι ανταλλαγές συμβαίνουν σε μια στιγμή του χρόνου και εμπεριέχουν ένα ολοκληρωμένο σύστημα αγορών, δεν υπάρχει λόγος της ύπαρξής τους" (ο.π, σ. 68). Τα υποκείμενα σχετίζονται σε ένα περιορισμένο αριθμό αγορών και προβλέπουν με βάση αυτό για το τι θα συμβεί στο μέλλον. Αυτό δεν αποκλείει την ανάδυση στο μέλλον και άλλων αγορών που δεν περιελήφθησαν στις προβλέψεις.

Η διανομή, όπως την περιγράψαμε μέσα από τις γενικεύσεις των θεωριών που εκθέσαμε, σχετίζεται με τον επιμερισμό του παραγωγικού αποτελέσματος ή την διαίρεση του εισοδήματος μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας στη γενικότητά τους. Συχνά, κάθε μία από τις δύο αυτές ευρείες κατηγορίες κατατέμνεται σε πολλές υποκατηγορίες. Από την πλευρά της εργασίας, επί παραδείγματι, έχουμε εισόδημα από μισθούς, αμοιβές μερικής ή αποκλειστικής απασχόλησης κ.τ.λ. Κατά τον ίδιο τρόπο, από την πλευρά του εισοδήματος από την ιδιοκτησία, εισόδημα από ενοίκια, τόκους, ομολογίες κ.τ.λ. Αλλά εξίσου συχνά πλέον, παρατηρούμε και την ανάμιξη των διαφορετικών τρόπων απόκτησης εισοδήματος.

Έτσι, το θέμα της διανομής, στη γενικότητά του και με βάση τα σύγχρονα δεδομένα, πρέπει να το εμπλουτίσουμε με κάποια καινούργια χαρακτηριστικά: "Το κάθε άτομο μπορεί να παίρνει εισόδημα από πολλές διαφορετικές πηγές: μισθούς από την εργασία του, τόκους από τις αποταμιεύσεις του, ενοίκια από την ακίνητη περιουσία του, μερίσματα από τις μετοχές του. Επιπλέον η διανομή του εισοδήματος κατά συντελεστή παραγωγής ελάχιστα είναι διαφωτιστική για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το βαθμό των εισοδηματικών ανισοτήτων. Αυτές οι οκέψεις έχουν οδηγήσει πολλούς νεοκλασικούς να στραφούν από τη γνωστή θεωρία της διανομής κατά συντελεστή παραγωγής, στη μελέτη της διανομής εισοδήματος ανάμεσα στα νοικοκυριά καταταγμένα κατά κλιμάκια εισοδήματος."(ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ, Δ. ο.π, σ.243).

Το παραπάνω σχόλιο μας δίνει την ευκαιρία να δώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα (όχι εξαντλητική), για μερικές πλευρές της διανομής, με περισσότερο πρακτικό και άμεσα αντιληπτό αντίκρισμα.

- Ένα σημαντικό διανεμητικό πρόβλημα όχι μόνο για τους οικονομολόγους, είναι το *προσωπικό*. Με την διανομή του προσωπικού εισοδήματος εννοούμε την διαίρεση σε κατηγορίες κατά κλίμακας εισοδήματος ή πλούτου. Αποτελεί ένα βασικό εργαλείο δια του οποίου μπορούμε να διακρίνουμε ανισοκατανομές και να διαπιστώσουμε κοινωνικοοικονομικές σχέσεις.

- Διανομή του εισοδήματος *μεταξύ των κλάδων* της οικονομίας, η συμβολή του καθενός στο συνολικό εθνικό εισόδημα και συνακόλουθα η δυναμικότητά του και τα εισοδήματα που υπόσχεται στους συντελεστές που περιλαμβάνει. Μια άλλη πλευρά της διανομής αυτού του τύπου είναι η *ανακατανομή* της συνολικής υπεραξίας ανάμεσα στα διαφορετικά είδη καπιταλιστών. Πρόκειται για τους καπιταλιστές των τομέων εμπορίου, χρηματοοικονομικού, γεωργίας κ.τ.λ που προσπορίζονται μερίδιο της υπεραξίας που κατά τον Μάρξ δημιουργείται αποκλειστικά και μόνο στον βιομηχανικό τομέα. Το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού αυτού ανάμεσα στα διάφορα τμήματα του κεφαλαίου καταλήγει μακροχρονίως σε διεύρυνση του μέσου μεγέθους της καπιταλιστικής επιχείρησης. (Για μια κατατοπιστική παρουσίαση των τάσεων συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης βλέπε ΠΑΚΟΣ, Θ. 1992, σ. 123-136, καθώς και για το μέγεθος της επιχείρησης υπό το φως των νέων προβληματικών, στο ίδιο σ. 340κ.έ).

- *Γεωγραφική ή περιφερειακή* διανομή. Διανομή του εισοδήματος μεταξύ των διαφορετικών περιφερειών εντός του κράτους ή ευρύτερων ουσωμάτων κρατών και οικονομικών υποκειμένων.

- Διανομή σε *διεθνές επίπεδο*. Είναι προφανές ότι το παγκόσμιο εισόδημα ιδιαίτερα μετά τη βιομηχανική επανάσταση αναδιανεμήθηκε σε όφελος των ανεπτυγμένων χωρών. Αυτές οι χώρες, κατάφεραν να προχωρήσουν πολύ γρήγορα και να πετύχουν

σημαντικές οικονομικοκοινωνικές επιδόσεις, ενώ το υπόλοιπο του κόσμου να μαστιίζεται από την "μαλθουσιανή κατάρρα" και την μαρξιστική αρχή της αυξανόμενης φτώχειας.

Στο χώρο πάντως της παγκόσμιας οικονομίας μπορεί κανείς να διακρίνει αρκετούς διαχωρισμούς και κατατάξεις.

Ένας πρώτος διαχωρισμός είναι ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα ανισοκατανομής των *ιδιαιτέρων εθνικών εισοδημάτων*, η κατάταξη δηλ. ενός πλήθους χωρών βάσει ενός δείκτη εσωτερικής ανισοκατανομής της κάθε μιάς (π.χ. δείκτης GINI).

Δεύτερον, να κατατάξει χώρες βάσει του κατά κεφαλήν εισοδήματος της κάθε μιάς για να δει πως κατανέμεται το *εισόδημα μεταξύ των χωρών*. Αξιοπρόσεκτο επ'αυτού είναι το ότι η σύγκριση για την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων πρέπει να γίνεται μεταξύ της ισοτιμίας των αγοραστικών δυνάμεων των κατά κεφαλήν εισοδημάτων κάθε χώρας, βάση ενός νομίσματος, κυρίως του δολαρίου. (Για τη μέθοδο PPP\$, δες π.χ WORLD DEVELOPMENT REPORT 1991, σ. 286).

Μια τρίτη, αρκετά ενδιαφέρουσα περίπτωση, είναι αυτή που μέσω των εισοδηματικών ανισοτήτων και διαχωρισμών, προσπαθεί να καθορίσει *ισοδύναμες εισοδηματικές ομάδες σε παγκόσμιο επίπεδο* δηλ. να ορίσει παγκόσμιες κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες των οποίων η κοινότητα βασίζεται στο υλικό επίπεδο ζωής που εκτείνεται ανάμεσα στα διαφορετικά εθνικά επίπεδα. (δες π.χ YOTIOPOULOS, P. 1989).

- Διανομή βάση των *διακρίσεων ανάμεσα στα φύλα*, που δεν αγνοούν τον τομέα αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης μέσα στην οικογένεια και την εργασία μέσα στο σπίτι και την υπολογίζουν στο συνολικό εθνικό εισόδημα, των *φυλετικών διακρίσεων*, κ.τ.λ είναι μερικοί ακόμη διαχωρισμοί που απασχολούν την έρευνα της διανομής του εισοδήματος.

Τις γενικές θεωρίες που διαγράψαμε παραπάνω παρακολουθούν τα **μοντέλα μεγέθυνσης**. Τα οικονομικά μοντέλα μεγέθυνσης είναι απλοποιημένες παραστάσεις της σύνθετης πραγματικότητας σε γεωμετρικό ή μαθηματικό ή άλλο τύπο, σχέσεις ανάμεσα σε εξαρτημένες και ερμηνευτικές μεταβλητές. Αξιώνουν την στατιστική και επιστημονική εκτίμηση και καθένα συντάσσεται έτσι που να προσφέρεται για εμπειρική επαλήθευση. Τα μοντέλα της οικονομικής μεγέθυνσης είναι χρήσιμα γιατί απομονώνουν και δίδουν έμφαση σε κριτικές - ερμηνευτικές μεταβλητές για την πορεία της μεγέθυνσης. Στο μοντέλο της *Ρικαρτιανής μεγέθυνσης* ο κύριος περιορισμός προέρχεται από την γη η οποία καθορίζει την τιμή των αγαθών διατροφής και κατάκολουθία την προσφορά εργασίας. Στο μοντέλο *Harrod - Domar*, η μεγέθυνση είναι το αποτέλεσμα της σχέσης ανάμεσα στην αποταμίευση και την αναλογία κεφαλαίου/εισοδήματος, με το κεφάλαιο στον ρόλο της κινητήριας δυνάμεως. Επιδιωκόμενες αποταμιεύσεις και αναλογίες κεφαλαίου/εισοδήματος εγκαθιστούν μια σχέση ισορροπημένης ανάπτυξης από την οποία είναι εύκολο να διαχωρίσουμε μικρή ή μεγάλη ζήτηση. Το *H - D* μοντέλο έχει τροποποιηθεί στην νεοκλασική εκδοχή από τους *Solow και Meade* οι οποίοι περιέλαβαν την υποκατάσταση των συντελεστών μάλλον παρά τις σταθερές αναλογίες και με μια συνάρτηση τεχνολογικής προόδου σχετιζόμενης με την επένδυση από τον *Kaldor*.

Το μοντέλο του **SOLOW**, παραμένει ένα από τα κύρια θεωρητικά πλαίσια αναφοράς για την ανάλυση των σχέσεων αποταμίευσης, κεφαλαιακής συσσώρευσης και ανάπτυξης. Το προϊόν ανά κεφάλαιο είναι μια αύξουσα συνάρτηση της αναλογίας κεφαλαίου/εργασίας και του επιπέδου της τεχνολογίας, η αποταμίευση ισοδυναμεί με την

επένδυση (σε μια κλειστή οικονομία) και η αναλογία αύξησης του πληθυσμού λογαριάζεται εξωγενώς. Σε μια κατάσταση σταθερής ισορροπίας της οικονομίας, κεφάλαιο, εργασία και προϊόν αυξάνονται κατά την ίδια αναλογία, δεδομένης της εξωγενούς αναλογίας αύξησης του πληθυσμού. Μερικά ενδιαφέροντα στοιχεία είναι ότι μια αύξηση στο ρυθμό αποταμιεύσεων οδηγεί σε μια σταθερή αύξηση του κατά κεφαλήν προϊόντος και της αναλογίας κεφαλαίου/εργασίας, αλλά δεν επηρεάζει την κατάσταση ισορροπίας της οικονομίας. Έτσι, μόνο μια υψηλότερη αναλογία αύξησης του πληθυσμού οδηγεί σε μια σταθερή αύξηση της αναλογίας μεγέθυνσης της οικονομίας, αλλά σε μια πτώση των επιπέδων του κατ' κεφαλήν προϊόντος, στη νέα κατάσταση ισορροπίας της οικονομίας (καθώς ο μόνος συσσωρευτικός παράγων είναι το κεφάλαιο). Η τεχνολογική πρόοδος οδηγεί επίσης στη γρηγορότερη σταθερή ανάπτυξη. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι παράγοντες για τη μακροχρόνια ανάπτυξη (τεχνολογία και πληθυσμός) δίδονται εξωγενώς.

Το πρόβλημα, γίνεται προσπάθεια να λυθεί μέσα από τη θεωρία της *ενδογενούς ανάπτυξης*. Δύο ιπυχές αμοιβαίας σχέσης υπάρχουν για τη βελτίωση του μοντέλου. Πρώτον, η αναλογία της τεχνολογικής εξέλιξης μπορεί να εισέλθει στους υπολογισμούς ενδογενώς. Δεύτερο, εάν υπάρχουν σταθερές αποδόσεις των συντελεστών της παραγωγής που μπορούν να έχουν συσσωρευτικό αποτέλεσμα (και τέτοιος είναι το κεφάλαιο), τότε μια αυξητική μεταβολή στο επίπεδο ισορροπίας της οικονομίας, μπορεί να επηρεαστεί από την αναλογία που οι παράγοντες αυτοί συσσωρεύονται. Στην εμπειρική μετάφραση της ενδογενούς θεωρίας, θα διακρίνουμε την έμφαση σε στοιχεία που σχετίζονται με την αύξηση της αναλογίας επενδύσεων, ιδιαίτερα στους κλάδους του δευτερογενούς τομέα, στην υποδομή και στο

ανθρώπινο κεφάλαιο ως αποφασιστικών παραγόντων της μεγέθυνσης της οικονομίας στο βραχύ διάστημα και της σταθερότητας του εισοδήματος μακροπρόθεσμα.

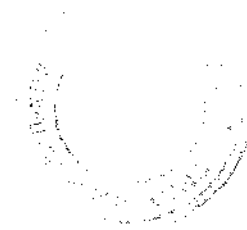
Στο *κεϋνσιανό μοντέλο* (κυρίως της συμβολής του KALDOR), προϋποτίθενται διαφορετικών ροπών αποταμιευτικές συμπεριφορές μεταξύ των τάξεων καθώς η διανομή του εισοδήματος προκαλεί διαχωρισμούς στα εισοδηματικά επίπεδα και η συνολική αναλογία αποταμιεύσεων προκαλείται από το άθροισμα των επιμέρους ροπών για αποταμίευση. Αυτό είναι που επιτρέπει στην παρούσα αναλογία μεγέθυνσης να ρυθμιστεί με την φυσική αναλογία. Σημειωτέον ότι όπως το νεοκλασικό, και αυτό το μοντέλο είναι πλήρους απασχολήσεως και δεν επιφυλλάσσει ρόλο στην εισροή της εργασίας. Η προϋπόθεση και εδώ είναι ότι η εργατική δύναμη δίδεται εξωγενώς, και η μόνη αρχή είναι εάν υπάρχει επαρκής συνολική ζήτηση ώστε ακολούθως να απασχοληθούν οι εργαζόμενοι που διαθέτει η οικονομία. Αυτή η ζήτηση γίνεται κατορθωτή δια των αλλαγών στην διανομή του εισοδήματος μεταξύ των τάξεων. (Για μια αναλυτική παρουσίαση των μοντέλων δες, KINDLEBERGER. 1965, ΡΕΠΠΑΣ. 1991. Και για μια σύντομη παρουσίαση WALTERS. 1993).

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ.

Αντιμετωπίζοντας την ανάπτυξη από την πλευρά της αύξησης - διόγκωσης των δεικτών βρισκόμαστε στην ανάγκη να εξετάσουμε μια άλλη πολύ σπουδαία πλευρά. Στα πρώιμα στάδια της εθνικής ανάπτυξης, παρουσιάζονται διευρυνόμενες περιφερειακές και εισοδηματικές διαφορές, οι οποίες για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στεγάστηκαν στον όρο: *αναπτυγμένος βορράς - υπανάπτυκτος νότος*. Οι διαφορές αυτές συμβαίνει να γεννώνται άλλες φορές αυθόρμητα μέσα από τη λειτουργία της αγοράς και άλλες φορές να είναι επιδιωκόμενες ως υιοθετημένη στάση προώθησης και επιτάχυνσης της ανάπτυξης μέσω της παρεμβατικής πολιτικής του κράτους. Με αυτό συνδέεται άμεσα και η περιφερειακή πολιτική των "πόλων ανάπτυξης" και των "σημείων ανάπτυξης" μιας περιφέρειας. Σε ό,τι σχετίζεται με την πολιτική ανάπτυξης, καταδεικνύεται μια "συστηματική σχέση ανάμεσα στα επίπεδα εθνικής ανάπτυξης και περιφερειακής ανισότητας ή γεωγραφικής διαίρεσης - διασκορπισμού... καθώς και διαφορετικές αναλογίες συμμετοχής της εργασίας που μερικώς συμβάλλουν σε διαφοροποιήσεις στο περιφερειακό κατά κεφαλήν εισόδημα". (WILLIAMSON, J. G. 1965, σ.43). Υπάρχει ένα υπόδειγμα που επιμένει όπως και ένας μηχανισμός σύμφωνα με τον οποίο οι εισοδηματικές διαφορές μεγαλώνουν στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης, κατόπιν σταθεροποιούνται και στην περίοδο ωριμότητας ελαττώνονται: "το μέγιστο της περιφερειακής εισοδηματικής ανομοιομορφίας και η διεύρυνση του δυαδισμού βορρά - νότου είναι η τυπική σχέση των πρώιμων αναπτυξιακών σταδίων, ενώ οι περιφερειακές συγκλίσεις και η εξαφάνιση

σοβαρών βορά - νότου υροβλημάτων είναι η τοπική σχέση των περισσότερο ώριμων σταδίων της εθνικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης". (WILLIAMSON J. G. ο. η, . σ. 44). Εδώ η συμμετοχή του δημόσιου τομέα και η δραστηριοποίησή του παρουσιάζεται κρίσιμη τόσο στην υιοθέτηση πολιτικών περιφερειακής κατανομής των μέσων παραγωγής όσο και διανομής του εισοδήματος. Όσον αφορά το τελευταίο και σε σχέση με τους ορισμούς της ανάπτυξης που δώσαμε ή υιοθετήσαμε προηγουμένως, θα παραθέσουμε κάτι αξιοσημείωτο: "η λειτουργία ενός προοδευτικού συστήματος φορολογίας όχι κατ' ανάγκη γεωγραφικά καταμετρημένου (ανεπτυγμένος βορράς υπανάπτυκτος νότος) και η συνακόλουθη μεταβίβαση εισοδημάτων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες μπορεί να αποδειχθεί επαρκές στο να δημιουργήσει μεγάλες περιφερειακές εισοδηματικές μεταβιβάσεις στο νότο χωρίς ιδιαίτερη έμφαση στην ομοσπονδιακή επένδυση κοινωνικού κεφαλαίου (την άμεση επένδυση) στις καθυστερημένες περιοχές". (WILLIAMSON. J. G. ο. η, ο. 9). Αυτή είναι μια σημαντική αναδιανεμητική λειτουργία του δημόσιου. Η πορεία της ανάπτυξης περιοχών ή κρατών αναπτυσσόμενων ή υπανάπτυκτων, δείχνει ότι τέτοια μέτρα είναι ανεπαρκή για το συντονισμό μιας στοιχειωδώς ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Η τόσο αναγκαία ανακατανομή ανάμεσα στον καπιλιστικό πυρήνα και την περιφέρεια επί παραδείγματι δεν συμβαίνει. Ο κρατικός τομέας δεσμεύεται σε έναν κύκλο ενίσχυσης της δομής που στα πρώτα στάδια εγκαθιδρύεται και αδυνατεί να γίνει πιο ελαστικός, να δώσει μεγαλύτερη έμφαση σε κοινωνικούς και αναδιανεμητικούς στόχους και να μετριάσει τις αρχικές ανισότητες. Αλλά και στις ανεπτυγμένες χώρες , εμπειρικά στοιχεία μελετώμενα

αποδεικνύουν ότι "παρά την αύξηση της συγκέντρωσης της οικονομικής δύναμης στη διάρκεια του αιώνα μας σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες, η εισοδηματική ανισότητα δεν επιδεινώθηκε. Όμως τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρότι η κρατική παρέμβαση συνεχίστηκε οι εισοδηματικές ανισότητες αυξήθηκαν" (τιμητικός τόμος για το Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ.1988 σ. 108).

ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.

Η θέση της χώρας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας, παρουσιάζεται ως παράγοντας που παίζει σοβαρό ρόλο στην διανομή του εισοδήματος. Επί παραδείγματι υπολογίζεται ότι μετά το γύρο της Ουρουγουάης το μεγαλύτερο μέρος από τα κέρδη του εμπορίου που θα προκύψουν για τις αναπτυσσόμενες χώρες, θα κατευθυνθεί προς τις χώρες μέσου εισοδήματος. (T. PALASKAS, paper on the analysis of the effects on the livelihood of the poor of trade liberalization in the Ourougonay round). Είναι εύκολα κατανοητό πως υπάρχουν ομάδες του πληθυσμού που ευνοούνται από τα εισοδήματα που δημιουργούνται σε σχέση με τους τομείς που παρουσιάζουν αυξημένη ζήτηση των προϊόντων ή των υπηρεσιών τους. Αντιθέτως, υπάρχουν ομάδες που βρίσκονται ή μεταβαίνουν σε πιο δύσκολη κατάσταση λόγω ακριβώς της διεθνούς θέσης της χώρας τους στο παραγωγικό και εμπορικό γίγνεσθαι.

Το άνοιγμα στις διεθνείς αγορές, σημαίνει για κάποιες χώρες διάβρωση της παλιάς παραγωγικής βάσης, καταστροφή δυναμικών τομέων και κλάδων, εκτεταμένη ανεργία. Άλλες φορές πάλι, το άνοιγμα σημαίνει αδυναμία ανταπόκρισης στη διεθνή ζήτηση, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν όλα τα πλεονεκτήματα που προσφέρουν οι διεθνείς αγορές. Σε όλες τις περιπτώσεις τα αποτελέσματα, κυρίως αρνητικά, για μεγάλα στρώματα του πληθυσμού είναι προφανή.

Αλλά ακόμη πιο περα, η βιαστική ανάγκη ανταπόκρισης στη διεθνή ζήτηση, προκαλεί ένα πρότυπο ανάπτυξης σύμφωνα με τα διεθνή σταθερότητα των ανεπτυγμένων χωρών.

Το άνοιγμα των αγορών και οι ελεύθερες μετακινήσεις κεφαλαίων και εργασίας έχουν ένα άμεσο διανεμητικό αποτέλεσμα καθώς κεφάλαια και επενδύσεις δημιουργούν εισοδήματα σε ένα μέρος του πλανήτη και κέρδη μετακινούνται χωρίς τα εθνικά κράτη να έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν τον κύριο όγκο των μετακινήσεων.

Η μετακίνηση της εργασίας έχει τα αποτελέσματά της καθώς τα μεταναστευτικά εμβάσματα που φτάνουν από τις ανεπτυγμένες στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, συνιστούν ένα οιονεί εισόδημα για υπολογίσιμες ομάδες του πληθυσμού. Σε αυτή την περίπτωση τα πράγματα παρουσιάζουν μια σχετικότητα καθώς τα αποτελέσματα, η κατανομή των πηγών και των συντελεστών δεν γίνεται αυτόματα. Ακόμη και στις υποθετικές περιπτώσεις των "εξαγνισμένων" ανταγωνιστικών αγορών στο ιδιαίτερος περίπλοκο διεθνές στερέωμα, τα πράγματα και πάλι δεν είναι εύκολα. Η σχετικότητα καιροφυλακτεί και η ανάμειξη του δημοσιονομικού παράγοντα σε μοιραία αναδιανεμητικά αποτελέσματα, δεν αποφεύγεται. Σε μία συγκριτική αναφορά μεταξύ μετακίνησης εργασίας και κεφαλαίου θα δούμε ότι : "Στην περίπτωση της μετανάστευσης της εργασίας, οι κερδισμένοι είναι οι μετανάστες, οι εργαζόμενοι των αντίστοιχων τομέων στην χώρα - αποστολέα (πηγή) και οι εργοδότες στην χώρα υποδοχής. Εργοδότες της αποστέλουσας χώρας και εργαζόμενοι της χώρας υποδοχής έχουν απώλειες. Όταν εξετάσουμε την άμεση επένδυση οι κερδισμένοι και οι χαμένοι αλλάζουν : οι κάτοχοι κεφαλαίου στην χώρα αποστολής κερδίζουν (είτε έχουν επενδύσει στην άλλη χώρα είτε όχι) όπως και οι εργαζόμενοι στην χώρα υποδοχής του

κεφαλαίου, ενώ οι κάτοχοι κεφαλαίου στη χώρα υποδοχής και οι εργαζόμενοι στην χώρα αποστολής χάνουν και οι δύο.

"Αυτή η προφανής συμμετρία ανάμεσα στην μετανάστευση και την εξωτερική επένδυση καταρρέει εν τω μεταξύ όταν ερευνήσουμε την διανομή των κερδών και των απωλειών μεταξύ των χωρών. Εάν δεν υπάρξουν μεταναστευτικά εμβάσματα από τους μετανάστες προς τις χώρες καταγωγής τους, δηλ. όλο το εισόδημά τους το καταναλώνουν στις χώρες υποδοχής, η χώρα υποδοχής θα κερδίσει από την μετανάστευση, αλλά η χώρα - πηγή της εργασίας θα χάσει. Από την άλλη πλευρά, με την εξωτερική επένδυση, το εισόδημα που δημιουργείται από το κεφάλαιο που εξάγεται θα είναι αποδοτικό στους κατόχους του στην χώρα καταγωγής του και οι δύο χώρες κερδίζουν" (Sodersten. B, Reed.G. 1994, σ. 465).

Ένας άλλος σπουδαίος αναδιανεμητικός παράγοντας σε διεθνές επίπεδο είναι οι διεθνείς κρίσεις. Επί παραδείγματι, το δεύτερο πετρελαϊκό σοκ το 1979 προκάλεσε μια μεγάλη μεταφορά εισοδημάτων, γύρω στο 2,5% του ΑΕΠ των OECD χωρών (A. MAIZEL. 1994).

Θα δούμε ότι προβλήματα που έχουν άμεσο αναδιανεμητικό αποτέλεσμα, προκύπτουν από τις υπογραφές συμφωνιών διεθνούς χαρακτήρα, όπως επί παραδείγματι των λεγόμενων ευρωπαϊκών συμφωνιών μεταξύ ΕΕ και Ουγγαρίας , Πολωνίας και Τσεχοσλοβακίας. Οι εκπρόσωποι διαφόρων συμφερόντων στην ΕΕ που θίγονται από τον ανταγωνισμό των ανατολικών χωρών (αγρότες, ψαράδες, σιδηρουργοί) εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους, ενώ φόβοι για επικείμενη μετανάστευση γίνονται όλο και

μεγαλύτεροι. Παράλληλα η ΕΕ κράτησε για τον εαυτό της δύο επιλογές ανοιχτές : την νομοθεσία περί αντιντάμπινγκ και τη ρήτρα επιφυλάξεων με προφανή στόχο να μετριάσει τις αρνητικές εισοδηματικές επιπτώσεις για τις θιγόμενες ομάδες των πολιτών της. Η πρώτη που έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα στο παρελθόν κατά των οικονομιών του σχεδιασμού, παραμένει αποτελεσματική κυρίως σε ό,τι αφορά τα προϊόντα σιδηρουργίας και χημικά. Η δεύτερη μπορεί να βρεί εφαρμογή σε όλους τους τομείς από τη στιγμή που οι εισαγωγές "μπορούν να προκαλέσουν σημαντικές ζημιές στους παραγωγούς παρόμοιων ή άμεσα ανταγωνιστικών (μρος την κοινότητα) προϊόντων, ή σοβαρές αναταραχές σε έναν τομέα της οικονομίας ή δυσκολίες που μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρή επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης μιας περιοχής". (LAVIGNE. M. 1994.)

Τα προβλήματα είναι πιο άμεσα για τις ανατολικές χώρες καθώς τα περιθώρια προστασίας είναι πολύ περιορισμένα. Μεταξύ των ετών 1989 και 1992 στο σύνολο των ανατολικών χωρών (συμπεριλαμβανομένης της Βουλγαρίας και Ρουμανίας), η παραγωγή χάλυβα έπεσε περίπου κατά 50% και η απασχόληση στον κλάδο αυτό μειώθηκε κατά το ένα τρίτο, και αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει στη Δύση η προσαρμογή στις ανατολικές χώρες γίνεται χωρίς καμία βοήθεια. Οι παρατηρήσεις αυτές μπορεί να ισχύσουν και για άλλους ευαίσθητους τομείς, τη γεωργία, τη χημεία ή , σε μικρότερο βαθμό , την υφαντουργία. Η εξειδίκευση των ανατολικών χωρών ακολουθεί μια στρατηγική απόγνωσης (να πουλήσουμε ό,τι κρατάμε στα χέρια μας) που δεν είναι μακροπρόθεσμη, δεδομένου ότι οι σχετικοί τομείς μοιραία θα παρακμάσουν. Η χημική βιομηχανία κατάφερε να οργανωθεί χάρις στις εισαγωγές προϊόντων πετρελαίου σε χαμηλές τιμές. Η

γεωργία διανύει μια αβέβαιη φάση αλλαγής, που σημαδεύεται από την ιδιωτικοποίηση και τη διάλυση των παλαιών συνεταιρισμών. Η οικογενειακή γεωργία δεν έχει πλέον μέλλον και οι ανατολικές χώρες δεν έχουν ακόμα στη διάθεσή τους τα μέσα που θα οδηγήσουν σε μια σημαντικού μεγέθους καπιταλιστική γεωργία. Τέλος, η υφαντουργία είναι σχετικά εύρωστος τομέας χάρις κυρίως στις υπεργολαβικές δραστηριότητες που έχουν αναπτυχθεί από τους παραγωγούς των χωρών των δεκαπέντε.

Οι διεθνείς σχέσεις επιφέρουν παραγωγικές μετατροπές και μεταβολές στην εισοδηματική κατάσταση των χωρών και των πολιτών τους που μπορεί να είναι παροδικές ή πιο μόνιμες. Τα αποτελέσματα είναι περισσότερο άμεσα σε αδύναμες χώρες που δεν μπορούν να αντισταθούν και δέχονται επιδράσεις των οποίων τα διανεμητικά αποτελέσματα είναι προφανή, πολλές φορές με εξαιρετικά αρνητικές συνέπειες για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση, στην πορεία της ολοκλήρωσής της, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επιμερισμού και κατανομής των φαινομένων της κρίσης και της ανάπτυξης. Στη δεκαετία του 1970, οι χώρες της Ευρώπης εισήλθαν σε μια φάση εκτεταμένης κρίσης και αναδιάρθρωσης. Η κρίση αυτή κατανεμήθηκε άνισα ανάμεσα στις πόλεις και τις περιφέρειες της Ευρώπης, ανάλογα με την παραγωγική τους ειδίκευση (ΚΑΥΚΑΛΑΣ, Γ - ΚΟΜΝΗΝΟΣ, Ν. 1993, σ. 203 - 221). Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται σημαντική υποχώρηση των διαπεριφερειακών και διακρατικών ανισοτήτων, με την κατάσταση να παραμένει στάσιμη μέχρι το 1990. Εκείνο όμως

που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αναφερθεί, είναι το γεγονός ότι "ούτε η σύγκλιση ούτε η απόκλιση των επιπέδων ΑΕΠ/κεφαλή μεταξύ των περιφερειών και των κρατών υπήρξε τόσο σημαντική ώστε να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές. Πρόκειται μάλλον για αναπαραγωγή των περιφερειακών ανισοτήτων σε ένα υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης με σταθερές περίπου τις διαφορές. Πιο συγκεκριμένα, παρά τους υψηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ σε όλες τις περιφέρειες, το οικονομικό και τεχνολογικό κέντρο της Δυτικής Ευρώπης παραμένει στις ίδιες σχεδόν περιφέρειες παρά τις αλλαγές στο παραγωγικό του περιεχόμενο" (ΜΑΡΑΒΕΙΤΑΣ, Ν. 1994, σ. 412).

ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

Η έννοια της ανάπτυξης (και της καθυπό ανάπτυξης και του ορισμού της) διατρέχει διάφορες ιστορικές οχηματοποιήσεις. Ο όρος "οικονομική ανάπτυξη" σχετιζόμενος επί παραδείγματι με την θεωρία των σταδίων του R.R. ROSTOW, είναι μια ιστορική διαδικασία σταδίων όπου το ένα διαδέχεται νομοτελειακά το άλλο και ο πυρήνας της πρότασής της για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, βρίσκεται στην μίμηση του δρόμου που διήνυσαν οι ανεπτυγμένες χώρες-πρότυπα στη διαδρομή προς την συγκρότηση της σύγχρονης κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας. Στις πιο σύγχρονες αντιλήψεις ο όρος της ανάπτυξης άρχισε να παίρνει μια πιο ολοκληρωμένη μορφή που φιλοδοξεί να ενοποιήσει όχι μόνο όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής ενός λαού αλλά και όλες τις κοινωνικές αξίες. Την επίσημη έκφραση αυτών των νέων απόψεων μπορούμε να την δούμε στα διάφορα προγράμματα και αποφάσεις των οργάνων του ΟΗΕ. Ετσι, σε πρόγραμμα της UNESCO εμφανίζεται ένας νέος ορισμός της ανάπτυξης. "Η ανάπτυξη είναι *ολοκληρωμένη*: είναι μια οργανική διαδικασία η οποία εμπλέκει έναν αριθμό οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων που επικαλύπτονται και συνεχώς επηρεάζουν ο ένας τον άλλο. Η ανάπτυξη είναι *ενδογενής*: κάθε χώρα αναλαμβάνει την ανάπτυξή της σύμφωνα με τις δικές της επιλογές και σε αναλογία με τις πραγματικές αξίες, φιλοδοξίες και επιδιώξεις του λαού της. Η ανάπτυξη είναι *παγκόσμια*: οι στόχοι της και τα προβλήματά της καθορίζονται σε σχέση με τα παγκόσμια προβλήματα και αντικατοπτρίζουν τη γενική φύση της ανάπτυξης... Η κοινωνία

στην οποία επιτελείται η ανάπτυξη δεν είναι απομονωμένη, αλλά αποτελεί μέρος του δικτύου των σχέσεων και δυνάμεων που καλύπτει ολόκληρο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικά πιο ανεπτυγμένων κοινωνιών καθώς επίσης και εκείνων οι οποίες από οικονομική άποψη είναι πιο υποβαθμισμένες" (ΡΕΠΠΑΣ, Π. 1991, σ. 26)

Η "ενοποιημένη" ανάπτυξη (έτσι ίσως μπορούμε να τιλοφορήσουμε το περιεχόμενο του τμήματος που προηγήθηκε) φαίνεται ότι δεν απευθύνεται μόνο στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες αλλά και στον λεγόμενο ανεπτυγμένο κόσμο, γιατί προϋποθέτει την κινητοποίηση και τον συνδυασμό οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων, την επίτευξη στόχων κοινωνικής ισότητας, δίκαιης διανομής του εισοδήματος, ολόπλευρη ανάπτυξη του ανθρώπου και δίνει υψηλή προτεραιότητα στην ανάπτυξη των ανθρωπίνων δυνατοτήτων. Δίδει έμφαση σε ποιοτικούς στόχους που σχετίζονται με την διατήρηση, συντήρηση και βελτίωση του οικοσυστήματος το οποίο εισέρχεται ως βασικός αξιολογικός παράγοντας στο σχεδιασμό των πολιτικών ανάπτυξης.

Στις πιο σύγχρονες απόψεις χαράσσεται μια σαφής διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη μεγέθυνση - την αδιαφοροποίητη αύξηση του όγκου της παραγωγής και του εθνικού εισοδήματος - και την ανάπτυξη, καθώς μια κοινωνία "αποτελείται από πολλά πράγματα πέραν της οικονομίας, όπως είναι το πολιτικό σύστημα, οι κοινωνικές ρυθμίσεις, διαδικασίες και δομές, η γεωγραφία και η οικολογία. ...Η φύση των πραγμάτων που παράγονται έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από τον όγκο της παραγωγής. Η σύνθεση της παραγωγής και το ποιος ωφελείται από αυτήν μεγαλύτερη σημασία από τον άμεσο και

πολλές φορές θεαματικό εξακοντισμό των ισολογισμών των επιμέρους επιχειρήσεων. Η διάχυση των οικονομικών οφελημάτων δεν είναι αυτονόητη όσο μεγαλώνει ο εθνικός πλούτος. Οι συμβατικοί οικονομολόγοι ενεργούν λες και ο εθνικός πλούτος είναι ένα αδιαφοροποίητο πράγμα που ρέει από τα εργοστάσια, ανεξάρτητα από το τι είδους αντικείμενα παράγουν και για ποιούς τα προορίζουν" (TRAINER.T. 1994, σ.44 -45).

Η διανομή του εισοδήματος είναι ένας κρίσιμος παράγοντας για το πώς θα κατανεμηθούν τα αποτελέσματα της παραγωγικής διαδικασίας. Η μεγάλη φιλονικία όμως εντοπίζεται στο ποιά διανομή είναι σε θέση να ικανοποιήσει το αίτημα για συνεχή ανάπτυξη. Είναι άραγε αναπόφευκτο να συγκεντρώνεται ο πλούτος της κοινωνίας σ' αυτούς που κατά τεκμήριο έχουν την ικανότητα να αποταμιεύουν και να επενδύουν ή θα είχαμε καλύτερα αποτελέσματα ευνοώντας μέσω της διανομής τους λιγότερο ευεργετημένους; Ενώ αυτό παραμένει ένα αιωρούμενο ερώτημα που μάλλον δεν θα βρεί "ουδέτερη" ή γενικώς αποδεκτή απάντηση, παρουσιάζει ενδιαφέρον να παραθέσουμε ένα τμήμα της προβληματικής του (TRAINER.T. ό.π, σ. 40-41), για τη διανομή του εισοδήματος και την υπαινισσόμενη παρέμβαση του δημοσίου. "Το σχήμα 1α (*παράρτημα πέμπτο*) δείχνει προσεγγιστικά την κατανομή των εισοδημάτων από ημερομίσθια και μισθούς στην Αυστραλία. (Αν περιλαμβάνονταν εισοδήματα από τόκους, ενοίκια και μερίσματα, η ανισότητα στην κατανομή θα ήταν μεγαλύτερη). Από αυτήν την κατανομή θίγεται ιδιαίτερος το 20% περίπου του πληθυσμού που ζει κάτω ή γύρω από το κατώφλι της φτώχειας... Η οικονομική μεγέθυνση και η προσέγγιση της "διάχυσης προς τα κάτω" ενέχει την άρνηση να

αφαιρεθεί περισσότερο εισόδημα από τους ανθρώπους που βρίσκονται στα ανώτερα 3-4 δέκατα της πυραμίδας για να αναδιανεμηθεί στους φτωχούς. Αντί για αυτό, στόχος είναι η αύξηση του συνολικού εισοδήματος.

Ας υποθέσουμε όμως ότι διπλασιάζεται ο μέσος όρος του εισοδήματος για το κάθε δέκατο του πληθυσμού, όπως φαίνεται στο σχήμα Ιβ, ανεβάζοντας το εισόδημα των φτωχών πάνω από το κατώφλι της φτώχειας και ας δούμε το κόστος αυτής της ενέργειας. Στο σχήμα Ια του παραρτήματος, όλα τα εισοδήματα πάνω από την οριακή γραμμή, κάπου στην περιοχή X - X, θα μπορούσαν να διατεθούν σε δευτερεύουσες ανάγκες (ή σε υπερβολικά δαπανηρές μορφές αναγκαίων αγαθών όπως π.χ τροφίμων). Το σχήμα Ιβ δείχνει πως με διπλασιασμό των εισοδημάτων, ένα ποσοστό του συνολικού εισοδήματος θα ανήκε σε αυτή την κατηγορία. Έτσι ενώ δεν θα χρειαζόταν παρά ανακατανομή ενός επιπλέον 5% των εισοδημάτων από ημερομίσθια και μισθούς (δηλ. επιπλέον των σημερινών μεταβιβαστικών πληρωμών) για να εξαλειφθεί η φτώχεια που φαίνεται στο σχήμα Ια, για να επιτευχθεί ο ίδιος στόχος μέσω της στρατηγικής της "μεγαλύτερης πίτας", που φαίνεται στο σχήμα Ιβ, θα χρειαζόταν υπερδιπλασιασμός του όγκου της παραγωγής ειδών πολυτελείας - πράγμα που θα κατέληγε σε μια κατάσταση όπου ίσως τα 3/4 της οικονομίας θα έπρεπε να συγκεντρώνονται στην παραγωγή παρόμοιων εμπορευμάτων.

Στην πραγματικότητα όμως τα πράγματα εξελίσσονται χειρότερα. Το σημερινό εθνικό εισόδημα της Αυστραλίας είναι σχεδόν διπλάσιο από εκείνο της περασμένης γενιάς, όμως ο διπλασιασμός αυτός δεν ανέβασε όλους τους ανθρώπους πάνω

απο το κατώφλι της φτώχειας. Αντίθετα στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, το ποσοστό του πληθυσμού που ζούσε κάτω από το κατώφλι της φτώχειας αυξήθηκε κατά 50% περίπου, παρά την εντυπωσιακή αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Το ποσοστό της φτώχειας στις ΗΠΑ δεν έπεσε από το 1960 ως το 1988, παρά τον διπλασιασμό σχεδόν του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Μπορούμε μάλιστα να ισχυριστούμε πως το υλικό επίπεδο ζωής των Αμερικανών και Αυστραλών εργαζομένων χειροτέρευσε στη δεκαετία του '80. Για την Αμερική, η ξαφνική αλλαγή της αυξημένης ανισότητας του πλούτου μεταξύ των νοικοκυριών, στην εν λόγω δεκαετία, περιγράφεται χαρακτηριστικά από το άρθρο του WOLF. E. "Trends in Household Wealth in the U. S 1962 - 83, 1983 - 89", όπου φαίνεται καθαρά ότι το ανώτερο μισό τοις εκατό του πληθυσμού κατά το 89 κατείχε το 31,4% του συνολικού πλούτου των νοικοκυριών, το υπόλοιπο μισό τοις εκατό το 7,5% του συνολικού πλούτου, ενώ το μερίδιο του υπόλοιπου ενέα τοις εκατό ήταν 33,4% και του επόμενου δέκα τοις εκατό, 12,2%. Αντιθέτως, το ογδόντα τοις εκατό της βάσεως, μοιράστηκε το 15,4% του συνολικού πλούτου κατά το 89. Τα αντίστοιχα ποσοστά κατά το 83 ήταν: 26,2%, 7,5%, 34,4%, 13,1% και 18,7%. Είναι ξεκάθαρο ότι η συγκέντρωση του πλούτου έχει αυξηθεί κατά την περίοδο αυτή.

Η οικονομική μεγέθυνση και η στρατηγική της "διάχυσης προς τα κάτω" προκαλούν σίγουρα μεγάλες αυξήσεις του εθνικού πλούτου. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 φαίνεται πως τα οφέλη ήταν ελάχιστα ή και ανύπαρκτα για τους φτωχούς ανθρώπους. Έτσι παρατηρείται μια επιταχυνόμενη πόλωση σε ολόκληρο τον κόσμο. Σχετικά λίγες χώρες και σχετικά

λίγα άτομα στις χώρες αυτές πλουτίζουν γρήγορα. Οι υπόλοιποι παραμένουν στάσιμοι ενώ πολλοί φτωχαίνουν. "Το πραγματικό εισοδηματικό κενό ανάμεσα στις βιομηχανικές χώρες και σε μερικές αναπτυσσόμενες χώρες, ιδίως αυτών της Ανατολικής Ασίας, έχει μειωθεί αξιοπρόσεκτα από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Αλλά το κενό ανάμεσα στις βιομηχανικές χώρες και τις αναπτυσσόμενες άλλων περιοχών έχει διευρυνθεί. Η δεκαετία του 80 ήταν μια δύσκολη περίοδος για τις περισσότερες χώρες - αν και το κατά κεφαλήν εισόδημα στην Κίνα και την Ινδία, τις περισσότερο πολυπληθείς, καθώς και στο σύνολο της Ασίας, ανήλθε ουσιοδώς. Στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα, το κατά κεφαλήν εισόδημα ανήλθε με αργούς ρυθμούς σε χώρες όπως η Αργεντινή, η Τζαμάικα, η Νιγηρία, και το Περού. Στη Νικαράγουα, την Ουγκάντα, το Ζαΐρ και τη Ζάμπια το κατά κεφαλήν εισόδημα μειώθηκε. Πολλές φτωχές χώρες έχουν πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα το οποίο είναι πολύ χαμηλότερο από αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών στις αρχές του 19ου αιώνα" (WORLD BANK REPORT, 1992. σ. 2. και παράρτημα έκτο).

Η σημερινή οικονομία εστιάζει στις επενδύσεις και στις θέσεις εργασίας σε τομείς και περιοχές όπου οι προοπτικές φαίνονται πιο κερδοφόρες. Οι κερδοφόροι όμως τομείς και περιοχές περιορίζονται όλο και περισσότερο. Για παράδειγμα το μεγαλύτερο μέρος της Αφρικής έχει τώρα πολύ μικρή σημασία για την παγκόσμια οικονομία (δεσ πχ SAVIDES, 1995). Για την επιδείνωση της κατάστασης στις φτωχές χώρες που αντιμετωπίζουν μόνιμα ή περιοδικά τα φαινόμενα της πτώσης των όρων διαβίωσης ακόμη και του λιμού , μπορούμε να προσθέσουμε δύο σημαντικούς παράγοντες :

α). Την οικονομική διείσδυση του καπιταλισμού στην ύπαιθρο και στις LDCs, που έχει σαν αποτέλεσμα την μεγαλύτερη αντικατάσταση της καλλιέργειας τροφίμων με την καλλιέργεια εμπορικών προϊόντων.

β). Τις συνέπειες του αστικού τρόπου κατανομής, δηλ. της κοινωνικής ανισότητας, που περιορίζει την κατανάλωση τροφίμων των φτωχών στρωμάτων του πληθυσμού, ανεξάρτητα από την φυσική διαθεσιμότητα των τροφίμων.

Επί ακόμη παρανοητικά: Η υπανάπτυξη δεν οφείλεται μόνον στην αδυναμία των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών να ανταποκριθούν στις αναπτυξιακές προκλήσεις και ανάγκες. Κατά ένα μεγάλο μέρος, και αυτό είναι δύσκολο να το υπολογίσουμε, την ευθύνη φέρουν οι ανεπτυγμένες χώρες - πρώην αποικιοκράτες - που συνέχισαν το δρόμο του "αμαρτωλού παρελθόντος" με άλλους τρόπους. Ή τουλάχιστον περιφρόνησαν για πολύ μεγάλο διάστημα - ηγεσίες και λαοί - τις υποχρεώσεις τους προς τους λαούς που χρόνια τους προμήθευαν με άμισθες ή κακοπληρωμένες υπηρεσίες. Ακόμη και αυτή η εγκατάλειψη των αποικιών είχε και την ψυχρή της διάσταση : Πέραν των διαμαρτυριών, των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων, των τύψεων εθνικής συνείδησης των ανεπτυγμένων, κρύβεται και ο υπολογισμός : "οι πρώην αποικίες ήταν υλοούσα πηγή ακατέργαστων , πρωτογενών υλικών και προϊόντων για κατανάλωση. Από την άλλη, ήταν μια σπουδαία αγορά για απλά βιομηχανικά αγαθά. Εκείνοι που εμπορεύονταν αυτά ήταν οικονομικά και πολιτικά ισχυροί" ... ακόμη, "Το οικονομικό αποτέλεσμα στις ΗΠΑ από την εκχώρηση της ανεξαρτησίας τους στις Φιλιππίνες ήταν ανάξιο λόγου. Η αναχώρηση των Βρετανικών δυνάμεων από το Πακιστάν και τις Ινδίες προκάλεσε

μικρές οικονομικές διαφορές στην Αγγλία. Ολλανδοί οικονομολόγοι υπολόγισαν ότι το αποτέλεσμα (το οικονομικό) από την απώλεια της μεγάλης Ολλανδικής αυτοκρατορίας στην Ινδονησία , εξισορροπήθηκε από δύο χρόνων περίπου εγχώρια προπολεμική ανάπτυξη" (J. K. GALBRAITH. 1994, σ. 173).

Η υπαγωγή της οικονομίας στους όρους της ανταγωνιστικής αγοράς, εκτός του ότι μοιραία μεταστρέφει τα καταναλωτικά πρότυπα που αποκλίνουν από τις πραγματικές ανάγκες της χώρας, προσανατολίζει το παραγωγικό κύκλωμα αντίστοιχα και συνακόλουθα δημιουργεί εισοδήματα στους τομείς παραγωγής εμπορικών προϊόντων - ανταλλακτικών αξιών. Οι εργαζόμενοι στους εν λόγω τομείς μπορούν να διαθέτουν το εισόδημά τους και να εξασφαλίζουν αξίες χρήσης μέσω της αγοράς. Αντιθέτως για τους υπόλοιπους είναι αμφίβολο, παρά την αφθονία πολλές φορές αξιών χρήσης στην παγκόσμια αγορά, να διαθέσουν το ανύπαρκτο ή ισχνό εισόδημά τους για την εξασφάλιση των αναγκαίων έστω ανταλλακτικών αξιών.

Η πεποίθηση και η "ασφάλεια" που κρύβει η πολιτική της εύνοιας προς την συσσώρευση και τις "θαυματουργές" ιδιότητές της για την ανάπτυξη μπορούν να αποδειχθούν κόλαφος. Η υπερσυγκέντρωση κεφαλαίων συνοδεύεται από την υπερπαραγωγή εμπορευμάτων με ενδεχόμενο αποτέλεσμα η πραγματοποίηση της υπεραξίας να είναι προβληματική. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι ταυτόχρονα γενικευμένη εμπορευματική παραγωγή και παραγωγή για το κέρδος των επιχειρήσεων που δρουν ανεξάρτητα η μια από την άλλη. Είναι ένα σύστημα "που στρέφεται προς την παραγωγή ενός συνεχώς αυξανόμενου όγκου υπεραξίας (υπερεργασίας) και ένα σύστημα όπου η πραγματική ιδιοποίηση αυτής της υπερεργασίας

υποτάσσεται στην δυνατότητα να πουληθούν πραγματικά τα εμπορεύματα που περιέχουν αυτή την υπερεργασία, τουλάχιστον στην τιμή παραγωγής τους (προσκομίζοντας το μέσο κέρδος), αν όχι σε τιμές που επιτρέπουν την πραγματοποίηση υπερκερδών. ... Η κοινωνική εργασία που πραγματοποιείται με την μορφή της ατομικής εργασίας δεν μπορεί να αναγνωρισθεί άμεσα ή εκ των προτέρων σαν τέτοια. Επομένως το εμπόρευμα δε μπορεί να παρουσιαστεί άμεσα ως κοινωνική εργασία... να πάρει την μορφή μιας ανταλλακτικής αξίας, με την μορφή του χρήματος. Αλλά αυτή η εκ των υστέρων αναγνώριση της κοινωνικής εργασίας που περιέχει το εμπόρευμα, είναι πάντα αμφίβολη, γιατί εξαρτάται από το αν πουληθεί πραγματικά και στην τιμή την οποία θα πουληθεί". (MANTEL E. 1980, σ. 197 - 198).

Θα συμπληρώσουμε την εικόνα παρότι κινδυνεύουμε να την καταστήσουμε συνθετότερη, και με μια άλλη προβληματική: με αυτή της λειτουργίας του "συστήματος τιμών". Κατά την νεοκλασική θεωρητική ομολογία, είναι πιο εύκολο και λιγότερο δαπανηρό η ρύθμιση της οικονομίας να προκύπτει ως το αυθόρμητο αποτέλεσμα της ελεύθερης λειτουργίας των δυνάμεων της αγοράς καθώς αυτό παρουσιάζει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα για την οικονομία (στο κράτος επιφυλάσσεται ο ρόλος του νυχτοφύλακα). Υπάρχει μια ευρεία διαφωνία για το ρόλο του συστήματος των τιμών στην οικονομική ανάπτυξη. Πόσο η τελευταία πρέπει να αφεθεί στη λειτουργία των χεριών της ιδιωτικής επιχείρησης και πόσο ο δημόσιος τομέας θα πρέπει να εισχωρήσει στο οικονομικό πεδίο και να κατευθύνει την κατανομή των μέσων παραγωγής και τη διανομή. Από την άλλη, μπορεί ο οικονομικός σχεδιασμός να αντικαταστήσει το σύστημα

τιμών και πόσο καλά θα μπορούσε να λειτουργήσει σε συνάφεια με αυτό;

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της *ατομικής επιχείρησης* είναι η αποσοία συγκεντρωτισμού στη λήψη των αποφάσεων (αν και δεν ισχύει απόλυτα ιδίως για τα πολυεθνικά συγκροτήματα, παρ' όλα αυτά η ευελιξία στις αποφάσεις είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη κρατική), η αποφυγή των αρνητικών οικονομικών κλίμακος και η διάχυση των κινήτρων. Τα μειονεκτήματα εντοπίζονται κυρίως στην απροθυμία να αναλάβουν δραστηριότητες που εμπεριέχουν πιθανότητες εξωτερικών επιβαρύνσεων (οικονομιών) οι οποίες επισύρουν αποζημίωση, την αδυναμία τους στην παραγωγή δημοσίων αγαθών και τέλος σε μια εγγενή τάση για αναζήτηση ευκαιριών μονοπώλησης της αγοράς. Αλλά οι αγορές δε μπορούν να λειτουργήσουν μέσα σε ένα κενό. Χρειάζεται ένα νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που μόνο μία κυβέρνηση είναι σε θέση να το προσφέρει.

Ο *δημόσιος τομέας* από την άλλη, έχει το πλεονέκτημα της παραγωγής των δημοσίων αγαθών, της διαχείρισης των εξωτερικών οικονομιών και ειδικά αρνητικών οικονομιών που σχετίζονται με το περιβάλλον, την προοδευτική εξάντληση των πόρων κ.τ.λ. Φαίνεται επίσης να έχει το πλεονέκτημα καλύτερης πληροφόρησης για θέματα που άπτονται της κοινωνικής πολιτικής και καλύτερη πληροφόρηση στον τομέα που σχετίζεται με την ανάληψη των αποφάσεων. Αλλά έχει την τάση για μεγαλεπίβολα σχέδια (ιδίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες), μειωμένη ευελιξία στις αποφάσεις και γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, πολλές φορές μη ικανοποιητική χρήση των πόρων, διαφθορές στα κυβερνητικά κλιμάκια κ.τ.λ. Αυτές οι δομές των δύο τομέων είναι χαρακτηριστικές (με σημαντικότερες βέβαια

διαφοροποιήσεις) και για τις ανεπτυγμένες και για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Είναι παρακινδυνευμένο θεωρητικά και αμφίροπο πρακτικά να συμπεράνεις για την πορεία της ανάπτυξης δίνοντας απόλυτη προτεραιότητα στον ένα ή στον άλλο τομέα ακόμη και αν αφαιρέσεις όλα τα μεροληπτικά στοιχεία του κράτους, το αποχαρκτηρίσεις ιδεολογικά και αφελώς το αντιμετωπίσεις ως συλλογικό παραγωγό και διανομέα. Αλλά οι αγορές διαφέρουν στις ανεπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες τόσο στο μέγεθος όσο και στη σύνθεση και αυτή η διαφορά είναι κρίσιμη δείχνοντας ότι το σύστημα τιμών δουλεύει λιγότερο καλά στις δευτερες. "Το σύστημα τιμών δουλεύει καλά στα όρια αλλά δεν είναι αρμόδιο να παράγει τις δομικές αλλαγές που απαιτεί η ανάπτυξη. Αποξ και η κοινωνία έχει επιτύχει κάποιο επίπεδο δραστηριότητας σε κάθε πεδίο, το σύστημα τιμών μπορεί να ανακατευθύνει πηγές - πόρους από το ένα στο άλλο μέσω μικρών αλλαγών. Είναι πολύ δυσκολότερο να "μεταχειριστούμε" τις τιμές για να ξεκινήσουμε νέες βιομηχανίες" (KINDLBERGER, 1965, σ. 194.). Πάντως η αντιδικία αγορά ή δημοσιονομικός παράγοντας δεν βρίσκει έδαφος να φυτρώσει. Κάθε ένας από τους δύο παράγοντες έχει τον δικό του μεγάλο και αναντικατάστατο ρόλο.

Πέρα από το γενικό αυτό προβληματισμό είναι αδύνατο σήμερα να μελετήσουμε τα θέματα διανομής και ανάπτυξης χωρίς την παράλληλη μελέτη των λειτουργιών του παρεμβατικού κράτους (είτε αναφερόμαστε στον ένα ή στον άλλο τύπο καπιταλιστικής ρύθμισης - "consumer capitalism", "producer capitalism", "family capitalism", "frontier capitalism", περιοδικό "business week" ... annual edition 1994 "the faces of capitalism"), το κράτος και ο

δημόσιος τομέας είναι συνυφασμένα με κάθε δραστηριότητα διανομής και αναδιανομής άμεσα ή έμμεσα - ρυθμίζοντας τις νομικές σχέσεις κεφαλαίου και εργασίας.

Με την ίδια κατηγορηματικότητα μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι τα προβλήματα της ανάπτυξης εκφεύγουν των εθνικών συνόρων και γίνονται στον ίδιο βαθμό παγκόσμια ή οικουμενικά. Στις ακαδημαϊκές κοινότητες οι προτεινόμενες στρατηγικές για την ανάπτυξη υιοθετούν αντίστοιχα κριτήρια και οι οικουμενικής έμπνευσης προτάσεις αξιώνουν την μεγαλύτερη αναγνώριση. Προς επίρρωση των παραπάνω θα αναφερθώ περιληπτικά σε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και σύγχρονη τυπολογία των E. A. MORGAN, G. D. POWER, V. B. WEIGEL από το περιοδικό "WORLD DEVELOPMENT" vol. 21, 1993.

*τυπολογία των προγραμμάτων δράσης για την παγκόσμια ανάπτυξη
(μεταβατικές στρατηγικές).*

Η κατανόηση των στρατηγικών ως καθοριστικών και περιεκτικών αντιλήψεων και του ορισμού τους ως "μεταβατικών στρατηγικών", πραγματοποιείται εντός ενός πλαισίου στο οποίο τα προγράμματα δράσης επιζητούν να μετακινήσουν τον κόσμο από μια παρούσα κατάσταση - καθεστώς σχέσεων σε μια προτιμότερη μελλοντική. Είναι στρατηγικές που προάγουν τις συστηματικές αλλαγές στο διεθνές πεδίο και επιτυγχάνουν την αυξανόμενη ευημερία, την πολιτική συμμετοχή στα διεθνή κέντρα αποφάσεων και την οικολογική σταθερότητα. Για την κατασκευή μιας τέτοιας τυπολογίας μεταβατικών στρατηγικών χρειάστηκε η συνδρομή των σπουδών της ανάπτυξης, της πολιτικής επιστήμης, των

οικονομικών, των σπουδών του περιβάλλοντος, της κοινωνιολογίας και του διεθνούς δικαίου, με ευκρινή επιδίωξη οι περιγραφές των στρατηγικών να ικανοποιούν το κριτήριο της παγκόσμιας εφαρμοσιμότητας. "Ως βάση της έρευνάς μας, διακρίναμε τέσσερα κριτήρια για μια ολοκληρωμένη μεταβατική στρατηγική, αναγνωρίζοντας ότι όλα τα παραδείγματά μας δεν ήταν δυνατό να ικανοποιούν ταυτοχρόνως και τα τέσσερα. Αυτά τα κριτήρια είναι:

- μια προβληματική παρούσα κατάσταση,
 - μια επιθυμητή μελλοντική κατάσταση,
 - μια υπερκείμενη διαδικασία, σχέδιο ή οδηγία δια της οποίας οι εμπλεκόμενοι θα μπορούσαν να μετακινηθούν από την παρούσα στην μελλοντική κατάσταση,
 - μια δέσμη διακεκριμένων βημάτων γεγονότων ή συστατικών στοιχείων τα οποία καθίστανται απαραίτητα στην αποτελεσματική εφαρμογή της στρατηγικής." (ο.π. σ. 1915.).
- Κατηγορία πρώτη: στρατηγικές επικεντρωμένες στη δημιουργία μιας οικουμενικής συνταγματικής τάξης.*

Η λειτουργία μιας τέτοιας αρχής είναι να θεσμοθετήσει ένα καθεστώς από νόρμες, αρχές ή διαδικασίες - πρακτικές που θα οδηγούν τις αποφάσεις των κρατών και των διεθνών οργανισμών σε ζητήματα όπως η καταστροφή του περιβάλλοντος, η απόλυτη φτώχεια, η κρίση του χρέους, ο βαθμός εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών κ.τ.λ. Το σημείο εκκίνησης των

συνηγορούντων προς μια οικουμενική συνταγματική τάξη, είναι η πεποίθηση ότι οι μεγάλες αρχές του τέλους του 20ού αιώνα κείνται πέραν των παραδοσιακών συνόρων του κυρίαρχου κράτους και απαιτούν την διακρατική συνεργασία στην δημιουργία της διεθνούς τάξης καθώς η οικουμενική αλληλεξάρτηση μεγαλώνει και υποδεικνύει την ανάγκη να προλάβουμε μια χαοτική κατάσταση στο διεθνές πεδίο. Εντός του καθεστώτος αυτού, οι περισσότεροι ανεπτυγμένες χώρες (MDCs), έχουν την υποχρέωση να βοηθήσουν τεχνικά και οικονομικά τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες (LDCs) να ξεφύγουν από τον κύκλο του χρέους , να επιτύχουν την οικονομική αυτοδυναμία τους , να στραφούν προς μια αυτοσυντηρούμενη ανάπτυξη.

- κατηγορία δεύτερη : στρατηγικές επικεντρωμένες στις MDCs ως υπεύθυνες για τις πρωτοβουλίες των αλλαγών.

Αυτή η δεύτερη κατηγορία των στρατηγικών μετάβασης, είναι επικεντρωμένη στον τρόπο με τον οποίο οι περισσότεροι ανεπτυγμένες χώρες θα προωθήσουν τις αναγκαίες δομικές αλλαγές στο διεθνή χώρο, ατομικά ή συλλογικά, καθώς η βασική υπόθεση είναι πως η ανάπτυξη στηρίζεται στην δύναμη και στις οικονομικές πηγές. Χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία ή περιφερειακές ενώσεις του ανεπτυγμένου κόσμου όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, μπορούν στα πλαίσια του οργανισμού Ηνωμένων Εθνών να δημιουργήσουν οικουμενικά αναπτυξιακά κέντρα με κλάδους σε όλο τον κόσμο και στόχο την μαζική μεταφορά κεφαλαίων στις χώρες με ανεπάρκεια κεφαλαιακών πηγών. Αυτό ακολουθείται από την παραίτηση ηγετικών ρόλων στο διεθνές στερέωμα κυρίως των ΗΠΑ και τη μεταφορά -

εκχώρηση αυξημένων αρμοδιοτήτων στα όργανα των Ηνωμένων Εθνών.

- κατηγορία τρίτη : στρατηγικές αλλαγής επικεντρωμένες στις πρωτοβουλίες των LDCs.

Σε αυτές τις μεταβατικές στρατηγικές οι LDCs θα προωθήσουν και θα οδηγήσουν ουσιαστικές οικουμενικές αλλαγές. Αυτή η οπτική έχει δικαιολογημένα συναντήσει ευρεία υποστήριξη στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Αυτοί που περιγράφουν αυτό το στρατηγικό παράδειγμα υποστηρίζουν ότι οι μεταρρυθμίσεις στην δημόσια πολιτική και τις περιφερειακές συσσωματώσεις του τρίτου κόσμου μπορούν να επιφέρουν μια γενική δομική αλλαγή στις διεθνείς σχέσεις. Δεδομένης της αριθμητικής υπεροχής των LDCs, εντός ενός διεθνούς περιβάλλοντος χαρακτηριζόμενου από την μεγάλη ανισότητα στη διανομή του πλούτου και της δύναμης, υπάρχουν δύο θεμελιακές πλευρές αυτής της στρατηγικής : - οι LDCs συγκεντρώνουν την συλλογική τους ισχύ να διαπραγματευτούν με τις MDCs για περισσότερο ευνοϊκούς όρους στις διεθνείς σχέσεις. - οι LDCs αναλαμβάνουν τη διαδικασία του μετασχηματισμού, μετασχηματίζοντας τα πολιτικά τους περιβάλλοντα άσχετα με την συμμετοχή των MDCs, κυρίως σε περιφερειακή βάση.

- κατηγορία τέταρτη : στρατηγικές επικεντρωμένες στη δημιουργία εναλλακτικών θεσμών.

Η τέταρτη κατηγορία μεταβατικών στρατηγικών επικεντρώνεται στη δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών θεσμικών

μορφωμάτων, γενικών μη κυβερνητικών θεσμών, σε μια απόπειρα επανασχηματισμού του διεθνούς περιβάλλοντος. Είναι διακριτή μια προτίμηση προς αποκεντρωμένα και δικτυωμένα συστήματα αλλαγής, προς τις μικροπεριοχές του παγκόσμιου και εθνικού χώρου και τις δημοκρατικές εξελίξεις, καθώς και μια καχυποψία για την αποτελεσματικότητα των κυβερνητικών και δικυβερνητικών οργανισμών. Είναι μια προσέγγιση για την ανάπτυξη του τρίτου κόσμου η οποία φιλοδοξεί να ενοποιήσει τη δράση των οργανώσεων που επιδιώκουν την ειρήνη, τη βελτίωση της περιβαλλοντικής πολιτικής, τις οργανώσεις για τα δίκαια του ανθρώπου που δραστηριοποιούνται στον ανεπτυγμένο κόσμο, υποστηρίζοντας ότι οι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (NGOs) στο νότο σχεδόν εμπεριέχουν αναπτυξιακές στρατηγικές συναρτώμενες με το μέσο άνθρωπο και τις ανάγκες του. Η προσέγγιση που συναρτά την αναπτυξιακή διαδικασία με τις επιδιώξεις και την κουλτούρα του μέσου ανθρώπου θα προσέφερε νέες ευκαιρίες για την ολοκληρωμένη συνάρθρωση των μικροπολιτικών με τον συνολικό σχεδιασμό της εθνικής πολιτικής. Αυτή η προοπτική θα ενθάρρυνε ασφαλώς αυξημένη προσοχή στην κοινωνική επένδυση από τις κυβερνήσεις και θα ανέπτυξε την συνεργασία ανάμεσα στους διακυβερνητικούς οργανισμούς όπως η παγκόσμια τράπεζα και στους NGOs.

Η πορεία ανάπτυξης μιας "κοινότητας" NGOs κινείται από το στάδιο των ενδιαφερόντων για τη βοήθεια προς ανακούφιση και ευημερία των φτωχών και λιγότερο ανεπτυγμένων, προς το στάδιο της εξασφάλισης της εξουσιοδότησής τους να προωθήσουν μικρής κλίμακας αναπτυξιακά προγράμματα που βοηθούν στην τόνωση της αυτοπεποίθησης των εμπλεκομένων. Ένα τρίτο συναρμοσμένο στάδιο, δίδει έμφαση στην προσπάθεια να

μετασχηματιστούν τα τοπικά, εθνικά και διεθνή σχέδια προς επιδίωξη της δημιουργίας ενός πλαισίου διαρκούς ανάπτυξης. Η πορεία αυτή θα οδηγήσει στην ανθρωποκεντρική ανάπτυξη σε οικουμενική κλίμακα.

- κατηγορία πέμπτη : στρατηγικές που επικεντρώνουν στην διευθέτηση των διεθνών αντιπαραθέσεων.

Η πέμπτη μεταβατική στρατηγική κατανοεί τον οικουμενικό μετασχηματισμό ως επιθυμητό εξαγόμενο κατόπιν της επιλύσεως των διεθνών αντιπαραθέσεων κάθε είδους. Οι αντιπαραθέσεις μπορούν να ελαχιστοποιηθούν εάν αντιμετωπισθούν οι αιτίες που τις προκαλούν καθώς οι αιτίες είναι που προκαλούν την δημιουργία μιας βάσης για τον περιορισμό της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών. Ο ορθολογισμός και η καλή πίστη είναι προαπαιτούμενα. Από την άλλη, η βία (η νομιμοποιημένη δια του διεθνούς δικαίου) δεν είναι το κατάλληλο μέσον για την επίλυση των αντιπαραθέσεων και την θέση της πρέπει να πάρει ο διάλογος δημιουργώντας την βάση για έναν περισσότερο ενοποιημένο και αλληλοκατανοούμενο κόσμο. Η συμμετοχή των NGOs είναι σημαντική καθώς και των μέσων μαζικής επικοινωνίας και των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

- κατηγορία έκτη : στρατηγικές επικεντρωμένες στον μετασχηματισμό των οικουμενικών αξιών.

Στην καρδιά του οικουμενικού αξιακού μετασχηματισμού βρίσκεται η πίστη στη δύναμη και τη δυναμική των ιδεών να επηρεάσουν τη συμπεριφορά και να ενεργοποιήσουν τις μέχρι

τώρα ανεκμετάλλευτες πηγές της ανθρώπινης ενέργειας, ενεργητικότητας και φαντασίας. Είναι μια προτίμηση στις αξίες έναντι της δυνάμεως και της επιβολής και επίδειξη ενδιαφέροντος στην εκπαίδευση ως όχημα για την κοινωνική αλλαγή. Δίδεται σοβαρή σημασία στην καταναλωτική μανία - ασθένεια των ανεπτυγμένων χωρών, στα διαχωρισμένα μη αυτοσυντηρούμενα σχήματα ανάπτυξης των χωρών του τρίτου κόσμου με τα προβλήματα τα δημογραφικά και γεωγραφικά που γεννά ο υπερπληθυσμός, στην καταστροφή των δασών, στην ισχυρή πολιτική και κοινωνική συγκρότηση, στην παράδοση άνευ όρων στον καταναλωτισμό και την πολιτική απάθεια.

Αυτός ο τρόπος για τον οικουμενικό μετασχηματισμό είναι συναρτημένος με ισχυρούς οραματιστικούς στόχους αλλαγής που σχετίζονται άμεσα με επεμβάσεις στις ζώνες κρίσης του πλανήτη (π.χ. υπερπληθυσμός, καταστροφή περιβάλλοντος, απόλυτη φτώχεια) και απαιτεί τη μαζική επιθεώρηση - εξέταση της προοπτικής για τον συντονισμό της δράσης κράτους και ιδιωτών όπως και την εύνοια προς τον δημοκρατικό πλουραλισμό.

Την αυξανόμενη διεθνοποίηση των σχέσεων ακολουθεί ή την προκαλεί η διεθνοποίηση του κεφαλαίου, της επιχειρηματικής δραστηριότητας και των τεχνικών της παραγωγής.

Τα διεθνή δεδομένα της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.

Αναζητώντας τις αιτίες στην διαμόρφωση των σχέσεων στις νέες διεθνείς - οικουμενικές συνθήκες εντός των οποίων λαμβάνουν χώρα δραματικές αλλαγές, δεν είναι δυνατόν να αφήσουμε κατά μέρος τις πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Μνημονεύοντας την λέξη "πολυεθνική" οι περισσότεροι άνθρωποι θα σκεφτούν μια ανεμπόδιστη κινητικότητα, επιχειρήσεις που βρίσκονται παντού και πουθενά, τεράστιες μετακινήσεις δυναμικού, κεφαλαίων και υλικών γύρω από την υδρόγειο στην επιδίωξη του κέρδους. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι οι τυπικοί πράκτορες που αναλαμβάνουν την άμεση εξωτερική επένδυση καθώς επιθυμούν να διατηρήσουν τον έλεγχο στις επενδύσεις στο εξωτερικό. Οι εταιρείες μεταφέρουν ασύληπτου ύψους ποσά κεφαλαίων από την μία χώρα στην άλλη με μεγάλη ευκολία. "Από το 1983 και έπειτα, η άμεση επένδυση κεφαλαίων του εξωτερικού έχει αυξηθεί πέντε φορές ταχύτερα από το παγκόσμιο εμπόριο, και δέκα φορές ταχύτερα από την παγκόσμια παραγωγή, αν και αυτή η αύξηση έχει ελαττωθεί τα τελευταία χρόνια. Οι κυβερνήσεις σε όλον τον κόσμο έβλεπαν τις πολυεθνικές όχι σαν εισβολείς που έπρεπε να αποκρουστούν αλλά σαν πηγές επένδυσης, τεχνογνωσίας, συμβουλών και πάνω από όλα θέσεων εργασίας". ("The Economist " vol. 335 / 1995). "Το κυριότερο πλεονέκτημα των άμεσων επενδύσεων στο εξωτερικό (που λαμβάνουν χώρα κάτω από όρους ατελούς αγοράς), είναι ότι μεγαλώνουν το παγκόσμιο εισόδημα μετακινώντας επιχειρηματικές δεξιότητες και κεφάλαιο από περιοχές όπου οι συντελεστές αφθονούν, κατά συνέπεια απολάβουν χαμηλών αμοιβών, σε περιοχές όπου είναι σπάνιοι και μπορούν να λάβουν υψηλές απολαβές" (Sodersten. B - Reed. G 1994, σ. 492).

Η αυξανόμενη διεθνοποίηση και των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των συναφών σχέσεων, φαίνεται να οφείλει την έντασή της στις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Οι τελευταίες τεκμαίρονται την ικανότητα να κατασκευάζουν τα προϊόντα τους εκεί που μπορούν να επιτύχουν τον καλύτερο συνδυασμό τιμής

και ποιότητα και να τα διανείμουν όπου ανακαλύψουν ή δημιουργήσουν ζήτηση. Η επίδραση βεβαίως της αυξανόμενης διεθνοποίησης δεν είναι πάντα ευεργετική για τις επιχειρήσεις του είδους καθώς, επαναρυθμίσεις των διεθνών σχέσεων και περιορισμοί των διεθνών εμπορικών εμποδίων, τους αφαιρεί το προνόμιο των προσεκτικά καλλιεργημένων σχέσεων με τις κυβερνήσεις και μειώνει την αξία της συσσωρευμένης τεχνογνωσίας που αποκτάται με υψηλό κόστος και προστατευόταν από την εγχώρια νομοθεσία. Ένα πραγματικό γεγονός επίσης είναι ότι το δόγμα των οικονομιών κλίμακος καθίσταται εμπόδιο στην ευελιξία της παραγωγής και στις ποικίλες παραγωγικές και χωρικές μετατροπές που οι νέες συνθήκες υπαγορεύουν. Οι γραφειοκρατίες των επικεφαλών τμημάτων συνιστούν ένα συχνό εμπόδιο στην ταχύτητα προσαρμοστικότητας. Εμφανίζεται μια τάση για την δημιουργία αυτοτελών παραγωγικών οχημάτων και η λήψη των αποφάσεων να πραγματοποιείται σε αμεσότητα με το αντικείμενο και τους πελάτες. Από την άλλη η διεθνοποίηση - οικουμενοποίηση έχει ωθήσει τις επιχειρήσεις να υποβαθμίσουν πολλά εθνικά διοικητικά σχήματα - κεφαλές και να τα ενιάξουν λειτουργικά ως τμήματα είτε ενός περιφερειακού, είτε ενός οικουμενικού συστήματος διοίκησης, μετεξελισσόμενες σε αυτό που ονομάζουμε "διεθνική εταιρεία".

Η συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το εμπόριο και την ανάπτυξη η οποία δίδει μια ιδιαίτερη προσοχή σε ό,τι αποκαλείται "διεθνική εταιρεία" διακρίνει ανάμεσα στην απλή και την σύνθετη ολοκλήρωση. Απλή ολοκλήρωση σημαίνει ότι οι εταιρείες συντονίζουν (contract-out) την τρέχουσα παραγωγή στον αναπτυσσόμενο κόσμο, αλλά κρατούν τις εξειδικευμένες και ανωτέρου επιπέδου διοικητικές λειτουργίες τους στην μητρική

χώρα. Εάν οι μισθοί ανέβουν στην μια χώρα απλώς μεταφέρουν την παραγωγή. Στην σύνθετη ολοκλήρωση, οι εταιρείες χωροθετούν όλες τις λειτουργίες τους και συμμορφώνουν τις δραστηριότητές τους σε συμφωνία με την λογική της αγοράς και διανέμουν την διοικητική και αποφασιστική λειτουργία τους σε όλο το δίκτυο του πολύπλοκου οργανισμού τους. Το χαρακτηριστικό τους είναι η διάχυση της πληροφορίας προς όλες τις κατευθύνσεις αντίθετα με το σύστημα εντολής και πειθαρχίας. Έτσι η αναγκαία ευελιξία και προσαρμοστικότητα μπορούν να επιτευχθούν και το βάρος της γραφειοκρατίας να μειωθεί.

Παρουσιάσαμε τις δύο πλευρές της ολοκλήρωσης για να ιχνογραφίσουμε ένα στοιχειώδες πλαίσιο της προσπάθειας των πολυεθνικών ώστε να μην υποβαθμιστεί η θεμελιώδης σημασία της κεντρικής διεύθυνσης από την μία και από την άλλη να επιτευχθεί η προσαρμογή στους χρόνους και τις απαιτήσεις της "ευέλικτης εξειδίκευσης". Ή όταν το πλαίσιο αναφοράς είναι το "μεταφορντικό μοντέλο" να μπορούν οι επιχειρήσεις του είδους να εφαρμόζουν τεχνικές αυτοματοποίησης όπου είναι αναγκαίο και επιτεύξιμο και από την άλλη να μεταφέρουν μέρος της παραγωγής σε χαμηλού εργατικού κόστους περιοχές. (Γύρω από τα θέματα της ευέλικτης εξειδίκευσης και του μεταφορντικού μοντέλου δημοσιεύεται μια ενδιαφέρουσα ανάλυση - κριτική του Tony Smith στο "Capital and class" . vol. 53. p.39 - 61, με πυρήνα της την ανασκευή της αντίληψης περί της ελαττώσεως της σημασίας του θεμελιώδους ανταγωνισμού μεταξύ κεφαλαίου - εργασίας εξαιτίας των νέων μετασχηματισμών στην οργάνωση της εργασίας και της παραγωγής).

Με τα προηγηθέντα επιχειρήσαμε μια συμβολή στην κατανόηση ενός σύνθετου φαινομένου, μέσα από ένα αδρό, αρκετά περιληπτικό περίγραμμα. Περιγράψαμε περισσότερο την γενική λογική κίνησης, μεταβολής και δραστηριοποίησης των πολυεθνικών και διεθνικών επιχειρήσεων σε οικουμενικό πεδίο. Θα συνεχίσουμε με έναν ειδικότερο προβληματισμό που σχετίζεται περισσότερο με την περιφερειακή πολιτική η οποία έχει άμεσες επιδράσεις στη διανομή μέσα από την αμοιβαιότητα των πολιτικών μέτρων - αποφάσεων και των κινήσεων του κεφαλαίου.

Περιφερειακή πολιτική και πολυεθνικές επιχειρήσεις (ΜΝΕς).

Σε μια μελέτη των S. YOYNG, N. HOOD, E. PETERS (1994) που δημοσιεύεται στο περιοδικό "Regional Studies" vol. 28.7, pp 657 - 677, αναφέρονται ενδιαφέροντα στοιχεία για την αντιμετώπιση του ζητούμενου της ανάπτυξης των περιφερειών μέσω της εφέλκυσης των πολυεθνικών και της διαμόρφωσης ενός πλαισίου αναφοράς και αντιμετώπισης των ΜΝΕς σε σχέση με την περιφερειακή πολιτική ως διαδικασία πολιτικής, οικονομικής και αναπτυξιακής βούλησης. Επίσης, στο ίδιο περιοδικό vol. 28.7, pp 679 - 693, δημοσιεύεται εργασία του T. POMPILI με τίτλο "Structure and Performance of Less Developed Regions in the EC" που αναφέρεται ανάμεσα στα άλλα και στους τρόπους - μεθόδους περιφερειακής πολιτικής για την βελτίωση των επιδόσεων των περιφερειών στο διεθνή καταμερισμό. Είναι σημαντικό όμως εν τούτοις περιπτώσει να έχουμε ως προληπτικό οδηγό μακροοικονομικής πολιτικής, την υπόμνηση ότι οι κλάδοι των ΜΝΕς στην περιφέρεια μπορούν να έχουν θετικά ή αρνητικά

αποτελέσματα που σχετίζονται με τη διανομή του εισοδήματος σε περιφερειακό, διακρατικό, παγκόσμιο ή και προσωπικό επίπεδο. Είναι ένα θέμα του οποίου τις πτυχές θα μας δοθεί η ευκαιρία να τις διαγνώσουμε στην πορεία.

Από την πλευρά των γενικών τάσεων για την περιφερειακή ανάπτυξη μπορούμε να δούμε ότι σχηματίζεται ένα καθεστώς που κατά το μάλλον ή ήττον τείνει να κυριαρχήσει με χαρακτηριστικά:

- επιοήμανση και αντιμετώπιση οικουμενικών προβλημάτων.
- άμεσος και συνεχής μετασχηματισμός της γνώσης σε δράση, σε μέτρα πολιτικής.
- επέκταση των επιπέδων ανάλυσης στα δύο άκρα: μελέτη ευρύτερων και μικρότερων χωρικών μονάδων.
- διεύρυνση και αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιφέρειας, ως προβλημάτων γεωπολιτικής μονάδας με περιφερειακή συνείδηση, διπλωματία και συμμαχίες που υπερβαίνουν στην πράξη τα αναγνωρισμένα εθνικά σύνορα.
- έρευνα του φαινομένου των πολυκεντρικών δικτύων στο χώρο και της συνέργειας που αναπτύσσεται ανάμεσά τους.

Σήμερα "μειώθηκε η σημασία της έλλειψης κεφαλαίων και αυξήθηκε η σημασία της έλλειψης των προϋποθέσεων παραγωγής καινοτομικών προϊόντων στις προβληματικές περιφέρειες και της ανυπαρξίας ειδικευμένων στελεχών και επιχειρηματικότητας.... γίνεται μια στροφή από τη βιομηχανική προς την πολυτομεακή ανάπτυξη που συνοδεύεται από την κατάργηση των φραγμών στη διακίνηση ανθρώπων και κεφαλαίων και από τη λήψη μέτρων ενίσχυσης νέων ευρύτατου κλαδικού φάσματος, παραγωγικών πρωτοβουλιών. Οι μεταβολές αυτές βελτιώνουν την ανταγωνιστική θέση των περιφερειών που προσαρμόζονται γρήγορα στα νέα δεδομένα και προωθούν την ίδρυση και επέκταση

διαπεριφερειακών και διεθνικών δικτύων παραγωγής και διανομής που αλληλοσυμπληρώνονται σε μια διαδικασία ολοκλήρωσης" (ΚΟΝΣΟΛΑΣ, Ν.1995).

Πάντως μπορούμε να συνεχίσουμε με την γενική, κατ'αρχάς, συμφωνία ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν να κατέχουν εκ των πραγμάτων την δυνατότητα να προσφέρουν στατικά και δυναμικά ωφέλη στην διεθνή οικονομία, στις επιμέρους χώρες και στις περιφέρειες υποδοχής τους (αυτή είναι μια λογική που την μεταχειριζόμαστε καθώς οι ΜΝΕς είναι μια πραγματικότητα που αρνούμεθα να αγνοήσουμε. Μια μακροοικονομική πολιτική του παρόντος λοιπόν δεν θα είναι επιτυχημένη αν σχεδιάζεται σε μια βάση παράληψης των διεθνών κανόνων του παιχνιδιού). Υπο την οπτική της περιφερειακής ανάπτυξης ας δούμε μερικά αποτελέσματα της δράσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Παρατηρώντας τα πράγματα με όρους παραγωγής των πολυεθνικών επιχειρήσεων σε μια χώρα θα δούμε ότι έχουμε μια βελτίωση της αποτελεσματικότητας της αναλογικής κατανομής (συνδυασμός αγαθών και υπηρεσιών που συμβαδίζει καλύτερα με το πρότυπο της καταναλωτικής διάθεσης), κυρίως στους τομείς της προχωρημένης τεχνολογίας και της υψηλής παραγωγικότητας και βελτιωμένης τεχνικής αποτελεσματικότητας που προέρχεται από την ικανότητα των ΜΝΕς να παράγουν περισσότερο ανταγωνιστικά από τους ενδογενείς ανταγωνιστές. Το αποτέλεσμα θα είναι τα σε βραχύ χρόνο οφέλη στο σχηματισμό του κεφαλαίου, στην απασχόληση, το εμπόριο και το ισοζύγιο των πληρωμών. Σε αυτά να προσθέσουμε και την ολοκληρωτική εκμειάλλευση των οικονομιών κλίμακος και την αποτελεσματικότητα με την οποία οι πηγές ανακατανέμονται

ανάμεσα στις χρήσεις που συναντούν την μετασχηματιζόμενη ζήτηση και τις ανάγκες της προσφοράς [αποτελεσματικότητα της δομικής ρύθμισης - "οι ΜΝΕς μπορούν, λόγω του χαρακτήρος τους, να προσαρμοστούν γρηγορότερα στις αλλαγές της τεχνολογίας και τους όρους της ζήτησης από τις ενδογενείς επιχειρήσεις οι οποίες μπορεί να δημιουργήσουν προβλήματα ρύθμισης για τις επηρεαζόμενες χώρες ή περιφέρειες. Έτσι, πιθανές δυσκολίες θα ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντικές σε μια περίοδο οικονομικών στρατηγικών και οικονομικού ανταγωνισμού" (ο. π, σ. 658)]. Δίπλα στα άμεσα αποτελέσματα υπάρχουν έμμεσα προφανή, που είναι οι συνέπειες από την δράση των ΜΝΕς στους καταναλωτές και τους παραγωγούς, είτε αυτοί είναι ανταγωνιστές ή είναι επιχειρήσεις συμπληρωματικών - συνδρομητικών αγαθών στην παραγωγή των πολυεθνικών.

Να μην λησμονούμε τον ρόλο του κράτους. Στην μελέτη που αναφέραμε, περιλαμβάνεται το συμπέρασμα μιας εμπειρικής μελέτης από 12 ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες (DANING, 1985) όπου : οι ΜΝΕς είχαν ένα ευεργετικό αποτέλεσμα στην κατανομή των πηγών και αυτό θα μπορούσε να είναι πολύ μεγαλύτερο αν η πολιτική των κυβερνήσεων ήταν διαφορετική. "Παρατηρώντας τα αποτελέσματα διάχυσης οι προχωρημένες βιομηχανικές οικονομίες αποκόμισαν θετικά αποτελέσματα και σε μερικούς τομείς ουσιώδη, εν αντιθέσει με τις ενδιάμεσες και λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες που τα αποτελέσματα ήταν μικτά" (ο.π, σ. 658). Η πολιτικές αποφάσεις και ο σχεδιασμός (καθώς και η ικανότητα σχεδιασμού) της οικονομικής πολιτικής είναι ένα κρίσιμο σημείο. Η διάχυση της ανάπτυξης δεν είναι απαραίτητο να προκύψει ως αναγκαίο

εξαγόμενο της εισροής κεφαλαίων. Ήροφανώς η πολιτική μιας πολυεθνικής σε συγκεκριμένη περιοχή του πλανήτη μπορεί να δημιουργήσει σε μια περιφέρεια, μακράς διάρκειας δυσαρμονίες, περιορίζοντας τις επιδόσεις της στους τομείς της οργάνωσης και της αυτονομίας, της δομής της παραγωγής, στα ευρύτερα περιφερειακά αποτελέσματα. Πρέπει να αναγνωριστεί ότι κάθε θετικό ή ευεργετικό επακόλουθο είναι αποτέλεσμα και μιας επιλογής συγκεκριμένων προδιαγραφών περιφερειακής πολιτικής εντός της κρατικής δικαιοδοσίας.

Τα στοιχεία πολιτικής που διαμορφώνουν τις ελκυστικότητες στις περιφέρειες. Σκοποί της πολιτικής.

Εάν απορρίψουμε την λογική της αποχής του κράτους από την οικονομική διαδικασία, εξάγονται σημαντικά μηνύματα για τον τρόπο με τον οποίο η εσωτερική πολιτική του κράτους και της περιφέρειας, ως οργάνων διοικητικών και αποφασιστικών, καταφέρνει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις και να εκμεταλλευτεί την διάθεση για επενδύσεις των ΜΝΕς και να τις συντονίσουν με μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής αλλά και ενεργοποίηση των εγχωρίων επενδυτικών παραγόντων. Να επιδιώξει μια εξελιγμένη και επιτυχημένη σύνθεση στοιχείων προσφοράς και ζήτησης που κατανοεί και ευνοεί τις ιδιαίτερες περιφέρειες στην ικανότητά τους να παράγουν με συγκριτικό πλεονέκτημα αγαθά και υπηρεσίες, ζητούμενα από εθνικές και υπερεθνικές αγορές. Η περιφερειακή ικανότητα να υποστηρίξει και να προωθήσει δυναμικά τον κατάλληλο ειδικευμένο ρόλο σε συνάρτηση με την υπερ-περιφερειακή και διεθνή διαίρεση της εργασίας στραμμένης προς την αποτελεσματική παραγωγική

χρήση των πηγών οικονομικής ανάπτυξης με τις οποίες είναι εφοδιασμένη ή μπορεί να δημιουργήσει η περιφέρεια. Το αγωνιώδες αιτούμενο είναι να βελτιώσει η περιφέρεια τη θέση της στον καταμερισμό (εθνικό, περιφερειακό ή διεθνή.) Σε μια περιφερειακή αντίληψη δυναμικής προοπτικής το επιδιωκόμενο δεν είναι η στατική αναδιανομή μεταξύ των περιφερειών του εθνικού εισοδήματος αλλά η δυναμικότητα από την πλευρά της προσφοράς ερειδόμενη σε έναν σημαντικό, ζωτικό και διαρκώς αποδίδοντα στόχο : την ισότητα στις ευκαιρίες και όχι την ισότητα στα εισοδήματα.

Το μέγεθος της αγοράς μαζί με την ειδίκευση και τον καταμερισμό (καθοριστικοί παράγοντες ακόμη από τον Smith) είναι κεντρικές αφετηρίες στην αναζήτηση των αναπτυξιακών στρατηγικών. Είδαμε και σε προηγούμενο ιμήμα ότι η σχέση καταμερισμού και ανάπτυξης είναι αμφίδρομη. Είναι μια διαδικασία αυτοτροφοδοτούμενη με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και του πλούτου των εθνών. (Δες ΠΑΚΟΣ, Θ.1992, σ. 90). Οι ανταλλακτικές σχέσεις γνωρίζουν εκθαμβωτική επέκταση σε όλες τις γωνιές του πλανήτη. Οι περιορισμοί των εμπορικών φραγμών εκτείνουν τις αγορές και ο περιοριστικός όρος "μέγεθος της αγοράς" έχει μικρότερη σημασία. Μεγαλύτερη σημασία έχει η προσαρμογή και εκμετάλλευση της εγχώριας αγοράς στην προοπτική της ανταπόκρισης στα διεθνή κελεύσματα και αναδιαρθρώσεις. Τα πράγματα περιπλέκονται στην απλοποίησή τους καθώς χρειάζεται μεγαλύτερη δεξιότητα χειρισμών και τεχνικής διοίκησης της σύνολης εθνικής οικονομίας ώστε να είναι ικανή ως παραγωγικό σώμα να ανταποκρίνεται και να προσαρμόζεται στις

πιο σύνθετες και εξωγενείς, εν πολλοίς, συνθήκες των διεθνών αλλαγών. (Δεν ξέρουμε ακόμη για ποιο χρόνο θα υφίσταται το ιστορικό φαινόμενο του έθνους - κράτους. Όμως ο ρόλος της κεντρικής διοικητικής - αποφασιστικής, δημοσιονομικής μονάδας θα συνεχίσει να είναι θεμελιώδης).

Για μια πολιτική ολοκληρωμένης προσέγγισης περιφερειακής ανάπτυξης, είναι θεμελιώδης η τεχνολογική πολιτική περισσότερο και από την εσωτερική επένδυση. Αυτό είναι ένας κύριος οδηγός. Οι ΜΝΕς λόγω του μεγέθους τους και των επιδόσεών τους μπορούν να παίξουν κεντρικό ρόλο σε εκείνη την επιδίωξη που στοχεύει στη δημιουργία τομεακών και τεχνολογικών συστάδων (clusters). Αλλά η εγκατάσταση μιας επιχείρησης απαιτεί ισχυρές διασυνδέσεις κάθετες και οριζόντιες. Η καινοτομική και επιτυχώς σχεδιασμένη σχέση φυσικού κεφαλαίου και ανθρώπινου κεφαλαίου είναι μια σημαντική ικανότητα που στηρίζεται στην γνώση και την πληροφορία. "Γα παραδοσιακά οικονομικά μοντέλα υποθέτουν ότι η πληροφόρηση είναι τέλεια. Αλλά ακόμη και εάν ένα αγαθό παράγεται έξω από τον ανταγωνισμό, ένα υποθετικό δημόσιο αγαθό, είναι και αυτό ικανό να δημιουργήσει απορρίψεις που σημαίνει ότι δεν είναι εξίσου προσιτό στον καθένα και αυτό συνεπάγεται κόστος απόκτησης (τουλάχιστον σε όρους χρόνου).Τούτο καθιστά την υπόθεση της τέλει πληροφόρησης μια αφηρημένη περιοριστική κατάσταση. Αντιθέτως, δραστηριότητες ειδικευμένες στην έρευνα, εξέλιξη και μετασχηματισμό της πληροφορίας (παραγωγικές υπηρεσίες) θα αναπτυχθούν και θα καταλάβουν ένα θεμελιώδη ρόλο στην επιβίωση και ανάπτυξη των περιφερειακών επιχειρήσεων" (Γ. POMPILI, ο.π. σ. 680). Κάτι τέτοιο είναι περισσότερο αληθές για

τις επιχειρήσεις που χρειάζονται ανανέωση και προσαρμογή. Γενικώς, η πρόσβαση στην πληροφορία δεν είναι μόνο ένας όρος εισόδου στο παραγωγικό κύκλωμα της περιφέρειας, αλλά πάνω απ'όλα μια πολιτική εξασφάλισης εναντίον της εξόδου από την αγορά.

Το καθήκον της πολιτικής, (του αποφασιστικού μακροοικονομικού παράγοντα που μπορεί εν προκειμένω να είναι η περιφέρεια, το κράτος, μια υπερεθνική οντότητα ή η συντονισμένη δράση τους) στην προσπάθειά του να επιτείνει τους δεσμούς με τα πανεπιστήμια, τα ιστιντούτα ερεύνης και τους δεσμούς προσφοράς με τις τοπικές επιχειρήσεις είναι εξαιρετικά σοβαρό και μπορεί να είναι αποτελεσματικό όταν δεν εδραιώνεται σε περιστασιακές βάσεις. "Μια πολιτική ολοκληρωμένης προσέγγισης μπορούσε ιδεωδώς να αρχίσει σε ένα πλαίσιο μακροοικονομικής σταθερότητας αλλά αυτό ξεφεύγει από την δικαιοδοσία των περιφερειών. Ο ρόλος του κράτους είναι κρίσιμος και αποφασιστικός στο να διαγράψει ένα πλαίσιο σταθερής περιφερειακής και μακροοικονομικής πολιτικής. Σε αυτές τις συνθήκες ο κίνδυνος είναι της αναποτελεσματικής διάχυσης των ωφελειών της επένδυσης σε μια προσπάθεια που κατατείνει στην ικανοποίηση πολλών ενδιαφερόμενων περιφερειών δεδομένης της περιορισμένης δυνατότητας κεφαλαιακής κατανομής (συγκεκριμένος όγκος κεφαλαίων του δημοσίου, αφιερωμένων στη δημιουργία παραγωγικής βάσης, που πρέπει να καλύψει πολλές υποψήφιες περιφέρειες).

Μόνο δια της συγκέντρωσης των πηγών τομεακά, τεχνολογικά και χωρικά θα ήταν δυνατόν να προκύψουν όροι συντελεστικοί στην γένεση συστάδων" (S. YOYNG κ.λ. ό. π, σ.671). Εξού και οι

νησίδες καινοτομίας και νεωτερισμών με τις θεαματικές επιδόσεις τους.

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα ανάμεσα στις διαφορετικές πολιτικές της Γαλλίας και της Βρετανίας στον τομέα της τηλεματικής. Η σχεδόν μερκαντιλιστική πολιτική της Γαλλίας κατά την δεκαετία του '80, έναντι της Βρετανικής πολιτικής, που παρέδωσε τις περιφέρειές της βορά στον ανταγωνισμό της ελεύθερης αγοράς, προετοίμασε τις περιφέρειες της Γαλλίας να υποδεχθούν τον ανταγωνισμό στην τηλεματική αγορά από δυναμικές θέσεις και να ωφεληθούν ουσιαστικά. Η Γαλλία, δημιούργησε ένα τεχνητό συγκριτικό πλεονέκτημα για τις περιφέρειές της, τέτοιο που τους επέτρεψε να ανταπεξέλθουν επιτυχέστερα και δυναμικά στο νέο ανταγωνισμό και το προοδευτικό άνοιγμα των αγορών, να προσεταιριστούν ωφέλη από το νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας στον εν λόγω τομέα. (Δες GRAHAM. S, 1995)

Ένα δεύτερο σημαντικό σημείο που αντιβαίνει αλλά και συνέχεται με τα παραπάνω, είναι η φρονιίδα της αποφυγής των υπερσυγκεντρώσεων που μπορούν να εμποδίσουν την διάχυση των αποτελεσμάτων στην ευρύτερη περιοχή εγκατάστασης των επενδύσεων (να αποφευχθεί το φαινόμενο των απομονωμένων νησίδων που δεν διαχέουν τα αποτελέσματά τους, είναι θερμοκήπια νεωτερισμών ή παραγωγής, ξένων προς τον περιβάλλοντα κοινωνικοοικονομικό χώρο). "Σε μια ολοκληρωμένη (ενδελεχή, εξαντλητική στις διασυνδέσεις της) προσέγγιση της περιφερειακής ανάπτυξης που ενσωματώνει την ΜΝΕ, οι πολιτικές της συνεχούς φρονιίδας (προεπενδυτικής και μεταεπενδυτικής για τον τρόπο διάχυσης των αποτελεσμάτων και

την συνεχή υποστήριξη της διαδικασίας) είναι κρίσιμες. Τέτοιες πολιτικές θα μπορούσαν να περιλάβουν βοήθεια - συνδρομή σε μία εκτεταμένη σειρά πληροφοριακών, λειτουργικών και στρατηγικών αρχών, εμπλέκοντας τοποθεσίες και ιδιοκτησία, οικονομικά, ανθρώπινες πηγές, έρευνα και ανάπτυξη, βιομηχανία, προμήθεια (καθορίζοντας ή αναπτύσσοντας τις ικανότητες των προμηθευτών), μάρκετινγκ και πωλήσεις. Οι πολιτικές της μεισπενδυτικής φροντίδας πρέπει να αντιστοιχούν σε μεγέθη από την πλευρά της προσφοράς σχεδιασμένα να αναπτύξουν την περιφέρεια ως σύνολο" (YOUNG. ο.π. σ. 672)

Ένας άλλος αξιοπρόσεκτος συντελεστής, σχετίζεται με την ελκυστικότητα που αφορμάται από μια ευρεία ποικιλία "μη κοστολογούμενων" υποκειμενικών παραγόντων, μερικώς βασισμένων στην γνώση και τις δεξιότητες (θετικές εξωτερικότητες που υπάρχουν ή σκοπίμως δημιουργούνται σε μια μέσο ή μακροπρόθεσμη προοπτική). Η ειδικευμένη εργασία, οι δεξιότητες και η εξειδικευμένη γνώση περιλαμβάνονται στις αποφασιστικές πηγές για την ανάπτυξη και ίσως δεν έχουν μικρότερη στρατηγική σημασία από το κεφάλαιο. "Στις νέες θεωρίες ανάπτυξης που αναπτύχθηκαν από τον Robert Lukas, η εξέλιξη της παραγωγικότητας έχει στενότερη σχέση με την επένδυση στο ανθρώπινο παρά στο φυσικό κεφάλαιο. Ο Lukas έχει επίσης δείξει ότι η επένδυση σε ένα άτομο ανθρώπινου κεφαλαίου δεν αυξάνει μόνο την δική του παραγωγικότητα αλλά και των άλλων (δημιουργεί θετικές εξωτερικότητες)... Η εκπαίδευση, για την απόκτηση εργασιακών δεξιοτήτων και επί άλλων δραστηριοτήτων που αυξάνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο θα πρέπει να επιδοτούνται από το κράτος, ίσως σε μεγαλύτερη

αναλογία απότι γίνεται τώρα" (SACHS - LARRAIN. 1993, σ. 584).

Εκπαίδευση και επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο, που είναι μια διανεμητική λειτουργία πρώτης γραμμής, δε μπορεί να σχεδιαστεί δια χειρός της ιδιωτικής πρωτοβουλίας : η προοπτική της μπορεί να αποδειχθεί βραχυπρόθεσμη, κυνηγώντας την επικερδέστερη επένδυση του παρόντος ή του άμεσου μέλλοντος. Η αγορά αφεαυτής δεν ενσωματώνει στοιχεία μακροπρόθεσμου δημοσιονομικού σχεδιασμού, καθώς η ανακλαστική προσαρμοστικότητα είναι ένα των χαρακτηριστικών της. Αντιθέτως, το σώμα του δημοσιονομικού προγραμματισμού και του ενδεικτικού προγραμματισμού της οικονομίας μπορεί να συμπεριλάβει στοιχεία μακροπρόθεσμης προοπτικής και να κατοπτρεύσει την οικονομία - κοινωνία από την οπτική των μεσο - μακροπρόθεσμων προοπτικών - αλλαγών, να θυσιάσει (ή υπό προϋποθέσεις να διαχειριστεί επιτυχώς) το πρόσκαιρο και το άμεσα επικερδές για το μακροπρόθεσμο και μονιμότερα αποδίδων.

Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και η νεωτεριστική ικανότητα βασίζονται στην γνώση και την εκμετάλλευση της πληροφορίας και περιλαμβάνουν "την ποιότητα και προσιτότητα της εργασίας (απαιτώντας εκπαίδευση και άσκηση σχεδιασμών ικανών να προωθήσουν και να προβλέψουν νέες δεξιότητες και προμήθεια για τις νέες τεχνολογίες), ποιότητα ζωής, προσωπικούς παράγοντες και την ποιότητα των μεταφορών, πληροφορίας τεχνολογικής και υποδομής επικοινωνιών... επένδυση R&D στα πανεπιστήμια, εφαρμοσμένη έρευνα και επιχειρήσεις μαζί με τους μηχανισμούς που φέρνουν την έρευνα στην αγορά της ιδιαίτερης χώρας ή περιφέρειας, την θεμελιώδη σπουδαιότητα

των πολιτικών των σχεδιασμένων για την πλευρά της προσφοράς έτσι ώστε να αναπτύξουν τις φυσικές και τις ανθρώπινες πηγές" (YOUNG κ.α. ο.π. σ. 672, 673.). Εδώ θα προσθέσουμε και την σπουδαιότητα που έχει η εκπαίδευση, η παραγωγή και η στρατολόγηση των επιχειρηματικών στελεχών διεύθυνσης από την περιφερειακή αγορά εργασίας, αλλά και τον εμπλουτισμό και βελτίωση της επιχειρηματικότητας στο σύνολο της περιφέρειας. Τούτο επιτυγχάνεται με την συνδυασμένη πράξη του δημοσίου τομέα που σε πολλές περιπτώσεις βοηθάται και από την εγκατάσταση των πολυεθνικών κλάδων στην επικράτεια.

Το γενικό συμπέρασμα είναι πως δεν υπάρχει εύκολος δρόμος να δημιουργηθούν δυναμικά αναπτυξιακά αποτελέσματα και συγκριτικά πλεονεκτήματα και αυτό είτε ο πολιτικός - αποφασιστικός τομέας προσπαθεί να εκμεταλλευτεί και να επιλέξει τις πολυεθνικές είτε τις εγχώριες επιχειρήσεις ως όχημα πρωταρχικής αξίας. Πάντως η προειδοποίηση είναι εξέχουσα : "Σε έναν κόσμο που η μετακίνηση του κεφαλαίου είναι οικουμενική, δεν υφίσταται δικαίωμα εκλογής αλλά η επιδίωξη είναι να περιλάβεις με γρήγορες αποφάσεις τις ΜΝΕς ως συστατικά, αν όχι ως πυρήνα, του αναπτυξιακού σχεδιασμού, με προσγειωμένες όμως απαιτήσεις σχετικά με την συμβολή τους" (YOUNG, S. ο. π, σ. 673).

Τα παραπάνω λαμβάνουν μεγαλύτερη αξία αν αναλογιστούμε τους κινδύνους νέων πολώσεων που μπορούν να εμφανιστούν μετά τις απελευθερώσεις των διεθνών αγορών. Η ήδη υφιστάμενη δομή (παραγωγική, τεχνική, υποδομής, ελέγχου της οικονομίας) αποτελεί ένα ιστορικό προηγούμενο που έχει δημιουργήσει όρους

συγκριτικών πλεονεκτημάτων υψηλής αποδοτικότητας για τις ανεπτυγμένες χώρες και ελκτικότητας υψηλών προδιαγραφών επενδύσεων με προφανείς τάσεις μετακίνησης εισοδήματος. Τοιουτοτρόπως, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες εισέρχονται με ασυγκρίτως λιγότερα πλεονεκτήματα στο νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Τούτο αφεαυτού απαιτεί δραστικές παρεμβάσεις εάν στόχος είναι η κατά το δυνατόν βελτίωση της παγκόσμιας κατανομής συντελεστών και εισοδημάτων. Οι ανισοτιμίες του παρελθόντος έχουν λειτουργήσει ανακατανομητικά - ευνοϊκά προς τις ανεπτυγμένες χώρες. Μια διεθνής απελευθέρωση της αγοράς που ομιλεί για "την αποκατάσταση της διεθνούς λειτουργίας του συστήματος τιμών" είναι από την αφετηρία της μονομερούς και ευνοιοκρατικής. "Τα ζάρια είναι και πάλι κάλπικα" (ΜΑΡΞ. Κ. ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. τ. Ι. σ. 663). Χωρίς δραστικές παρεμβάσεις η μεταφορά κεφαλαίων και κυρίως τεχνολογίας δεν θα είναι η προσδοκώμενη. Οι συγκεντρώσεις του κεφαλαίου και της τεχνολογίας θα οδηγήσουν πιθανότατα σε μια νέα παγκόσμια άνιση ανταλλαγή, με τα κέντρα έρευνας, τεχνολογίας, υψηλής προστιθέμενης αξίας παραγωγής, να χωροθετούνται στις ανεπτυγμένες χώρες και το σχήμα μιας ιεραρχικής διάρθρωσης να αναπαράγεται σε υψηλότερο επίπεδο.

Η ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Βασικοί δομικοί παράγοντες βρίσκονται σε εξέλιξη συνεχή. Η επιχειρηματική ανασυγκρότηση (επαναδόμηση) και επένδυση βασισμένες στις νέες τεχνολογίες και την κομπιουτεροποίηση έχει εκκινάξει στα ύψη την αύξηση της παραγωγικότητας. Επί παραδείγματι, η ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας στην Αμερική στον μη αγροτικό τομέα έχει να παρουσιάσει μια επίδοση 20/ο και έτος τα πέντε τελευταία χρόνια ("The Economist" 1995, vol. 335, p 34).

Η άνιση διανομή των παραγωγικών αποτελεσμάτων όμως χειροτέρευσε καθώς οι αυξήσεις των μισθών δεν ακολούθησαν την ίδια πορεία και δεν αυξήθηκαν στον ίδιο βαθμό. Ως κυριότερες αιτίες εμφανίζονται η αποδυνάμωση των εργατικών ενώσεων, ο οξύτατος διεθνής ανταγωνισμός και οι αυξανόμενοι φόβοι για την εξασφάλιση της θέσης εργασίας. "Στις περισσότερες βιομηχανικές χώρες σπανίως οι μισθοί ακολούθησαν την αύξηση του πληθωρισμού" ("The Economist, ο. π.). Και αυτό είναι καταφανώς άδικο με όμοια σιπική και να το εξετάσουμε. Όταν οι καιροί είναι των "ισχνών αγελάδων" για τα κέρδη, η πλευρά αυτή έχει μια ευλογοφανή δικαιολογία για την συγκράτηση των μισθών. Η νεοκλασική αιτιολογία είναι ότι μικρότεροι μισθοί στο παρόν, εξασφαλίζουν αυξημένη επένδυση στο μέλλον, την διάχυση μιας γενικότερης ευημερίας, την αύξηση της απασχόλησης και των μισθών. Ακόμη περισσότερο, με έναν αυξημένο μισθό ο εργαζόμενος ίσως εργαστεί λιγότερες ώρες εφόσον μπορεί να διατηρήσει το ίδιο επίπεδο διαβίωσης. Όμως η επιμονή σ' αυτή

την άνιση διανομή μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας διαψεύδει τις προβλέψεις. Μεταχειριζόμενοι τα επιχειρήματα των οικονομολόγων της προσφοράς, που εστίασαν την προσοχή τους στα κίνητρα που δημιουργούνται με την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, μέσω της μείωσης των φόρων, θα παρατηρήσουμε ότι προκύπτουν δύο θετικά στοιχεία : το πρώτο είναι ότι ο εργαζόμενος θα εργαστεί περισσότερο μετά την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματός του. Το δεύτερο, ότι εμφανίζεται μια αναμφισβήτητη αύξηση της προσφοράς εργασίας - και εκείνοι που δεν εργάζονταν, μετά την αύξηση των μισθών εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό. (βλέπε R. DORNBUSH - S. FISHER, 1994, σ. 738). Προς συνηγορία επίσης αυτής της διάψευσης έρχεται και το προφανές εμπειρικό γεγονός ότι επιχειρήσεις στην Αμερική που διένειμαν μέρος των κερδών στους εργαζόμενους πέτυχαν καλύτερα παραγωγικά αποτελέσματα : αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, κίνητρο για περισσότερη εργασία, σύνδεση του εργαζόμενου με την επιχείρηση (στενότερη σχέση και προσοχή στην εργασία), μεγαλύτερη πειθαρχία στην παραγωγή και ελάττωση του φαινομένου αποφυγής της εργασίας (The Economist, ο. π.).

προς μια νέα σκοποθετική των εργατικών ενώσεων : η επιτυχέστερη συμμετοχή στην διανομή.

Οι εργατικές ενώσεις (ε ε) σε πολλές περιπτώσεις ενοχοποιούνται, σύμφωνα με την νεοκλασική ορθοδοξία, για την επιβολή αξιολημείων οικονομικών επιβαρύνσεων ή τουλάχιστον περιορισμών της οικονομικής αποτελεσματικότητας της συνολικής οικονομίας ή των επιμέρους επιχειρήσεων. Εάν ο

νόμος τους δίδει υπερβολική δύναμη, μπορούν να δράουν σαν μονοπώλια, ενισχύοντας τις αμοιβές των μελών τους σε βάρος του καταναλωτή, του μετόχου και του μη συνδικαλισμένου εργαζόμενου. Ακόρη χειρότερα, σε καιρούς επιτάχυνσης της οικονομίας οι ε.ε. μπορούν να συντελέσουν στη συγκράτηση της δυναμικής ανάπτυξης. Επίσης τα λόρμια των εργατικών ενώσεων αντιστέκονται στην απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου.

Τα παραπάνω δεν είναι πάντα προφανή, πολύ περισσότερο χρήζουν εμπειρικών αποδείξεων τις οποίες η πραγματικότητα αρνείται, συχνά πεισμώνως, να εισφέρει. Πίσω απ'όλα μάλλον κρύβονται οι ανησυχίες για τα βάρη της ανασυγκρότησης που πρέπει να σηκώσει η πλευρά της εργασίας όταν προεξάρχουσα θέση καταλαμβάνει η ανασυγκρότηση του κεφαλαίου και η εξασφάλιση της απρόσκοπτης κερδοφορίας. Εντός του νεοκλασικού πλαισίου όμως τέτοια προβλήματα - διαστροφής των "υγιών" κανόνων της οικονομικής δραστηριότητας και της ανασχετικής δράσης της οργανωμένης εργασίας - τουλάχιστον για τις Ανεπτυγμένες Χώρες, θα έπρεπε να έχουν λυθεί, καθώς τα εμπειρικά στοιχεία δείχνουν ότι τα μέλη των ε.ε. μειώνονται σταθερά τα τελευταία χρόνια. Επί παραδείγματι, ποσοστό μικρότερο του 11ο/ο των απασχολούμενων στον αμερικάνικο ιδιωτικό τομέα είναι συνδικαλισμένοι, αλλά τα πράγματα δεν είναι καλύτερα για χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, η Αυστραλία ή η Ιαπωνία που για την δεκαετία του 1980 ο ρυθμός του συνδικαλιζεσθαι βαίνει μειούμενος. Ας ανατρέξουμε σε μερικές βασικές αιτίες του φαινομένου.

"Σε άρθρο του για το "World Policy Journal" ο J. Pontousson, του πανεπιστημίου του Cornell δείχνει ότι η ένταση του

συνδικαλισμού - η οποία υπολογίζεται με το ποσοστό των συνδικαλισμένων εργατών που ανήκει σε μία ένωση - συνάπτεται στενά με το μέγεθος του εργοστασίου. --Είναι ευκολο και λιγότερο δαπανηρό, να οργανωθεί ένας αριθμός από 1000 εργαζόμενους στο ίδιο εργοστάσιο, από τον ίδιο αριθμό που επιμερίζεται σε 10 εργοστάσια 100 εργαζομένων το καθένα. Και καθώς το μέγεθος των εργοστασίων στις OECD χώρες έχει μειωθεί, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός της πτώσεως του ρυθμού και του απόλυτου αριθμού των συνδικαλισμένων.

- Σε όλες τις OECD χώρες ο τομέας των υπηρεσιών συγκεντρώνει όλο και μεγαλύτερο μέρος της απασχόλησης και με εξαίρεση τον δημόσιο τομέα οι ε ε έχουν αποτύχει στον εν λόγω τομέα. "Οι ε ε είναι δυνατές στους εργαζόμενους στα ορυχεία. Εδώ βρίσκεσαι σε μια δύσκολη κατάσταση μαζί με άλλους και αυτό ενισχύει την στερεότητα ενός δεσμού αναφέρει ο R. Freeman (οικονομολόγος της εργασίας στο πανεπιστήμιο του Harvard). Είναι κάπως διαφορετικά εάν είσαι υπάλληλος σε ένα supermarket".

- Οι ε ε ιστορικά επιδεικνύουν μεγαλύτερη επιτυχία σε κεντρικώς σχεδιασμένα συστήματα αμοιβών. Και καθώς αυτά αποσυντίθενται οι ε ε χάνουν σε επιρροή, επειδή έχουν μικρότερο αποφασιστικό αποτέλεσμα στο εισόδημα των εργαζομένων. Σουηδία, Αυστραλία, Γαλλία, Ιταλία και Νέα Ζηλανδία, όλες έχουν επανεξετάσει και απομακρυνθεί από τα κεντροποιημένα συστήματα με μοναδική εξαίρεση την Γερμανία.

- Η σοβαρή αύξηση της εργασίας στο σπίτι καθώς και η απροθυμία των νέων να ακολουθήσουν τα πρότυπα της

περασμένης γενιάς αφού δεν φαίνεται να συμφωνούν με την σταθερότητα του μισθού και την αποτελεσματικότητα των συλλογικών προσπαθειών" (The Economist vol.336. 1995. p. 60).

Και όμως, παρά την αποδυνάμωση των συνδικάτων η ερμηνεύουσα ανεργία φαίνεται να ειρωνεύεται τις απόψεις περί της ανασταλτικής επίδρασης των ε.ε στην μεγέθυνση της οικονομίας. Τα δυσμενή διανεμητικά αποτελέσματα επιβαρύνουν τον τομέα της εργασίας ακόμη περισσότερο.

Μια άλλη οπτική της συλλογικής δράσης της εργασίας είναι αναγκαίο να παραταχθεί. Ακόμη και ακραιφνείς υποστηρικτές των αρνητικών επιδράσεων της οργάνωσης της εργασίας αναγνωρίζουν εμμέσως ότι τα προβλήματα της ανάπτυξης και της παραγωγής δεν βρίσκονται εδώ. Στον σύγχρονο κόσμο με την σφραγίδα των δραματικών αλλαγών, η θέση που επιφυλλάσσεται στις ε.ε είναι σημαντική. Έχουν παρέλθει 40 χρόνια από την περίφημη ρήση του Φραγκλίνου Ρούσβελτ ότι οι ελεύθερες και ανεξάρτητες ε.ε ήταν τα χαρακτηριστικά ενός δημοκρατικού και σύγχρονου έθνους. Η θεμελιώδης ουσία αυτής της ιδέας παραμένει αναλλοίωτη. Πράγματι η World Bank, που δύσκολα θα την αναγνώριζε κάποιος ως τον ενθουσιώδη υποστηρικτή των ε.ε, στην ετήσια έκδοση του World Development Report, που επικεντρώνει στις αρχές της εργασίας παραδέχεται ότι "οι ελεύθερες ενώσεις εργαζομένων, είναι ο ακρογωνιαίος λίθος κάθε αποτελεσματικού συστήματος βιομηχανικών σχέσεων" (The Economist ο. π. σ. 14).

"Το ότι οι εργαζόμενοι έχουν ένα δίκαιο να οργανώνονται δεν επισύρει ιδιαίτερες φιλονικίες. Αυτό που είναι λιγότερο αποδεκτό

είναι το ότι πραγματοποιώντας το συχνά μπορούν να βοηθήσουν και την ιδιαίτερη επιχείρηση και την ευρύτερη οικονομία να λειτουργήσουν καλά. Δίδοντας στους εργαζόμενους συλλογική φωνή, οι ε.ε. δεν αναβάζουν μόνο τους μισθούς. Μπορούν το ίδιο καλά να βελτιώσουν την παραγωγικότητα και την αποτελεσματικότητα ενός εργοστασίου ή μιας οικονομίας. Αυτό το κάνουν με την χρήση μιας διαδικασίας διαμετρικής, βοηθώντας να μειωθεί η αδράνεια του προσωπικού και προωθώντας την σταθερότητα του προσωπικού. Μπορούν να αποτελέσουν έναν αποτελεσματικό μηχανισμό δια του οποίου οι επιχειρηματίες μπορούν να συναντήσουν τους εργαζόμενους και μπορούν να βοηθήσουν στην οργάνωση της εκπαίδευσης τόσο απαραίτητης στις δεξιότητες των εργαζομένων" (ο.π. σ 14). Για τις αναπτυσσόμενες χώρες μια τέτοια ευεργεσία δεν χρειάζεται επιχειρηματολογία.

Παραδόξως, τα ελεύθερα συνδικάτα μπορούν επίσης να περιορίσουν τις προσπάθειες της κυβέρνησης να αναμιχθεί ανεπιτυχώς στην αγορά εργασίας : "είναι προφανές ότι σε χώρες όπου τα συνδικάτα είναι καταπιεσμένα, η κυβέρνηση τείνει να αναρριγνύεται περισσότερο με σκοπό να κερδίσει την υποστήριξη των εργαζομένων. Πολλές φτωχές χώρες χωρίς ελεύθερες εργατικές ενώσεις είναι ανάπηρες εξαιτίας των πολύ χαμηλών μισθών και τους συνακόλουθους περιορισμούς στην επιτάχυνση της οικονομίας. Κυρίως τα συνδικάτα έχουν επίσης τον ρόλο της προωθήσεως της ισότητας. Μπορούν να αγωνιστούν εναντίον των διακρίσεων και της αυθαίρετης διαφοροποίησης των αμοιβών μεταξύ των ατόμων διαφορετικού φύλου ή καταγωγής, ελαστικοποιώντας τις εξάρσεις των απεριόριστων εργατικών απαιτήσεων" (ο. π. σ 14).

Το σκηνικό της εργασίας πρέπει να συμπληρωθεί και με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα. Από το 1950 και έπειτα η απασχόληση στο δ. τομέα έχει αυξηθεί και απόλυτα και ποσοστιαία και σε πολλές χώρες, με ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις η εργασία αυτού του τύπου απολάμβανε - τουλάχιστον μέχρι την δεκαετία του '70 - υψηλότερους μισθούς από τον ιδιωτικό τομέα, για την ίδια εκπαίδευση και εμπειρία. Αυτή η σχέση αρχίζει βέβαια να διαβρώνεται μετά το 1980.

Η ζήτηση για εργασία από το δ. τομέα εξάγεται από την ζήτηση για δημόσια αγαθά και υπηρεσίες. Όταν ο δ. τομέας απασχολεί εργαζόμενους απορροφά ή εξαντλεί οικονομικές πηγές. Ακριβέστερα, η απασχόληση στο δημόσιο τομέα προκαλεί μια ευθεία μεταβολή, πολλές φορές αναπόδραστη, επί των παραγωγικών ικανοτήτων της σύνολης οικονομίας. Και τούτο καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις το πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η απασχόληση είναι δεσμευτικό - αποκλειστικό και αυτοί οι εργαζόμενοι δεν είναι διαθέσιμοι για την παραγωγή άλλων αγαθών ή υπηρεσιών. Υποτίθεται ότι η κοινωνία αξιολογεί υψηλότερα τα αγαθά ή τις υπηρεσίες, τα προσφερόμενα από το δ. τομέα, από τις εναλλακτικές χρήσεις αυτών των πηγών της οικονομικής δυναμικής.

Ο δ. τομέας διαφέρει από τον ιδιωτικό σε μια σημαντική πλευρά. Στο επιφυλλασσόμενο πεδίο του προσφέρει μονοπωλιακές υπηρεσίες. Ως αποτέλεσμα, η ζήτηση για δημόσια αγαθά και υπηρεσίες είναι σχεδόν ανελαστική. Οι καταναλωτές εν τωιαύτη περιπτώσει δεν τυγχάνουν του ευεργετήματος της υποκατάστασης των αγαθών και της επιλογής όπως συμβαίνει στον ιδιωτικό. Εξαγόμενο αυτής της ανελαστικότητας είναι και η

ανελαστικότητα στη ζήτηση του δηmosίου για εργασία και αυτό προσφέρει στις εε που δραστηριοποιούνται στο δηmosίο μεγαλύτερη δύναμη διαπραγμάτευσης κατά συνέπεια, διανεμητικά αποτελέσματα που για κάποιους συνιστούν σοβαρή στρέβλωση της αποτελεσματικότητας - προσαρμοστικότητας της οικονομίας. Η ικανότητα μιας τέτοιας διαπραγματευτικής δύναμης των εν λόγω εε, περιορίζεται από τα εξής πεδία :

- Το δηmosίο - κυβέρνηση αντιμετωπίζει φόρους και δημοσιονομικούς περιορισμούς που λειτουργούν ως δεσμευτικοί όροι - μηχανισμοί ίδιοι ή ανάλογοι του ιδιωτικού τομέα. Δεδομένου του προϋπολογισμού κάθε αύξηση στους μισθούς θα απαιτήσει μια μείωση στην απασχόληση.

- Σε ομοσπονδιακά οργανωμένα κράτη, οι πολίτες μπορούν να μετακινηθούν σε πόλεις που τους παρέχουν μια προτιμότερη δέσμη δ. αγαθών και υπηρεσιών και έτσι να σχετικοποιήσουν την εξάρτησή τους από τα τοπικά δ. αγαθά.

- Εργαζόμενοι σε τομείς όπως ο στρατός και η αστυνομία δε μπορούν να απεργήσουν.

- Οι απεργίες στο δηmosίο πολλές φορές δεν εμποδίζουν τα έσοδα του δηmosίου, αντιθέτως με τον ιδιωτικό. Κατά τούτο η κυβέρνηση μπορεί να αντισταθεί περισσότερο στις απαιτήσεις αυξήσεως των μισθών. Τα παραπάνω εν συντομία αναφέρει σε δοκίμιό του ο R.B.FREEMAN ("Unionism Comes to the Public Sector", "Jutnal of Economic Literature " March 1986. p.p 41-86. Από το "Contemporary Labor Economics" σ. 351) και συνεχίζει, αναφέροντας περίπου ότι η ιδιαιτερότητα των εε του δ. τομέα δεν έγκειται στις διαφορές ανάμεσα στις ελαστικότητες ζήτησης εργασίας του δηmosίου και του ιδιωτικού. Αυτή μάλλον εξέρχεται
- συμπεραίνεται από την πολιτική φύση της συλλογικής

διαπραγματεύσεως στον δ. τομέα. Οι εε του δημοσίου μεταχειρίζονται την πολιτική τους δύναμη για να αυξήσουν τη ζήτηση για δημόσια αγαθά το ίδιο καλά όπως κατευθύνουν την διαπραγματευτική τους δύναμη για να επιτύχουν υψηλότερους μισθούς. Επίσης οι εε του δημοσίου δίδουν έμφαση στην απασχόληση, επειδή πρόσθετοι απασχολούμενοι αυξάνουν την πολιτική δύναμη των εε. Τελικώς οι εε του δ. τομέα λειτουργούν σε ένα πολύπλευρο διαπραγματευτικό περιβάλλον και είναι ελκυστικές όχι μόνο στους εκπροσώπους που ενδιατρέβουν στις τράπεζες των διαπραγματεύσεων αλλά και στους εκλεγμένους γραφειοκράτες και στις ομάδες πολιτών. Συμπερασματικά, οι διαφορές στην διαπραγματευτική δύναμη των εε μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα δεν διαφέρει πραγματικά.

Εντός του μεταβαλλόμενου διεθνούς περιβάλλοντος, της αναδιάταξης της κρατικής εξουσίας, της εκχωρήσεως σε υπερεθνικούς οργανισμούς αρμοδιοτήτων του κράτους και της αυξανόμενης συνθετοποίησης της διεθνούς κοινωνίας, οι εε που δραστηριοποιούνται στο δ. τομέα υποχρεούνται εκ των πραγμάτων σε αντίστοιχες αλλαγές για την προσαρμογή της δυναμικής τους. Η προσαρμογή στις νέες συνθήκες είναι απαραίτητος όρος για την ανασύνταξη και εξορθολογισμό της διαπραγματευτικής τους δύναμης και επιρροής - στοιχείο σημαντικό στη νέα ετυμολογία της διανομής του εισοδήματος που ενσωματώνει διαδοχικά στη δομή της τις νέες διεθνείς πτυχές.

Συνολικά η εργασία αν θέλει να εισέλθει πιο δυναμικά στον τομέα της διανομής, της οποίας η φύση διαποτίζεται από νέα καθοριστικά στοιχεία, υποχρεούται επίσης σε μεταβολές και μετατροπές της συγκρότησης και της οργάνωσής της. Πρέπει να θεωρήσει στην οπτική των νέων πεδίων και αλλαγών στην

διαλεκτική σχέση εθνικού - περιφερειακού - υπερεθνικού και να μεταβάλει τους ορίζοντές της, προσφέροντάς τους την ικανότητα και την προβλεπτικότητα να περικλείουν και τους διεθνείς - οικουμενικούς μετασχηματισμούς. Ένας οδηγός δράσης τον οποίο αφήσαμε να διαφανεί παραπάνω είναι ότι πολύ "κοινωνικό" χωρίς επαρκές "οικονομικό" μπορεί να οδηγήσει σε χρεωκοπία και στο τέλος της αναπτυξιακής πορείας, ενώ από την άλλη, πολύ "οικονομικό" χωρίς επαρκές "κοινωνικό" οδηγεί σε έλλειψη κοινωνικού ενδιαφέροντος και επίσης σε παύση της ανάπτυξης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Στην πορεία της ανάλυσής μας, διαπιστώσαμε ότι στη διανομή και την ανάπτυξη, πέραν των δύο συντελεστών κεφαλαίου και εργασίας **επλέκονται** - μέσω πολυσχιδών και πολύπλοκων σχέσεων: - Το κράτος, η κυβέρνηση και οι αποφάσεις τους. - Τα υπερεθνικά μορφώματα διαφόρων τύπων. - Η περιφέρεια και το οργανωτικό της σχήμα εντός της κρατικής δικαιοδοσίας. - Μη κυβερνητικοί οργανισμοί εθνικού, περιφερειακού ή υπερεθνικού χαρακτήρος.

Επίσης στη διανομή και την ανάπτυξη **επιδρούν**: - Οι αποφάσεις των διεθνών οργανισμών και του εθνικού κράτους. - Οι διεθνείς συμφωνίες όχι μόνο οικονομικού τύπου. - Οι αποφάσεις των πολυεθνικών και διεθνικών επιχειρήσεων. - Οι αποφάσεις των διεθνών ινστιτούτων και οργανισμών.

Τα αποτελέσματα των παραπάνω τα ανιχνεύουμε στο προσωπικό, περιφερειακό, διεθνικό ή παγκόσμιο εισοδηματικό επίπεδο και αντανακλούν τις όψεις μιας ταχέως μεταβαλλόμενης οικουμένης που αναδύεται ως υποκείμενο των νέων σχέσεων. Για τον "πολίτη του κόσμου" οι αποφάσεις στο μικροεπίπεδο, επηρεάζονται πλέον αμεσότερα από τη διεθνή κοινωνία και τα υποκείμενά της.

Αλλά πού βαδίζει ο κόσμος και πώς μεταβάλλεται το φιλικό και οικείο περιβάλλον του κράτους; Θα υπάρξει στο μέλλον ως εγγυητής μιας πολιτικής πρόνοιας και αναπτυξιακής υποδομής όπως το γνωρίσαμε ή θα εξαφανιστεί στην αμετάκλητη πορεία της ιστορίας; Ας συνενώσουμε τα στοιχεία που εξέρχονται άμεσα

ή έμμεσα από το συνολικό προβληματισμό αυτής εδώ της εργασίας.

Εργαζόμαστε σε ένα περιβάλλον λιγότερο συμβατικό και γνωστό από αυτό του κράτους. Ακόμη περισσότερο, αναφερόμαστε σε ένα πλαίσιο ανασυνοψισματικότητας της εθνικής δημοσιονομικής διαχείρισης και των αναδιανεμητικών πολιτικών που τις συνδέσαμε είτε με τις κεϋνσιανές είτε με τις μονεταριστικές εθνικές στρατηγικές.

Σκοπός μας ήταν να δείξουμε ότι δεν είναι επαρκής από την πλευρά της ανάπτυξης και της διανομής του εισοδήματος, η απλή διαμεσολάβηση του κράτους έτσι όπως το τελευταίο έχει εξελιχθεί, και στο περιβάλλον που δραστηριοποιείται στις μέρες μας. "Από διάφορες πλευρές, η διαμεσολάβηση της κυβέρνησης είναι ουσιώδης για την ανάπτυξη. Τότε ποιοί είναι οι όροι κάτω από τους οποίους η διαμεσολάβηση μπορεί να βοηθήσει αντί να εμποδίσει; Η οικονομική θεωρία και η πρακτική εμπειρία δείχνουν ότι η διαμεσολάβηση μπορεί να βοηθήσει αρκεί να είναι φιλική προς την αγορά (WORLD DEVELOPMENT REPORT, 1991 σ. 5). Αυτό όμως μπορεί να αποβεί ένα καλό άλλοθι για τον ανεπτυγμένο κόσμο γιατί αγνοεί τις ανάγκες για συντονισμένες δράσεις και συνέργεια στα διαφορετικά επίπεδα της ολοκλήρωσης σε οικουμενική κλίμακα. Ας κάνουμε όμως μια στάση εδώ, για να συμπυκνώσουμε τα στοιχεία που συνέχονται με την προηγηθήσα παραδοχή, τα οποία είναι διάσπαρτα στο σώμα όλων των κεφαλαίων που περιλαμβάνει η εργασία μας.

Μια αρχική διαπίστωση είναι ότι το κράτος έχει αλλάξει ή μετασχηματίζεται ραγδαία - αποδυναμώνεται παραχωρώντας αρμοδιότητες - κυρίως στον τομέα της εθνικής μακροοικονομικής διαχείρισης, από την σκοπιά της απόλυτης εξουσίας λήψης και

εκτέλεσης αποφάσεων. Παρόλα αυτά, παραμένει ένας βασικός θεσμός για την μετάβαση στα άλλα επίπεδα ρύθμισης που ξεπερνούν το κράτος. Η παραμένουσα αξία του μπορεί να εξαχθεί από τα παρακάτω:

α) Η διεθνής οικονομία δεν αντιστοιχεί σε ένα αυτοκυβερνώμενο σύστημα υπερ-κρατικής ή μετα-κρατικής οικουμενικής ολοκλήρωσης.

β) Το εθνικό κράτος (διαπερατό πλέον και τρωτό από τις ροές των διεθνών αγορών και της νέας οικονομικής διαδικασίας ολοκλήρωσης) παραμένει ο μεσολαβητικός κρίκος ανάμεσα στο υπερεθνικό και την περιφέρεια της επικράτειάς του (τα δύο νέα υποκείμενα που εισέρχονται με τις νέες αυξημένες αξιώσεις στο διεθνές στερέωμα). Λειτουργεί λοιπόν, ως συστατικό μιας υπερεθνικής πολιτικής και είναι αυτό το ίδιο που εκόν άκον προετοιμάζει την άρνησή του.

γ) Ενώ ο αποκλειστικός έλεγχος του κράτους στην επικράτειά του ελαττώνεται, από τις διεθνείς αγορές και από τα σιωπηλά δίκτυα επικοινωνίας, κρατά για τον εαυτό του το δικαίωμα ρύθμισης σχέσεων που άπτονται της απασχόλησης - είδαμε ότι η εργασία δεν μετακινείται με την ίδια ευκολία που χαρακτηρίζει το κεφάλαιο και τα αγαθά - σημαντικών μακροοικονομικών αρμοδιοτήτων, και είναι σε θέση να προμηθεύει την κοινωνία με δημόσια αγαθά και υπηρεσίες παρά την μειωμένη αυτονομία του.

Κατά συνέπεια, η εμπλοκή του στη διανομή του εισοδήματος δεν παύει. Το κράτος γίνεται τμήμα ενός πολυσύνθετου δικτύου σχέσεων ανάμεσα στο διεθνές - υπερεθνικό - εθνικό και την εσωτερική περιφέρεια. Το εν λόγω δίκτυο σχέσεων ακολουθείται από το ερώτημα πόσο καλά δομημένο είναι και σε ποιούς τομείς κυρίως, εκτός του κεφαλαίου, μπορεί να προσφέρει τη φροντίδα

του. "Το οικουμενικό σύστημα κυβερνάται από τη λογική της ανταγωνιστικής αγοράς και η δημόσια πολιτική (που αφορμάται απο αυτό) θα είναι στην καλύτερη περίπτωση δεύτερη προτεραιότητα, καθώς κανένας κυβερνητικός ή άλλος μεσολαβητής δε μπορεί να επιτύχει την κλίμακα των παγκοσμίων δυνάμεων της αγοράς" (HIRST,P - THOMSON, G. 1995, σ. 423).

Από την άλλη μεριά, η πληροφορία παίζει έναν από τους σπουδαιότερους ρόλους και συνεχίζει να συγκεντρώνεται στα χέρια των ανεπτυγμένων. Μπορεί, μέσω της απόλυτης και αδιαμφισβήτητης κυριαρχίας της ελεύθερης αγοράς, να περάσουμε στην κατάσταση κατά την οποία η διάχυση προς τα κάτω - σε παγκόσμιο επίπεδο - να μην επιτυγχάνεται.

Ας δούμε όμως και μερικά ακόμη στοιχεία που συνθέτουν το ρευστό διεθνές στερέωμα.

Το παγκόσμιο εισόδημα με βάση όσα παραθέσαμε είναι αυτονόητο ότι έχει λιγότερες πιθανότητες να κατανεμηθεί ορθότερα μέσω ενός συστήματος διεθνών σχέσεων που βρίσκεται υπό διαμόρφωση, δεν μπορεί να αυτονομηθεί και δεν περιλαμβάνει μηχανισμούς - πέραν αυτού της αγοράς - διάχυσης των οικονομικών αποτελεσμάτων.

Το παγκόσμιο εισόδημα δεν μπορεί να διανεμηθεί δίκην εισοδηματικών ενισχύσεων μεταβιβαστικής φύσης προς τους λιγότερο ανεπτυγμένους: α) Πρέπει να κατευθυνθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργήσει κατάλληλες και αποδοτικές υποδομές για την πραγματική ευεργεσία των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, και την επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο. β) Ο κόσμος μας χρειάζεται ουσιαστική αναμόρφωση των υπερεθνικών κέντρων αποφάσεων, νέες νομιμοποιητικές διαδικασίες. γ) Έλεγχος και ρυθμιστικό πλαίσιο δράσης των

πολυεθνικών και διεθνικών επιχειρήσεων στο σύνθετο πλαίσιο εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων που προσφέρει η μετακίνηση του κεφαλαίου. Και τούτο μπορεί να είναι περισσότερο κατορθωτό, απ'ότι αρχικά φαντάζει με την συνδρομή της αμοιβαιότητας των σχέσεων: " Οι εταιρείες μπορεί να θέλουν το ελεύθερο εμπόριο και τις περιφέρειες με κοινά εμπορικά σταθερότητα, αλλά μπορούν να τα έχουν μόνο εφόσον τα κράτη (και οι υπερεθνικοί οργανισμοί) δουλεύουν μαζί στο να επιτύχουν κοινές διεθνείς ρυθμίσεις" (ο. π. σ. 426). Αυτό γιατί ένα σταθερό περιβάλλον σχέσεων είναι μια οίγουριά για τις επενδύσεις. δ) Ο πιο δυναμικός ρόλος της εσωτερικής περιφέρειας ή της πόλης θα προκύψει από την επιτυχή διαχείριση και την προετοιμασία της από το εθνικό κράτος, να γίνει δέκτης της αποκέντρωσης και να μην αναπαράγει τις αγκυλώσεις του κράτους στο επίπεδό της.

Η νεοκλασική ορθοδοξία (δέσμοι των οποίων είναι τόσο η World Bank όσο και το IMF επί παραδείγματι) είναι ένα από τα γονίδια στην αναπαραγωγή του κόσμου τούτου που εν εκτάσει περιγράψαμε. Δεν είναι το άπαν (δες πχ SINHA, R. 1995). Ο κόσμος καλείται να ορθωθεί πάνω από την "υποφανή" αποτελεσματικότητα της ορθολογικής κατανομής των πηγών και των εισοδημάτων που προσφέρει το αναλυτικό πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας. Να αρνηθεί την δεδομένη "αδιαμφισβήτητη τάξη", που λειτουργεί έτσι ώστε να αγνοεί την αναλυτική φροντίδα για τις ιστορικές καταβολές κάθε περίπτωσης - υποκειμένου του διεθνούς συστήματος σχέσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, Α. (1984). ΕΝΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ. ELECTRA PRESS.
- ADELMAN, I. (1961). *THEORIES OF ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT*.
- ADELMAN, I - ROBINSON, S (1989). INCOME DISTRIBUTION AND DEVELOPMENT. *HANDBOOK OF DEVELOPMENT ECONOMICS II*.
- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε. (1994). ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980 ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ. *ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*. ΘΕΜΕΛΙΟ. σ. 347-383.
- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε. - ΚΑΥΚΑΛΑΣ, Γ.(1985). *Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ*. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ.
- ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε. (1995). *ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε.* ΘΕΜΕΛΙΟ.
- ΒΑΙΤΣΟΣ, Κ. - ΜΗΤΣΟΣ, Α. επιμ. (1982). *ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ*. ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ.
- BALL, R. - RAUSSER, G. (1995). GOVERNANCE STRUCTURES AND THE DURABILITY OF ECONOMIC REFORMS: EVIDENCE FROM INFLATION STABILISATIONS. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.6 PP 897-912.
- BAUM, S. (1992). POVERTY, INEQUALITY AND THE ROLE OF GOVERNMENT: WHAT WOULD ADAM SMITH SAY? *EASTERN ECONOMIC JOURNAL*. 18.2 PP 143-156
- BEG, I. - MAYES, D. (1993). COHESION IN THE EUROPEAN COMMUNITY: A KEY IMPERATIVE FOR THE 1990s?. *REGIONAL SCIENCE AND URBAN ECONOMICS*. 23.3 PP 427-448.
- BERRY, A. Κ.Α.(1983). THE LEVEL OF WORLD INEQUALITY: HOW MUCH CAN WE SAY? *THE REVIEW OF INCOME AND WEALTH*. SEPT. 29 (3). 217-242
- BLANCHARD, O. Κ.Α. (1990). THE SUSTAINABILITY OF FISCAL POLICY: NEW ANSWERS TO AN OLD QUESTION. *OECD ECONOMIC STUDIES*. AUTUMN. 15. 8-36
- "BUSINESS WEEK ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ " ANUAL EDITION 1995.
- BRAUDEL, F. *Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ*. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ. 1992.
- BROFENBRENNER, M. (1971). *INCOME DISTRIBUTION THEORY*. MACMILLAN

- CAINCROSS, A. - PURI, M. (1976). *EMPLOYMENT, INCOME DISTRIBUTION AND DEVELOPMENT STRATEGY: PROBLEMS OF THE DEVELOPING COUNTRIES*. MACMILAN PRESS LTD.
- CARTER, B. (1992). A GROWING DIVIDE: MARXIST CLASS ANALYSIS AND THE LABOUR PROCESS. *CAPITAL & CLASS*. 55. PP 33-72
- CHANG, R. (1994). INCOME INEQUALITY AND ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE AND RECENT THEORIES. *ECONOMIC REVIEW*. 79.4 PP 1-10
- CHEN, S. - DATT, G. - RAVALLION, M. (1994). IS POVERTY INCREASING IN THE DEVELOPING WORLD? . *REVIEW OF INCOME AND WEALTH*. 4, DEC. PP 359- 376.
- CLARKE, S. (1990). NEW UTOPIAS FOR OLD: FORDIST DREAMS AND POST FORDIES FANTASIES. *CAPITAL & CLASS*. 42. PP 131-153.
- COHEN, S. (1987). A LABOUR PROCESS TO NOWHERE?. *NEW LEFT REVIEW*.
- DAZNIGER, S. - TAUSSIG, M. (1979). THE INCOME UNIT AND THE ANATOMY OF INCOME DISTRIBUTION. *REVIEW OF INCOME AND WEALTH*. 25 (4). 365-375.
- DORNBUSCH, R. - FISCHER, S. (1994). *MACROECONOMICS*. MCGROW-HILL.
- DREZE, J. - ARROW, K. K. G. (1994). REPORT OF THE IEA COMMITTEE ON A NEW SCHOOL OF ECONOMICS AND ECONOMIC DEVELOPMENT (SEED) IN THE THIRD WORLD. *JOURNAL OF PUBLIC ECONOMICS*. 55, PP 1-18.
- ELSON, D. (1988). MARKET SOSIALISM OR SOSIALIZATION OF THE MARKET? *NEW LEFT REVIEW*. 172.
- EMMERIJ, L. (1994). THE EMPLOYMENT PROBLEM AND THE INTERNATIONAL ECONOMY. *INTERNATIONAL LABOUR REVIEW*. 133.4 PP 449-466.
- περ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. Τ. 1, 2. 1995.
- EUSUFRAI, Z. (1996). OPENESS, ECONOMIC GROWTH ANS DEVELOPMENT: SOME FURTHER RESULTS. *ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE*. 44.2 PP 333-338.
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ: ΟΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ. ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΤΗΤΩΝ. 1994.
- FEIWEL, G. (1985). *ISSUES IN CONTEMPORARY MACROECONOMICS AND DISTRIBUTION*. STATE UNIVERSITY OF NEW YORK, ALBANY.

- FISHLOW, A. (1994). ECONOMIC DEVELOPMENT IN 1990s. *WORLD DEVELOPMENT*. 22.12 PP 1825-1832.
- FLANAGAN, R. (1992). WAGES AND WAGE POLICIES IN MARKET ECONOMIES: LESSONS FOR CENTRAL AND EASTERN EUROPE. *OECD ECONOMIC STUDIES*, SPRING, 18, 106-131
- FREY, B. (1988). EXPLAINING THE GROWTH OF GOVERNMENT. INTERNATIONAL PERSPECTIVES. *EXPLAINING THE GROWTH OF GOVERNMENT*. ELSEVIER SCIENCE PUBLISHERS B. V. PP 21-28.
- GALBRAITH, J. (1994). *THE WORLD ECONOMY SINCE THE WORS*. SINCLAIR-STEVENSON.
- GALBRAITH, J. *OIKONOMIKH EYΦOPIA*. NEA SYNOPA. 1993.
- GLEWWE, P. (1990). HOUSHOLD EQUIVALENCE SCALES AND THE MEASURMENT OF INEQUALITY. *JURNAL OF PUBLIC ECONOMICS*.
- GOEL, R. - RAM, R. (1994). RESEARCH AND DEVELOPMENT EXPENDITURES AND ECONOMIC GROWTH: A CROSS COUNTRY STUDY. *ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE*. 42.2 PP 403-411.
- GORDON, D. (1988). THE GLOBAL ECONOMY: NEW EDIFICE OR CRUMBLING FOUNDATIONS?. *NEW LEFT REVIEW*. 168. PP 24-64.
- GRAHAM, A. - SELDON, A. (1990). *GOVERNMENT AND ECONOMIES IN THE POST WAR WORLD*. ROUTLEDGE.
- GRAHAM, S. (1995) CITIES, NATIONS AND COMMUNICATIONS IN THE GLOBAL ERA: URBAN TELECOMMUNICATIONS POLICIES IN FRANCE AND BRITAIN. *EUROPEAN PLANNING STUDIES*. 3/3.PP357-380
- GREEN, G. K.O. (1992). INTERNATIONAL COMPARISONS OF EARNINGS INEQUALITY FOR MEN IN THE 1980s. *REVIEW OF INCOME AND WELTH*. 1, MAR. PP 1-15.
- GREGORIO, J. - GUIDOTTI, P. (1995). FINANCIAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.3 PP 433-448.
- HAAN, J. - SIERMANN, C. (1996). POLITICAL INSTABILITY, FREEDOM, AND ECONOMIC GROWTH: SOME FURTHER EVIDENCE. *ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE*. 44.2 PP339-350.

- HAYES, K. - SLOTTJE, D. (1989). THE EFICACY OF STATE AND LOCAL GOVERNMENTS REDISTRIBUTIONAL POLICIES. *PUBLIC FINANCE QUARTERLY*, 17.3 PP 304-322.
- HENDERSON, J. (1993). AGAINST THE ECONOMIC ORTHODOXY: ON THE MAKING OF THE EAST ASIAN MIRACLE. *ECONOMY AND SOCIETY*, 22.2 PP 200-217.
- HIGGINS, B. - HIGGINS, J. (1979). *ECONOMIC DEVELOPMENT OF A SMALL PLANET*. WW NORTON AND COMPANY, INC.
- HOLLOWAY, J. GLOBAL CAPITAL AND THE NATIONAL STATE. *CAPITAL & CLASS*, 52, PP 23-49.
- HOLLOWAY, J. (1992) CAPITAL MOVES. *CAPITAL & CLASS*, 57, PP 137-144.
- HOWARD, M. C (1979). *MODERN THEORIES OF INCOME DISTRIBUTION*. MACMILLAN.
- HIRST, P. - THOMSON, G. (1992). THE PROBLEM OF GLOBALIZATION: INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS, NATIONAL ECONOMIC MANAGMENT AND THE FORMATION OF TRADING BLOCS. *ECONOMY AND SOCIETY*, 21.4 PP 357-396
- HIRST, P. - THOMSON, G. (1995).GLOBALIZATION AND THE FUTURE OF NATION STATE. *ECONOMY END SOCIETY*, 24.3 PP 408-442.
- INCHAM, B. (1993). THE MEANING OF DEVELOPMENT: INTERACTIONS BETWEEN "NEW" AND "OLD" IDEAS. *WORLD DEVELOPMENT*, 21.11 PP1803-1821
- KALDOR, N. (1980). *ESSAYS ON ECONOMIC POLICY. I & II*. DUCWORTH.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Δ (1979). "ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ". ΠΑΡΑΖΗΣΗΣ.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ ΣΑΚΗ ΙΔΡΥΜΑ. "ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ". ΑΘΗΝΑ 1990
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ ΣΑΚΗΣ. (1994). "ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΡΘΡΑ ΟΜΙΛΙΕΣ". ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ. Τ. III.
- ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Σ ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ. ΑΘΗΝΑ 1988.
- KARDM, N. (1993). DEVELOPMENT APPROACHES AND THE ROLE OF POLICY ADVOCACY: THE CASE OF WORLD BANK. *WORLD DEVELOPMENT*, 21.11 PP 1773-1786.
- ΚΑΥΚΑΛΑΣ - ΚΟΜΙΝΗΝΟΣ. (1993).ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ. *ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. ΘΕΜΕΛΙΟ, σ. 203-221.
- KENEN, P. (1994). ΕΠΙΜ. *MANAGING THE WORLD ECONOMY*. INSTITUTE FOR INTERNATIONAL ECONOMICS.

- KENNEDY, P. Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ. τ. Α, 41. ΑΕΙΣΤΕΑΝΣ. 1990.
- KINDLEBERGER, C. (1965). ECONOMIC DEVELOPMENT. McGROW - HILL
- "ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ" ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ Τ. 7 / 1994 - 1995
- ΚΟΜΙΝΗΝΟΣ, Ν. (1993). ΤΕΧΝΟΠΟΛΕΙΣ. ΟΥΤΕΝΒΕΡΓ.
- ΚΟΝΣΟΛΑΣ, Ν. (1995). ΟΙ ΝΕΕΣ ΓΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦ. ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. 3. σ. 11-14.
- ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ, Θ. - ΚΩΝΣΤΑΣ, Δ. (1985). ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ. τ.β. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.
- ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ, Θ. (1996). ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.
- LAVIGNE, M. (1994). Η ΕΕ ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ; LE MONDE DIPLOMATIQUE 5.
- "LE MONDE DIPLOMATIQUE" ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ. Τ.3/1993, 5 / 1994.
- LI, F. (1995). CORPORATE NETWORKS AND THE SPATIAL AND FUNCIONAL REORGANIZATIONS OF LARGE FIRMS. ENVIRONMENT AND PLANNING A. 27. PP 1627-1645.
- LIM, D. (1994). EXPLAINING THE GROWTH PERFORMANCES OF ASIAN DEVELOPING ECONOMIES. ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE. 42.4 PP 829-844.
- LIVESEY, F. "A MORDEN APPROACH TO ECONOMICS" LONDON 1979.
- LLOYD, P. (1992). REGIONALISATION AND WORLD TRADE. OECD ECONOMIC STUDIES. SPRING. 18. 8-41
- LIVINGSTONE, I. (1981). DEVELOPMENT ECONOMICS AND POLICY: READINGS. GEORGE ALLEN UNWIN LONDON.
- LYBECK, J. - HENREKSON, M. (1988). EXPLAINING THE GROWTH OF GOVERNMENT. ELSEVIER SCIENCE PUBLISHERS B. Y.
- LUCIAN, P. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ. 1978.
- ΜΑΝΤΕΛ, Ε. Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ. 1980.
- ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ, Ν. (1994). ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ. ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. ΘΕΜΕΛΙΟ. σ. 409-437.
- ΜΑΡΞ, Κ. ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. τ. 1 & 3. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ (1978).

- ΜΑΡΣ, Κ. - ΕΓΚΕΛΣ, Φ. Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ. τ. II. GUTENBERG, 1979.
- McCONNELL, C. - BRUE, S. (1995). *CONTEMPORARY LABOR ECONOMICS*. MCGRAW-HILL.
- McNUT, P. (1988). A NOTE ON ALTRUISM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL ECONOMICS*. 15.9 PP 62-69
- MEIZELS, A. "WORLD ECONOMIC GROWTH AND THE DEVELOPING COUNTRIES" ΔΙΑΛΕΞΗ ΣΤΟ ΠΑΝΤΕΙΟ, 1994.
- MESSERLIN, P. (1995). THE IMPACT OF TRADE AND CAPITAL MOVEMENTS ON LABOUR: EVIDENCE OF THE FRENCH CASE. *OECD ECONOMIC STUDIES*, 24/1, 99-123
- MORGAN, E. Κ.Θ. (1993). THINKING STRATEGICALLY ABOUT DEVELOPMENT: A TYPOLOGY OF ACTION PROGRAMS FOR GLOBAL CHANGE. *WORLD DEVELOPMENT*, 12, PP. 1913-1930.
- MOORE, M. - HAMALAI, L. (1993). ECONOMIC LIBERALIZATION, POLITICAL PLURALISM AND BUSINESS ASSOCIATIONS IN DEVELOPING COUNTRIES. *WORLD DEVELOPMENT*, 21.12 PP 1895-1912.
- ΜΠΡΙΝΟΦ.Σ "ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟ". ΘΕΜΕΛΙΟ 1983.
- NAWAB, S. - NAOVI, H. (1995). THE NATURE OF ECONOMIC DEVELOPMENT. *WORLD DEVELOPMENT*, 23.4 PP 543-556.
- ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ, Μ. (1995) ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΑΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗ. Τ. Α' . ΣΑΚΟΥΛΑΣ.
- OFFE, C. ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ? ΝΗΣΟΣ. 1993.
- Ο' HIGGINS, Κ.Θ. (1989). INCOME DISTRIBUTION AND REDISTRIBUTION: A MICRODATA ANALYSIS FOR SEVEN COUNTRIES. *REVIEW OF INCOME AND WEALTH*, 2, JUN. PP 107-131.
- ΠΑΚΟΣ, Θ. Β. (1992). ΚΛΑΔΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ Ι. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.
- PALASKAS, T. (PAPER) ANALYSIS OF THE EFFECTS ON THE LIVELIHOOD OF THE POOR OF TRADE LIBERALIZATION IN THE UROUGUAY ROUND 1995.
- PASTOR, M. - CONROY, M. (1995). DISTRIBUTIONAL IMRLICATIONS OF MACROECONOMIC POLICY: THEORY AND APPLICATIONS TO EL SALVADOR. *WORLD DEVELOPMENT*, 23.12 PP 2117-2131
- ΠΑΝΕΘΥΜΙΤΑΚΗΣ, Α. (1988). ΕΠΙΜ. ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΕΤΕΘΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ. GUTENBERG.

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Δ. (1986), Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ.
- PEN, J. (1971), *INCOME DISTRIBUTION*. ALLEN LANE PENGUIN BOOKS.
- ΠΕΤΡΙΝΙΩΤΗ, Ξ. ΑΓΟΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.
- ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ, Η. (1994), Η ΜΕΤΑΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΕΡΩΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. ΘΕΜΕΛΙΟ. σ. 439-465.
- POLERT, A. (1988), DISMANTLING FLEXIBILITY. *CAPITAL & CLASS*. 34. PP 42-75.
- POMPIU, T. (1994), STRUCTURE AND PERFORMANCE OF LESS DEVELOPED REGIONS IN EC. *REGIONAL STUDIES* 28.7, PP 679-693.
- ΠΟΠΠΕΡ, Κ. Η ΑΝΟΙΧΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ. ΔΩΔΩΝΗ. 1982.
- ΠΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ, Ε. (1992), ΔΙΕΘΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. ΣΜΠΛΙΑΣ.-
- RAM, R. (1992), INCOME, DISTRIBUTION, AND WELFARE: AN INTERCOUNTRY COMPARISON. *ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE*. 21.11 PP 140-145.
- RANIS, G. (1971), *GOVERNMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT*. YALE UNIVERSITY PRESS.
- REGIONAL STUDIES. παρ. αφιέρωμα στη μετανάστευση. 27.4. 1993.
- ΡΕΠΠΑΣ, Π. (1994) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ .
- ROCK, M. (1993), "TWENTY FIVE YEARS OF ECONOMIC DEVELOPMENT" REVISITED. *WORLD DEVELOPMENT*. 21.11 PP 1787-1801.
- SACH - LARRAIN. "MACROECONOMICS IN THE GLOBAL ECONOMY". HARVESTER - WHEATHEF 1993.
- SAVIDES, A. (1995) ECONOMIC GROWTH IN AFRICA. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.3 PP 449-458.
- SAYER, A.(1986), NEW DEVELOPMENTS IN MANUFACTURING. *CAPITAL & CLASS*. 30. PP 43-72.
- SINHA, R. (1995), ECONOMIC REFORM IN DEVELOPING COUNTRIES: SOME CONCEPTUAL ISSUES. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.4 PP 557-575.
- SMITH, A. *THE WEALTH OF NATIONS*. EVERYMAN'S LIBRARY(1991).
- SMITH, T. (1994). FLEXIBLE PRODUCTION AND THE CAPITAL/WAGE LABOUR RELATION IN MANUFACTURING. *CAPITAL & CLASS*. 53. PP 39-63.

- SONTERSTEN, B. - REED, G. (1994). *INTERNATIONAL ECONOMICS*. MACMILLAN.
- STIGLITZ, J. et al. (1989). *THE ECONOMIC ROLE OF THE STATE*. BASIL BLACWELL.
- TAIT, A. (1990). IMF ADVICE ON FISCAL POLICY. *FINANCE AND DEVELOPMENT*. 27.1 PP 33-36.
- TAYLOR, L. - ARIDA, P. (1988). LONG RUN INCOME DISTRIBUTION AND GROWTH. *HANDBOOK OF DEVELOPMENT ECONOMICS II*
- THE ECONOMIST. *THE WORLD IN 1996*. ANUALL EDITION 1995.
- THE ECONOMIST, περ. τεύχη: 7892/94, 7889/94, 7891/94, 7907/95, 7920/95, 7921/95, 7922/95, 7923/95, 7924/95, 7925/95, 7931/95, 7932/95, 7933/95, 7934/95, 7960/96.
- TIMBERGEN, J. THEORIES OF INCOME DISTRIBUTION IN DEVELOPED COUNTRIES. *ISSUES IN CONTEMPORARY MACROECONOMICS AND DISTRIBUTION*. STATE UNIVERSITY OF N.Y., ALBANY. PP 335-365.
- TISDELL, C. (1988). SUSTAINABLE DEVELOPMENT: DIFFERING PERSPECTIVES OF ECOLOGISTS AND ECONOMISTS AND RELEVANCE TO LDCs. *WORLD DEVELOPMENT*, 3. PP. 373-384.
- TOMANEY, J. (1990) THE REALITY OF WORKPLACE FLEXIBILITY. *CAPITAL & CLASS*. 40. PP 29-60.
- TRAINER, T. (1994). ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ; *ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΗ*. 2.7 σ. 35-65.
- TSAY, P. (1995). FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INCOME INEQUALITY: FURTHER EVIDENCE. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.3 PP 469-483.
- ΤΣΑΛΤΑΣ, Γ. (1991). ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.
- ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ, Κ. (1987). ΚΡΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ. ΘΕΜΕΛΙΟ.
- VALDES, A. - ZIETZ, J. (1995). DISTORTIONS IN WORLD FOOD MARKETS IN THE WAKE OF GATT: EVIDENCE AND POLICY IMPLICATIONS. *WORLD DEVELOPMENT*. 23.6 PP 913-926.
- WALKER, D. - CHAPMAN, K. *Η ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ*. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ. 1992.
- WALTERS, B. (1993). ENGENDERING MACROECONOMICS: A RECONSIDERATION OF GROWTH THEORY. *WORLD DEVELOPMENT*. 21.11 PP 1869-1880.
- WILLIAMSON, J. G. (1965). REGIONAL INEQUALITY AND THE PROCESS OF NATIONAL DEVELOPMENT *ECONOMIC DEVELOPMENT AND CULTURAL CHANGE*. 13. pp 3-45.

- WOLFF. E. (1989). TRENDS IN AGGREGATE HOUSHOLD WEALTH IN THE U. S., 1900-83.
REVIEW OF INCOME AND WEALTH. 3. PP 1-29.
- WOLFF. E. (1994).TREDS IN HOUSHOLD WEALTH IN THE U. S., 1962-83 AND 1983-89.
REVIEW OF INCOME AND WEALTH. 2, JUN. PP 143-174.
- WORLD BANK. WORLD DEVELOPMENT REPORT. 1990
 - WORLD DEVELOPMENT REPORT. 1991
 - WORLD DEVELOPMENT REPORT. 1992
 - WORLD DEVELOPMENT REPORT. 1993
 - WORLD DEVELOPMENT REPORT. 1994
- YOTOPOULOS. P. (1989). DISTRIBUTIONS OF REAL INCOME: WITHIN COUNTRIES AND BY
WORLD INCOME CLASSES. *REVIEW OF INCOME AND WEALTH*. 4, DEC. PP 357-376.
- YOUNG. S. K. Ó. (1994). MULTINATIONAL ENTERPRISES AND REGIONAL ECONOMIC
DEVELOPMENT. *REGIONAL STUDIES*. 28.7. PP. 657-677.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ.

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΞΠΡΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΓΙΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΧΩΡΩΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΕΚΑΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΞΠΡΑΞΕΩΝ, ΓΥΡΩ ΣΤΟ 1980).

ΕΞΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟ ΦΟΡΟΥΣ.

ΟΜΑΔΕΣ ΧΩΡΩΝ (ΑΡΙΘΜΟΣ)	ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ		ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ.		
	ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΚΕΡΔΗ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ	ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΓΑΘΑ, ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ.	ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ	ΑΛΛΕΣ ΕΚΤΟΣ ΦΟΡΩΝ
- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙ ΚΕΣ (20)	33.3%	25.0%	26.0%	3.7%	9.0%
- ΗΜΗ- ΒΙΟΜΗΧ. (15)	25.3	13	30.6	14.5	11.1
- ΜΕΣΟΥ ΕΙΣΟΔ. (55)	23.7	4.1	23.1	28.9	14.9
- ΑΝΑΠΤΥΣΣΟ ΜΕΝΕΣ. (14)	17.0	1.6	21.7	41.6	13.0

ΠΗΓΗ: *SACHS - LARRAIN*. 1993.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΓΙΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ (ΕΙΠΤΟΙΣ ΕΚΑΤΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ).

ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΔΑΠΑΝΗ

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

ΧΩΡΑ	ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛ. ΔΑΠΑΝ.	ΜΙΣΘΟΙ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒ.	ΑΓΑΘΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡ.	ΠΛΗΡΩ ΜΕΣ ΕΠΙΤΟΚ.	ΕΠΙΔΟΤ. ΠΣΕΙΣ. ΜΕΤΑΒ.	ΔΑΠΑΝ. ΚΕΦΑΛ.
ΗΝ.ΠΟΛΙΤ	1989	100%	11.67%	18.99%	15.20%	49.46%	5.16%
ΓΑΛΛΙΑ	1982	100	17.04	9.92	4.55	64.38	4.56
ΓΕΡΜΑΝ	1989	100	8.38	24.91	4.97	56.82	4.91
Μ.ΒΡΕΤ.	1988	100	13.23	17.40	10.57	53.86	4.93
Δ.ΚΟΡΕΑΣ	1990	100	14.41	24.50	4.14	41.68	15.26
ΜΑΛΑΙΣ.	1990	100	32.27	18.50	22.11	12.13	18.12
ΤΑΙΛΑΝΔ.	1989	100	33.63	26.64	16.55	9.00	14.58
ΑΡΓΕΝΤΙΝ.	1988	100	23.77	8.73	7.43	49.49	10.56
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	1988	100	9.09	8.29	51.88	34.26	3.71
ΜΕΞΙΚΟ	1990	100	20.59	5.28	44.20	15.76	14.14

ΠΗΓΗ. SACHS - LARRAIN. 1993.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΓΙΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ ΕΤΗ, 1938 έως 1988 (επί τοις εκατό του ΑΕΠ).

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΑΛΛΙΑ	ΓΕΡΜΑ	ΙΑΠΩΝ.	ΟΛΛΑΝ.	ΗΝ.ΠΟΛ	ΙΤΑΛΙΑ	Μ.ΒΡΕΤ.
1938	21.8	42.2	30.3	21.7	18.5	29.2	28.8
1950	27.6	30.4	19.8	26.8	22.5	30.3	34.2
1965	33.4	36.6	19.0	38.7	27.4	34.3	36.1
1973	38.5	41.5	22.4	45.8	30.6	37.8	40.6
1982	50.4	49.4	33.7	61.6	36.5	47.4	47.1
1988	50.3	46.6	32.9	57.9	36.3	50.8	43.2

ΠΗΓΗ: *SACHS - LARRAIN, 1993.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ένα απλό παράδειγμα για την αλληλοσχέση της δημοσιονομικής πολιτικής και της συνολικής δαπάνης στην οικονομία. (Πηγή: LIVESEY. F. 1979).

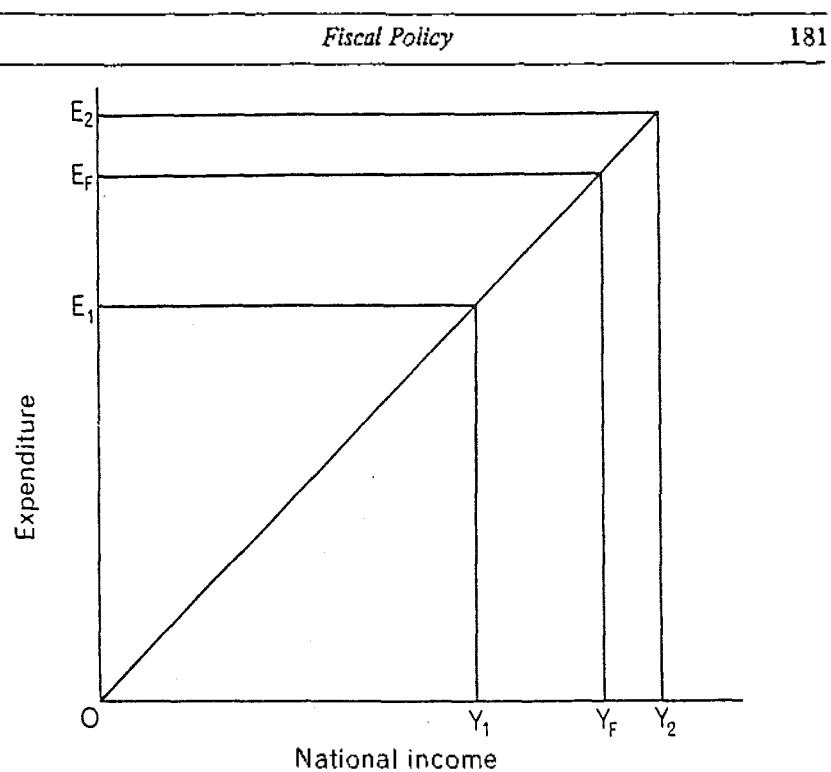
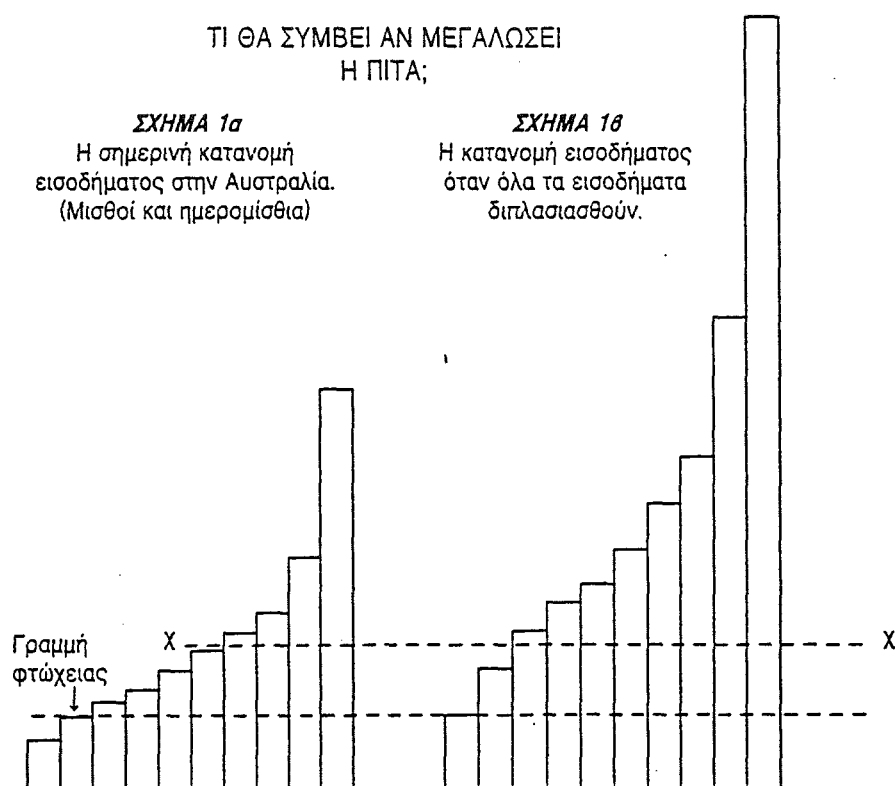

Figure 22.1 Fiscal policy and total expenditure

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟ

Μια υποθετική περίπτωση κατανομής όταν όλα τα εισοδήματα διπλασιαστούν στην Αυστραλία. (Πηγή: TRAINER. Τ. 1994).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΚΤΟ

Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ (ΑΠΟ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ 1994. WORLD BANK REPORT).

Α. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ.

Εξετάζοντας τους βασικούς δείκτες μπορούμε να εντοπίσουμε αξιοσημείωτες έως εξαιρετικά δραματικές διαφορές ανάμεσα στις χαμηλές και μέσου εισοδήματος χώρες από τη μια, και στις υψηλού εισοδήματος χώρες από την άλλη. Οι πρώτες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία και συγκεντρώνουν το 76% του παγκόσμιου πληθυσμού ενώ μοιράζονται τη μεγαλύτερη φτώχεια και υπανάπτυξη. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 1992 ήταν κατά μέσο όρο 1040 δολάρια και η μέση ετήσια ανάπτυξη την περίοδο 1980 έως-1992 ήταν 0,9%. Οι αντίστοιχοι δείκτες για τις υψηλού εισοδήματος χώρες ήταν 22160 δολ. και 2,3% ! Όσον αφορά τον πληθωρισμό φαίνεται καθαρά ότι οι χώρες υψηλού εισοδήματος την περίοδο 1980-1992, με εξαίρεση το Ισραήλ, έχουν σταθεροποιήσει τις οικονομίες τους έχοντας ένα μέσο ετήσιο δείκτη της τάξης του 4,3% . Αντιθέτως, οι χώρες χαμηλού και μέσου εισοδήματος υποφέρουν από πληθωριστικές πιέσεις και ο συνολικός μέσος ετήσιος δείκτης στην αναφερόμενη περίοδο ήταν 75,7%. Αν δούμε ειδικότερα τις χώρες τις Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής ο δείκτης εκτινάσσεται στα ύψη του καλπάζοντος και ανεξέλεγκτου πληθωρισμού, φτάνοντας στο ύψος του 229,5% , το ποσοστό αυτό είναι που έλκει και τα υπόλοιπα ποσοστά στο 75,7% , παρ' όλα αυτά αν δούμε τις χώρες κατά μόνος θα εντοπίσουμε ισχυρές πληθωριστικές πιέσεις με εξαίρεση χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ασίας. Είναι αξιοσημείωτο αυτό που συμβαίνει με τις υπερχρεωμένες χώρες: παρουσιάζουν εξαιρετικά επβαιρωμένους δείκτες στην μέση ετήσια αύξηση και τον μέσο πληθωρισμό ενώ το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα είναι υπερδιπλάσιο του μέσου του συνόλου των χωρών μέσου και χαμηλού εισοδήματος. . Αυτό σημαίνει κατά πάσα πιθανότητα ότι τα δάνεια κατευθύνθηκαν στην κατανάλωση και δεν χρησιμοποιήθηκαν για σταθεροποίηση της οικονομίας..

Β. ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ- ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ.

Από τους δείκτες του ΑΕΠ βλέπουμε ότι υπάρχει ένα αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στις ομάδες χωρών που εξετάζουμε. Οι χώρες χαμηλού και μέσου εισοδήματος παρουσιάζουν το 1992 συνολικό ΑΕΠ 4696 δις δολάρια έναντι των χωρών υψηλού εισοδήματος που παρουσιάζουν σχεδόν τετραπλάσιο-18300 δις δολ. Η διανομή του παγκόσμιου πλούτου γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που ευνοεί οκτανδαλωδώς τις χώρες υψηλού εισοδήματος και ανακυκλώνει τις παγκόσμιες ανισότητες. Όσον αφορά την διανομή του ΑΕΠ στο εσωτερικό των επιμέρους χωρών και για τους κλάδους της οικονομίας, στις χώρες υψηλού εισοδήματος , το 1992 φαίνεται να επιβεβαιώνεται η τάση της μείωσης της συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα που εμφανίζεται από το 1970, και της αύξησης της συμμετοχής του τριτογενούς. Οι χαμηλού εισοδήματος χώρες αντιθέτως, παρουσιάζουν μεγάλη συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα που δικαιολογεί και την μεγάλη εισοδηματική τους απόσταση από τις αναπτυγμένες..

